

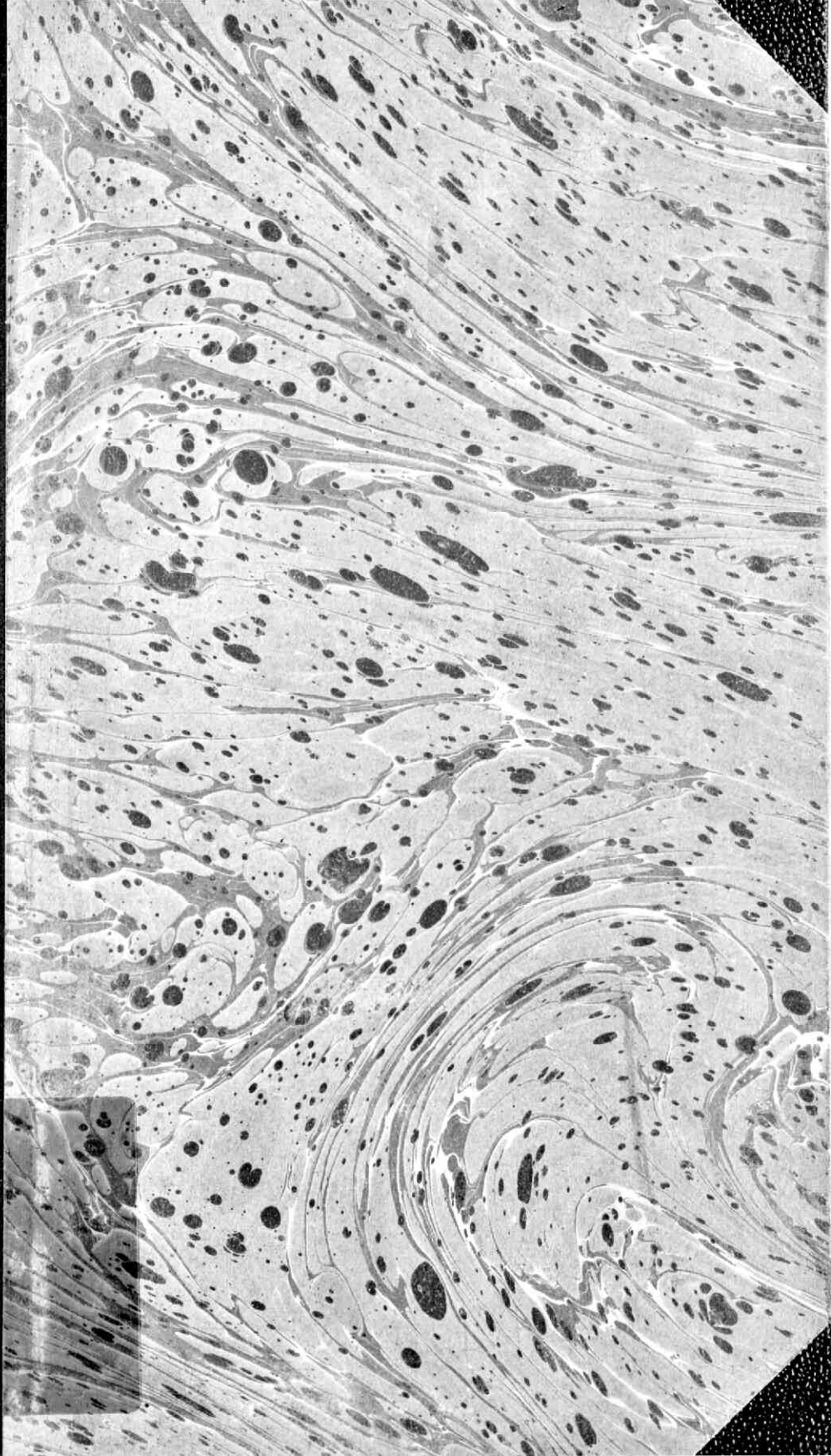
De gouvernements-koffiecultuur met betrekking tot de volkswelvaart

<https://hdl.handle.net/1874/234061>

BU

CJ

197

mm 10571

BIBLIOTHEEK UNIVERSITEIT UTRECHT

3082 110 6

DE GOUVERNEMENTS-KOFFIECULTUUR

MET

BETREKKING TOT DE VOLKSWELVAART

DOOR

Dr. W. BURCK,

Wetenschappelijk Adviseur voor de Koffiecultuur.

BATAVIA
G. KOLFF & Co.
1897

U. B. UTRECHT

ASJ

3865

ACJ
5197

DE GOUVERNEMENTS-KOFFIECULTUUR MET BETREKKING TOT DE VOLKSWELVAART.

DOOR

DR. W. BURCK,

Wetenschappelijk Adviseur voor de Koffiecultuur.

In een artikel in het *Tijdschrift voor het Binnenlandsch Bestuur* dl. XII afl. V 1896 over de oorzaken van den achteruitgang der koffiecultuur op Java, heb ik een antwoord gegeven op de vraag waaraan het moest worden toegeschreven, dat de gemiddelde jaarlijksche oogsten, na van 1864 tot 1884 geleidelijk te zijn gestegen van 797.000 tot 988.000 picols 's jaars, in het 5-jarig tijdvak van 1884 tot 1888 plotseling zijn teruggegaan tot 635.000 picols om daarna nog steeds verder te dalen, tot dat de gemiddelde jaarlijksche productie in de jaren 1892 tot 1894 niet meer bedroeg dan 375.000 picols.

Ik heb toen aangetoond, dat die plotselinge achteruitgang niet mocht worden toegeschreven aan gebrek aan voor beplanting met koffie geschikte gronden op een redelijken afstand van de dessa's, aangezien er destijds nog geen gebrek aan grond viel waartenemen en het zelfs bij het opmaken der cultuurplannen in de jaren 1883/87 gebleken was, dat er in de nabijheid der dessa's en in vele afdeelingen en districten veel meer grond van goede hoedanigheid aanwezig was dan voor de reserveering noodig werd geoordeeld, terwijl bovendien na dien tijd vele gronden in erfpacht waren afgestaan.

Evenmin mocht die achteruitgang op rekening worden gesteld van een mindere geschiktheid van den grond voor de teelt van dit gewas, daar $\pm 80\%$ van de in de cultuurplannen opgenomen gronden nog nimmer voor de teelt van koffie of eenig ander doeleinde waren gebruikt; het waren maagdelijke gronden, die ten allen tijde zijn geschikt de meest geschikte te zijn voor koffiecultuur.

Ook werd er met nadruk op gewezen, dat de achteruitgang zich *plotseling* had geopenbaard overal in elk gewest over gansch Java, terzelfder tijd, waaruit natuurlijk de conclusie moest worden getrokken, dat een *algemeene* oorzaak (of *algemeene* oorzaken) op de vermindering der gemiddelde jaarlijksche oogsten invloed moest hebben uitgeoefend. ¹⁾

Als oorzaken werden toen aangewezen:

1°. de bladziekte.

2°. de weinig oordeelkundige cultuur-voorschriften in de handleiding voor de koffiecultuur en in de Nota's van toelichting bij de cultuurplannen en

3°. de enorme vrijstellingen van cultuurdienst, die het gevolg zijn geweest van die voorschriften.

Naar aanleiding van een en ander werd de noodzakelijkheid aangetoond van een wijziging der cultuur-voorschriften op alle terreinen waar de z. g. eenvoudige cultuur-methode van de laatste jaren tot slechte resultaten leidde of liever van een terugkeer tot een vroegere, meer rationeele, wijze van ontginning, aanleg en onderhoud, voorgeschreven in alle handleidingen en instructies uitgegeven tusschen de jaren 1789 en 1887.

Mijn artikel heeft, zooals mij bij meer dan eene gelegenheid gebleken is, bij sommigen de vrees doen ontstaan, dat bij een terugkeer tot eene meer intensieve wijze van bewerking der koffiegronden de *last op de koffieplanters gelegd, zeer belangrijk zou worden verzwwaard*, ²⁾ al moest dan ook toegegeven worden, dat van eene cultuur met goede grondbewerking, betere resultaten konden worden verwacht.

Wijders heeft men den twijfel uitgedrukt of wel ooit voor de koffiecultuur weder een tijdperk van bloei 'zou kunnen aanbreken en of het mogelijk zou zijn haar alsnog te doen worden een *zegen* voor de bevolking en *tegelijkertijd* een rijke bron van inkomsten voor den Staat, zooals door mij aan het slot van mijn artikel was meegedeeld, zonder dat ik verder daarover in détails was getreden.

1) Op dit onderwerp ben ik nog nader teruggekomen in een artikel in dit Tijdschrift Dl. XII afl. 44.

2) Zie o. a. Algemeen Handelsblad van 26/3 1896 No. 21421.

Ik wil dit onderwerp thans nader in behandeling nemen en trachten in het ondervolgende zoowel de vrees voor opdrijving der lasten voor de bevolking bij de toepassing eener meer rationeele cultuurwijze weg te nemen, als een antwoord te geven op de vraag, op welke wijze de koffiecultuur moet worden geregeld om wederom, even als voorheen, eene bron te worden van welvaart voor de bevolking.

Alvorens hiertoe overtegaan dien ik uitvoerig stiltestaan bij den cultuur-dienstplicht zelfven d. w. z. bij hetgeen van elken bij de cultuur ingedeelden inlander volgens de bestaande voorschriften gevorderd wordt.

Hebben wij eenmaal een blik gekregen in den cultuurdienstplichtigen arbeid en kunnen wij dezen voor verschillende streken in *dagen* uitdrukken, dan kan daarop een berekening gebaseerd worden van de inkomsten, die een cultuur-dienstplichtige uit de teelt van koffie *moet* trekken, opdat voldaan worde aan den eisch van het Regeerings-reglement art. 56 § 4. Zooals bekend is, wordt daarin voorgeschreven, dat de Gouvernements-cultures den inlander bij gelijken arbeid, minstens gelijke voordeelen moeten opleveren als de vrije teelt, onder dien verstande, dat onder „vrije teelt” blijkens eene interpretatie van den Minister van Koloniën (Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer over de Begrooting van 1893) verstaan moet worden de teelt van andere producten van eigen landbouw; derhalve van hetgeen in een of andere streek als meest voorkomend gewas op droge velden wordt geplant. Die berekening opgesteld zijnde, kunnen wij verder onderzoeken in hoever voor die dessa's, die thans nog bij de cultuur zijn ingedeeld en die destijds daarvan niet werden vrijgesteld, omdat aan haar naar het oordeel der samenstellers der cultuurplannen geschikte gronden, binnen redelijken afstand, konden worden aangewezen, aan dien eisch van het Regeerings-reglement wordt voldaan.

Wanneer het ons daarbij zal blijken, dat dit voor zeer vele dessa's thans niet meer het geval is; dat de koffiecultuur in vele streken tegenwoordig onder zulke treurige omstandigheden verkeert, dat zij op abnormale wijze moet in stand gehouden

worden en dat aan zeer vele der daarbij ingedeelde personen jaarlijks eene tegemoetkoming in geld moet worden uitgekeerd, om aan de bepalingen van het Regeerings-reglement zoo goed mogelijk te voldoen, dan zal ons dit aanleiding geven om de oorzaken nader optesporen, die tot dien abnormalen toestand hebben geleid en om middelen aan te geven om daaraan een einde te maken.

De berekening van den cultuurdienstplichtigen arbeid zal ons tevens de gelegenheid geven een blik te slaan in de beteekenis van de koffiecultuur als middel tot verhooging van de algemeene welvaart van de bevolking voorheen en thans.

I. De arbeid, die van een cultuurdienstplichtige wordt gevorderd volgens de thans vigeerende bepalingen.

Aan ieder die cultuurdienstplichtig is, d. i. ieder die in het bezit is van bouwgronden, onverschillig van welken aard en van welke uitgestrektheid; erven, tuinen, boomgaarden en vischvijvers, grooter dan $\frac{1}{4}$ bouw en die niet behoort tot de categorieën van menschen, die daarvan zijn vrijgesteld (hoofden, ambtenaren, beambten, dessabestuurders, panghoeloe's, priesters e. a.) wordt opgelegd om jaarlijks een stukje grond in ontginning te brengen en met koffie en schaduwboomen te beplanten; verder om zijn koffieplantsoentje te onderhouden en de vruchten te plukken, te bereiden en te drogen en in te leveren in het Gouvernements-inkoopakhuis, waar hem voor elke picol koffie 1ste soort de som van f 15 wordt uitgekeerd.

Aangezien de reserve-terreinen op zeer verschillenden afstand zijn gelegen van de bij de cultuur ingedeelde dessa's, heeft men getracht de jaarlijksche planttaak zoodanig te regelen, dat zij, die het verst verwijderd zijn, het kleinste aantal boomen hebben bij te planten en wel zóó, dat er naar gelang van dien afstand worden geplant:

50 boomen bij minder dan 4 paal,

40 " " 4—6 paal,

30 " " meer dan 6 paal;

onder dien verstande evenwel, dat zooveel doenlijk in de naaste omgeving der dessa's en kampoengs zal worden geplant, binnen een rayon van zes palen.

Worden gronden aangewezen op grootere afstanden, welke afstanden echter nimmer meer dan 12 palen mogen bedragen, dan zal bepaaldelijk moeten blijken, dat de belangen der bevolking daardoor niet geschaad worden en deze in den aanplant van koffieboomen op zoodanige afstanden een middel kan vinden om haar bestaan te verbeteren.

Deze regeling is door de ontwerpers der cultuurplannen overgenomen uit reeds te voren, in het jaar 1879, daaromtrent gegeven bepalingen (circulaire Directeur van Binnenlandsch-Bestuur 23 Februari 1879 No. 1511 Bijblad No. 3378), toen voor het eerst de planttaak geregeld werd naar den afstand.

Bij die voorschriften van 1879 echter was nog verder de bepaling opgenomen, dat 30 boomen zouden worden geplant bij 6—8 paal; 20 boomen bij 8—10 en 10 boomen bij 10—12 paal afstands van het planterrein tot de woningen der cultuurdienstplichtigen.

Deze jaarlijksche bijplanting gaat door tot de dessa (of het gehucht), waartoe de cultuurdienstplichtige behoort, als gemiddelde der 3 laatste jaren eene, voor elke dessa berekende, hoeveelheid koffie in 's lands pakhuizen heeft ingeleverd.

De dessa verkrijgt dan voor het volgend jaar tijdelijke vrijstelling van verplichten bijplant en blijft daarvan vrijgesteld zoolang die berekende hoeveelheid koffie — die „minimum levering” — niet vermindert. De ingeleverde koffie moet evenwel verkregen zijn van eigen plantsoen dan wel als plukloon en niet door inkoop of ruilhandel.

Alhoewel dit de eenige maatstaf is voor vrijstelling, kan die toch ook verkregen worden wanneer de cultuurdienstplichtige veel jong plantsoen heeft te onderhouden of een bepaald aantal boomen wil bemesten of door bijzondere omstandigheden vele andere diensten heeft te praesteeren etc.; de betreffende voorstellen moeten dan evenwel bij den jaarlijks intedienen voorstelstaat nader worden gemotiveerd. Op die minimum-levering kom ik later terug; hier wil ik erop wijzen, dat die planttaak van 50, 40 of 30 boompjes per man al naar den afstand van het planterrein tot de dessa een minder billijke regeling is dan zij schijnt.

Oppervlakkig beschouwd, zou men daaruit afleiden, dat de planter in een geringer aantal jaarlijks bij te planten boompjes een compensatie vindt voor den meerderen afstand; maar de billijkheid van die regeling is slechts schijnbaar; de werkelijke taak aan iederen cultuurdienstplichtige opgelegd, regelt zich niet zoozeer naar het aantal boompjes, als wel meer naar de terrein-oppervlakte, die daarvoor jaarlijks moet worden ontgonnen en onderhouden.

Deze is afhankelijk van den onderlingen afstand waarop de boompjes moeten worden uitgeplant — de zoogenaamde plantwijdte — welke door den ontwerper der cultuurplannen werd gesteld bij een vermoedelijken levensduur der koffieboomen

van 6—8 jaren op 5'—5'

" 8—10 " " 6'—6'

" 10—15 " " 6'—8'

van meer dan 15 jaren op 6'—10'. Hierdoor worden de taken zeer ongelijk en voor den eenen planter veel zwaarder dan voor den anderen.

Bij de verschillende bovengenoemde plantwijdten toch, worden uitgeplant resp. 2880; 2000; 1500 en 1200 boompjes per bouw zoodat de planttaak, uitgedrukt in gronduitgestrektheid, al naar de plantwijdte, bij 50 boompjes wordt:

$$\frac{50}{2880}; \frac{50}{2000}; \frac{50}{1500}; \frac{50}{1200} \text{ bouw}$$

bij 40 boompjes

$$\frac{40}{2880}; \frac{40}{2000}; \frac{40}{1500}; \frac{40}{1200} \text{ en}$$

bij 30 boompjes

$$\frac{30}{2880}; \frac{30}{2000}; \frac{30}{1500} \text{ en } \frac{30}{1200}; \text{ bouw}$$

M. a. w. menschen, die op een afstand wonen van 0—4 palen van de plaats waar zij moeten planten, hebben jaarlijks te ontginnen:

$\frac{1}{58}$; $\frac{1}{40}$; $\frac{1}{30}$ of $\frac{1}{24}$ bouw
dan wel op afstanden van 4—6 paal:

$\frac{1}{72}$; $\frac{1}{50}$; $\frac{1}{37}$; $\frac{1}{30}$ bouw en
op afstanden van 6 paal en meer

1 Round = 12 vt = 8.767358

$$b) 10 R_{12} = 144 \text{ vt}$$

— 7 —

 $\frac{1}{96}$; $\frac{1}{66}$; $\frac{1}{50}$; $\frac{1}{40}$ bouw.

In het algemeen varieert derhalve het jaarlijks per cultuurdienstplichtige in cultuur te brengen terrein-oppervlak van $1/96$ bouw of 5.2 □ Rh. roeden tot $1/24$ bouw of 21 □ Rh. roeden. Bij gelijken afstand der dessa's, b. v. van 0-4 paal, loopt dit uiteen van $8\frac{1}{2}$ —21 Rh. roeden.

De arbeid, besteed aan het kappen van 't bosch, het branden, plantklaar maken en beplanten is derhalve voor lieden, die *op denzelfden afstand* wonen van de hun aangewezen terreinen, naar gelang van de plantwijdte, voor den een $2\frac{1}{2}$ maal zoo zwaar als voor den ander.

Later, wanneer zij één- twee- en driejarig plantsoen hebben te onderhouden heeft de een $\frac{3}{58}$ en de ander $\frac{3}{24}$ bouw voor zijn rekening — al naar gelang de 150 boompjes zijn geplant op onderlingen afstand van 5 voet dan wel 6:10.

Ook kan het natuurlijk bij zoodanige regeling voorkomen, dat iemand, die op den maximum afstand woont, een *grootere* jaarlijksche planttaak heeft dan een ander, die vlak bij huis plant b. v. op zijn eigen milik-grond; want 30 boompjes 6:10 nemen, zooals duidelijk is, meer ruimte in beslag dan 50 boompjes 5:5 etc. zoodat men met een dergelijke regeling het doel, dat men zich daarbij voor oogen stelde, geenszins ten volle heeft bereikt.

In de latere jaren, toen ook Liberiakoffie in Gouvernementsdienst zou worden geplant, is dan ook de jaarlijksche bijplant, omgekeerd, berekend naar de aangenomen terrein-oppervlakte van $\frac{1}{30}$ bouw per cultuurdienstplichtige, zoodat op terreinen, waar op onderlingen afstand van 10 voet wordt geplant, 24 boompjes, en daar, waar de plantwijdte op 12 voet is gesteld, 15 (eigenlijk 17) boompjes als taak wordt opgelegd; deze komt dan overeen met die van 50 Java-koffieplantjes 6:8 zijnde

$$\frac{50}{1500} = \frac{24}{720} = \frac{17}{500}:$$

Al naar gelang van de omstandigheden — afstand en plant-
taak — wordt derhalve thans in cultuurdienst elk jaar per man in
ontginning gebracht en beplant $\frac{1}{96}$; $\frac{1}{72}$; $\frac{1}{66}$; $\frac{1}{58}$; $\frac{1}{50}$;
 $\frac{1}{40}$; $\frac{1}{30}$ of $\frac{1}{24}$ bouw.

The Horn is the
the understanding
the same the
into the universe
the 2 ple.
—
man-like one
want to have
things as well
the end of

T. C.

the various
of his return
to the world
Hobbes can

Plantarke
Kraut
= 2400 vov

Gaadykebe
gimby etc
pud mat.
L 1/34

[illegible]

Our own word
Javalloffy?

ontginning
Die ontginning bestaat uit het kappen van het bosch ¹⁾, het opruimen van het struikgewas, branden van alang-alang of glagah, struikgewas en takken, het maken van terrassen waar dit noodig is, het graven en weder vullen van plantgaten, het omwerken van het terrein, het uithalen van uitloopers van na-deelige onkruiden etc.; kortom het plantklaar maken van het terrein. Voor die beplanting moeten eenige maanden van te voren kweekbedden worden aangelegd en plantjes worden gekweekt, die in November of December naar het terrein worden overgebracht en uitgeplant.

kweekbedden
p23
De aanleg van het kweekbed geschiedt in den regel op zoodanige wijze, dat elke dessa haar kweekbedden verkrijgt op eene plaats, welke het best gelegen komt. Ook de ontginning geschiedt gewoonlijk in gemeenschappelijken arbeid.

onderhoud
Verder is voorgeschreven om, gedurende de drie eerste levensjaren van het plantsoen, den aanplant naar behooren te onderhouden. Dit onderhoud bepaalt zich tegenwoordig in alle streken, waar reeds de cultuurplannen zijn herzien of waar reeds, in afwachting dier nieuwe cultuurplannen, voorloopig de cultuurmethode is gewijzigd en door de Regeering is gearresteerd geworden, op eene wijze, die vrij wel overeenkomt met die, welke voor een intensieve cultuur is voorgeschreven in de Handleiding van 1887 pag. 38 te weten: bij gronden van vaste structuur tot het omwerken met den patjol, het eerste jaar 3 malen; het tweede en derde jaar 2 malen; en bij losse gronden het eerste en tweede jaar tweemaal en het derde jaar eenmaal.

*Maarom is het
dit type nu niet
noodig behoeft
Onderhoud. Niet
het oude terrein
aan te verbeteren
productieve of te
lang leven?*

lijsten
*van die gelyk
methode kan
ellen 62 rechte
2. Waarschijnlijk
in de de zelf
methode met
ind 1887*
Tusschentijds bepaalt zich het onderhoud tot het afsnijden van het onkruid boven den grond, tenzij er nog alang-alang in de tuinen optreedt, hetwelk met alle wortelstokken moet uitgegraven worden; eindelijk worden ziekelijke of gestorven plantjes door andere vervangen.

1). Het planten met gedeeltelijk behoud van 't bosch (Handleiding 1887 pag. 43) een tijd lang in zwang geweest, komt niet meer voor: ook het voorschrift om de te beplanten terreinen 1, 2 of 3 jaren van te voren met schaduwhout te beplanten is wegens de allertreurigste resultaten bij circulaire van den Directenr van Binnenlandsch Bestuur van 18 November 1895 No. 5553 ingetrokken.

De volgende jaren werd tot nu toe grondbewerking niet meer noodig geoordeeld, tenzij bij bladziekte en bemesting.

*dat land dus
Rolf, de allen
anderen.*

Grondbewerking (na een aanval van bladziekte) en bemesting worden evenwel alleen opgelegd tegen vrijstelling van bijplant, zoodat daarmede zoo aanstonds, bij het berekenen van den arbeid per cultuurdienstplichtige, geen rekening behoeft te worden gehouden.

*Shir dungen
Arbeidsopdrachten
te worden gegeven
indien verzuim
van de planters*

Op vele terreinen, die zich daartoe leenen, geschiedt de omwerking met den patjol 2 of 3 malen 's jaars alleen in de naaste omgeving van het boompje, en elders weder, waar aan de bevolking is toegestaan om tusschen de jonge plantjes in de eerste twee jaren, tweede gewassen te cultiveeren, zonder dat daarvan landrente wordt geheven, vervalt een groot deel van het onderhoud van zelf, of liever valt dit samen met dat voor die gewassen.

*Turi maakt
uit?*

Eindelijk moet de koffie worden geplukt, bereid, gedroogd en ingeleverd.

*Pleuk
p. 7*

Dit is dus in korte trekken de omvang van hetgeen den cultuur-dienstplichtigen wordt opgelegd.

Thans wil ik trachten die opgesomde werkzaamheden uitdrukken in dagen arbeid.

De berekening van den arbeid per cultuur-dienstplichtige is, zooals zich begrijpen laat, geen eenvoudige zaak. Men heeft daarbij rekening te houden met alle mogelijke omstandigheden. Wij zagen zooeven reeds, dat de planttaak voor den een 4 maal zwaarder kan zijn dan voor den ander, alleen door de verschillende plantwijdte en in verband met het aantal plantjes, dat hij jaarlijks heeft in den grond te brengen.

zie bemesting

Die verschillen in den gevorderden arbeid worden nog veel grooter in verband met den aard, de ligging en de configuratie der te ontginnen terreinen, waardoor het kan voorkomen dat de een nagenoeg niets te doen heeft in zijn tuinen en de ander zwaren arbeid heeft te verrichten.

A. b.v. heeft permissie gekregen om zijn aanplant van 15 Liberia of 50 Java-koffieboompjes uitteplanten op zijn eigen milik-grond, vlak bij huis en gebruikt dien grond tegelijk

Is het waarschijnlijk dat de milikgronden voor bemesting

p. 7 voor de milik

die 12x12' zal worden geplant worden? Raymann, wordt dat boompje op die grond is, milikgronden en geen boompje, ergo groter kan mijn product en korter de op milikgronden en dus minder den van arbeid, die bij de boompje in handen moet worden.

voor tegal d. w. z. hij plant zijn boompjes uit op den voorgeschreven afstand in zijn djagong-veld of tusschen zijn katjang of ketella of aardappelen.

Zijn ontginning levert hem volstrekt geen bezwaar op; zijn terrein is vlak of reeds vroegere jaren geterrasseerd geworden; de grond is mul, bestaande uit zand en reeds meermalen voor verschillende gewassen in gebruik geweest; het onderhoud van zijn jong plantsoen kost hem nagenoeg geen tijd en geschiedt tegelijk met het onderhoud van zijn tusschen-gewassen; voldoende omwerking heeft plaats reeds door en ten gevolge van het oogsten van zijn aardappelen, of katjang-tanah etc. Voor dien man is de arbeid dus al zeer weinig bezwarend.

B. daarentegen heeft geen eigen grond te missen en moet op 6 paal afstand van zijn woning een zwaar geaccidenteerd en met oorspronkelijk bosch bekleed terrein ontginnen. Ter voorkoming van afspoeling van de bouwaaide door regens, moeten overal terrassen worden aangelegd; de grond bestaat uit min of meer zware klei en laat zich mitsdien moeilijk bewerken; zijn arbeid is derhalve vele malen zwaarder dan dien van A. Het spreekt dus van zelf, dat het in 't geheel niet aangaat om voor dien cultuurarbeid een eenigszins vertrouwbaar middelcijfer aantenemen; de arbeid moet *desse* voor *desse* worden berekend met in-achtneming van alle factoren, die daarbij in 't spel komen. Dank zij nu het onderzoek, dat onlangs op last van de Regeering en naar aanleiding van de circulaire van den Gouvernements-Secretaris van 9 Maart 1894 No. 673 over gansch Java heeft plaats gehad, betreffende de verhouding van arbeid en loon bij de Gouvernements-koffiecultuur ten behoeve van den „bijslag” is het thans gemakkelijker dan te voren om het aantal dagen, door de bevolking aan de cultuur besteed, voor elke *desse* te becijferen.

Bij genoemde circulaire werden aan de Residenten van Regeeringswege staten toegezonden ter invulling door de ambtenaren van het Binnenlandsch Bestuur, na gehouden onderzoek.

Daardoor hebben wij nu de beschikking gekregen over een aantal gegevens, die ons bij de berekening van nut kunnen

van 13
Bordenaar

kan is de a. b. d.
Bordenaar

zijn. Die staten leeren ons, districtsgewijze, hoeveel dagen arbeid er vereischt worden: 1° aan den aanleg en het onderhoud van het kweekbed; 2° aan ontginning en bijplant per bouw, bij de toepassing eener intensieve cultuur; 3° aan het onderhoud van jonge tuinen en van vruchtdragende tuinen en 4° aan pluk, bereiding en transport.

Dit onderzoek heeft ons een belangrijken stap verder gebracht niet alleen in het berekenen van den cultuurarbeid, maar ook nog in menig ander opzicht. ¹⁾

Behalve van deze, door de ambtenaren van het Binnenlandsch Bestuur bijeen gebrachte gegevens, ben ik ook nog in het bezit van een aantal andere, mij welwillend verstrekt door administrateurs van koffieondernemingen in verschillende Residenties; de meeste daarvan ontving ik door tusschenkomst der ambtenaren. Voor het zoo aanstonds te voeren betoog zal ik van beide serieën van gegevens gebruik maken. Die van particuliere koffieondernemingen hebben dit voordeel, dat zij telkens betrekking hebben op een speciaal terrein, terwijl de getallen voor de verschillende werkzaamheden in de bijslagstaten uitgetrokken, *gemiddelden* zijn voor een gansch district.

Een administrateur van een koffieonderneming geeft mij b. v. op hoeveel geld door hem is uitgegeven voor een bouw koffietuin van af de ontginning tot aan het oogenblik, dat het terrein met koffie en schaduwhout is beplant.

Wanneer ik nu weet het koelieloon daar ter plaatse, dan valt daaruit afteleiden het aantal dagen voor dien ar-

1) Niet alleen toch, dat het de berekening van den cultuurdienstplichtigen arbeid gemakkelijker maakt, maar het geeft ons tevens in beknopten vorm een overzicht van wat er van de gedwongen cultuur nog is overgebleven; welke dessa's daarbij nog zijn ingedeeld en hoe groot de uitgestrektheid gronds is in het bezit van elke dessa met koffie beplant, zoowel vrijwillig als op hoog gezag, jong en vruchtdragend; zoodat wij daaruit met een oogopslag den ganschen cultuurtoestand van de dessa kunnen beoordeelen en o. a. leeren kunnen, hoeveel vruchtdragende boomen elke cultuurdienstplichtige bezit. Door dit onderzoek zijn wij in vele opzichten weer teruggekeerd tot de goede tijden van de Preanger-regeling, tot den voorstelstaat van 20 December 1878 (Ind. Bijblad No. 3325) waarop ik zoo aanstonds moet terugkomen.

heid noodig. Met een vrij hooge mate van juistheid kan ik dan zoo aanstonds meedeelen: het particuliere koffieland A. grenst ongeveer aan een terrein woeste gronden, dat in het cultuurplan is opgenomen ter beplanting door de bevolking op hoog gezag. De administrateur van A heeft voor de ontginning en beplanting het eerste jaar uitgegeven *f* 84.— per bouw en betaalde *f* 0.40 koelieloon. Wanneer derhalve het bedoelde reserveterrein door de bevolking zal worden beplant, dan moet ik er op rekenen, dat haar dit, bijaldien zij de zelfde wijze van ontginning en aanleg volgt, 210 dagen arbeids zal kosten per bouw.

Ik kan daarin dan geen groote fout maken en heb dus een vrij juist cijfer voor mijne berekening.

Met de cijfers van de bijslag-staten komt men niet zoover, omdat deze *gemiddelden* zijn voor een geheel district. Wanneer ik in een bijslag-staat zie, dat er 210 dagen zijn uitgetrokken voor de ontginning en beplanting van een bouw, dan mag ik daaruit nog niet afleiden, dat de cultuurarbeid op een willekeurig reserve-terrein, gelegen in dit district, 210 dagen arbeids zal kosten.

In een en hetzelfde district toch heeft men moeilijk en gemakkelijk te bewerken gronden, geaccidenteerde en vlakke terreinen, en de arbeid, benoodigd voor ontginning van het eene terrein, kan daardoor wel zwaarder zijn dan voor het andere.

De uitersten toch, zoo even reeds genoemd, dat A plant op zijn eigen grond en B op een geaccidenteerd reserve-terrein, met zwaar bosch bekleed, kunnen in één en 't zelfde district voorkomen.

Voor zeer vele districten evenwel, waar het terrein overal vrij wel gelijk is in configuratie en grondgesteldheid, kan ik *wel* gebruik maken van de verstrekte gegevens. Want alhoewel ook daar de uitersten nog wel min of meer uit elkander kunnen loopen, is de fout, die ik maken kan door daarvan gebruik te maken bij de berekening van den arbeid per cultuurdienstplichtige, toch nimmer grooter dan een of twee dagen op den ganschen cultuur-arbeid.

Bovendien komen de cijfers voor ontginning en aanleg in vele districten ook vrij wel overeen met die der administrateurs van koffieondernemingen, een bewijs, dat de ambtenaren de proeven en berekeningen met de meeste nauwgezetheid hebben verricht.

Vooronderstellen wij b. v. voor een oogenblik dat in een of ander district bij een middelcijfer voor de hier besproken werkzaamheden van 210 dagen, als uitersten zijn gevonden 170 en 250 dagen, dan is de grootste fout, die ik maken kan door gebruik te maken van het middelcijfer van 210 dagen, voor ieder die $\frac{1}{58}$ bouw ontgint nog geen dag; voor een ander die $\frac{1}{40}$ bouw ontgint juist een dag en voor een derde die $\frac{1}{30}$ bouw ontgint iets meer dan een dag en dus van weinig beteekenis.

In elk geval kan zoo aanstonds bij een voorstel tot regeling der koffiecultuur op den grondslag van art. 54 al. 4 van het Regeerings-reglement, d. w. z. berekend naar den te vorderen arbeid, in 't oog gehouden worden, dat de cultuurarbeid niet op 1 — 2 dagen zuiver kan worden aangegeven.

Ik geef hieronder nu een staatje van de mij verstrekte gegevens van administrateurs en voeg daar eenige aan toe van die, welke door de ambtenaren van het Binnenlandsch Bestuur zijn bijeen gebracht.¹⁾

I. JAVA-KOFFIE.

	Ontginning aanleg en beplanting per bouw.	Onderhoud 1, 2 en 3 jarig plantsoen per bouw.	Onderhoud vruchtdra- gend plant- soen per bouw.	Kostende prijs van een plantje gereed voor uit- planting.
a. Onderneming in het district Soekoredjo (Pa- ree) Residentie Kediri.	<i>berekend te zijn 10.40 p. %</i> f 75.= 188 d.	f 65.= 162 d.	f 40.= 100 d.	± 1 ct.

1) Nadere toelichtingen tot dezen staat vindt men in eene hier aan toegevoegde bijlage.

	Ontginning aanleg en beplanting per bouw.	Onderhoud. 1,2 en 3 jarig plantsoen per bouw.	Onderhoud vruchtdra- gend plant- soen per bouw.	Kostende prijs van een plantje gereed voor uit- planting.
b. Onderneming in hetzelfde dis- trict.	f 115.= 288 d. <i>0.40</i>	f 55.= 138 d. <i>0.40</i>	f 40.= 100 d.	$\frac{1}{2}$ à $\frac{5}{8}$ ct.
c. Onderneming in Blitar. (Kediri.)	f 105.= 262 d.	f 45.= 110 d.	1 cent <i>20-</i> p. boom <i>200 boom</i> <i>1/2 ct.</i>	± 1 ct.
d. Onderneming op den Smeroe; district Toeren. (Pasoeroean.)	f 84.= 210 d. <i>0.40</i>	f 50.= 115 d. <i>0.43</i>	f 43.= 110 d. <i>139</i>	$\frac{1}{2}$ cent
e. Onderneming in het district Doro (Peka- longan).	f 52.= 260 d. <i>0.20 0.20</i>	f 22.50.= 112 d. <i>0.20</i>	?	$\frac{3}{4}$ -1 cent
f. Onderneming op den Smeroe (afdeeling Ma- lang).	f 87.= 220 d.	f 28.= 70 d. <i>0.40</i>	f 28.= 70 d.	
g. Onderneming in Blitar (Kediri)	f 93.= 233 d.	f 55.= 140 d.	f 55 140 d.	
h. Gouv. tuinen afd. Kadjen (Pekalongan)	260 d.	112 d.		
i. Onderneming in Kandangan (Probolinggo.)	f 90.= 225 d. <i>0.40</i>	f 50.= 125 d.	f 25—f 30. 62—75 d.	± 1 ct.

	Ontginning aanleg en beplanting per bouw.	Onderhoud 1, 2 en 3 jarig plantsoen per bouw.	Onderhoud vruchtdra- gend plant- soen per bouw.	Kostende prijs van een plantje gereed voor uit- planting.
k. Onderneming in Ranoelamo- ngan (Probo- linggo).	f 80.= 200 d.	f 45.= 110 d.	f 30. 75 d.	$\frac{1}{2}$ à 1 ct.
l. Onderneming in het district Soekoredjo (Kediri.)	f 100.= 250 d.	f 66.= 165 d.	f 40. 100 d.	$\frac{1}{2}$ cent.
m. Onderneming in het district Gondanglegi (Malang).	f 86.50 gem. 190 d.	f 40.= 100 d.	f 30. 75 d.	$\frac{1}{2}$ cent.
n. 4 Malangsche koffie-landen Zuidergebergte	f 116.=	f 45.=	f 37.50.	1 cent.
o. Gouv. tuinen in Blitar, Wlin- gi en Gandoesari	180 d. 250 d	100 d.	20— 25 d.	
p. Trenggalek en Ngasinan	190 d.	90 d.	25 d.	
q. Siwallan	170 d.	90 d.	25 d.	
r. Lodojo	295 d.	120 d.	30 d.	
s. Gouv. tuinen in Koenigan, Kadoegede, Loe- ragoeng (Cheri- bon.)	170—238 d.	41—65 d.	12— 18 d.	

*Uitvoer be-
draagt in de
steden het kon-
sultant wist
la. niet over
schuldig is.*

	Ontginning aanleg en beplanting per bouw.	Onderhoud 1, 2 en 3 jarig plantsoen per bouw.	Onderhoud vrucht- dra- gend plant- soen per bouw.	Kostende prijs van een plantje gereed voor uit- planting.
<i>t</i> Madja Telaga (Cheribon.)	250 — 283 d.	73 d.	18 — 36 d.	
<i>u</i> . Salatiga (Sema- rang).	248 d.	72 d.	36 d.	
<i>v</i> . Ambarawa (Se- marang).	265 d.	72 d.	36 d.	
<i>w</i> . Oeteran-Kani- garo (Madioen.)	209 d.	100 d.	25 d.	
<i>x</i> . Sine-Djogorogo (Madioen).	185-202 d.	96 d.	45 d.	
<i>ij</i> . Parang-Bale- pandjang (Ma- dioen).	166-185 d.	92 d.	30 d.	
<i>z</i> . Poeloeng (Ma- dioen).	155-160 d.	80 d.	27 d.	

II. LIBERIA-KOFFIE.

<i>a</i> . Koffie perceel in Tjitjalengka (Preanger-Re- gentschappen).	f 30.= 150 d.	f 24.= 120 d.	f 17.50 87 d.	$\frac{1}{2}$ à $\frac{7}{10}$ ct.
<i>b</i> . Koffie perceel in West-Bandoeng. (Preanger-Re- gentschappen).	f 46.= 230 d.	f 24.= 120 d.	f 15.= 75 d.	$\frac{1}{3}$ à $\frac{1}{2}$ ct.

	Ontginning, aanleg en beplanting per bouw.	Onderhoud 1, 2 en 3jarig plantsoen per bouw.	Onderhoud vrucht dra- gend plant- soen per bouw.	Kostende prijs van een plantje gereed voor uit- planting.
c. Koffieperceel in Ranoelamongan (Probolinggo).	f 109.= 275 d. <i>4 p. 0.40</i>	f 70.= 175 d.		± 1 ct.
d. Koffieperceel in Bodja (Sema- rang).	f 25.= 100 d. <i>0.25</i>	f 15.40= 61 d.	f 10.= 50 d.	?
e. Onderneming in Pekalongan; dis- trict Doro.	f 42.= 210 d. <i>0.20</i>	f 13.50 67 d.	f 10.25 52 d.	$\frac{1}{3}$ - 1 ct.
f. Onderneming in het district Oen- garan (Semarang).	f 95.= 352 d.	f 25. 92 d.	f 25- f 11.50 92 d.- 46 d.	1 ct.
g. Andere onder- neming in dit district.	f 43.= 160 d. <i>0.20</i>	f 16.= 60 d.	f 12.= 45 d.	1 $\frac{1}{2}$ ct.
h. Opgave van amb- tenaren in Kediri.	150-250 d.	83-120 d.	20-35 d.	
i. Opgave van amb- tenaren in Ma- doen.	187-230 d.	85-90 d.	20-40 d.	
k. Opgave van ambtenaren in Kadoe.	108-175 d.	48-53 d.	25 d.	
l. Opgave van amb- tenaren in Se- marang.	163-262 d.	60-90 d.	25-36 d.	
m. Opgave van den Controleur van Paree.	250 d.	90 d.	35 d.	

	Ontginning, aanleg en beplanting per bouw.	Onderhoud 1, 2 en 3 jarig plantsoen per bouw.	Onderhoud vruchtdra- gen plant- soen pe bouw.	Kostende prijs van een plantje gereed voor uit- planting
n. Onderneming in de afdeeling Soe- kaboemi (contro- le-afdeeling Tji- tjoeroeg).	f 61.90 310 d.	f 20.= 100 d.		1 cent.
o. Onderneming in de afdeeling Soekaboemi (con- trele-afdeeling Lengkong).	7 0 357 d.	f 30.= 150 d. 0.20	f 25.= 125 d.	1 cent.

De medegedeelde cijfers geven ons een idee van den duur van de werkzaamheden bij de cultuur van koffie. Wij weten nu hoeveel dagen arbeids noodig zijn voor ontginning en beplanting van een bouw op de eene plaats en hoeveel op eene andere; hoeveel dagen men besteedt aan het onderhoud van het jonge en hoeveel aan dat van het vruchtdragende plantsoen.

Kan men nu naar deze gegevens den cultuurarbeid berekenen, gevorderd van een bij de Gouvernements-koffiecultuur ingedeelden dessaman?

Niet zoo dadelijk.

De Gouvernements-koffiecultuur wordt onder gansch andere omstandigheden gedreven dan de particuliere.

Bij de beoordeeling der eerste moet men letten op omstandigheden, waarmee bij de cultuur op ondernemingen of in het geheel geen of slechts in mindere mate rekening behoeft te worden gehouden.

Een en ander zal uit hetgeen hier volgt duidelijk worden.

Op de erfpachtsperceelen worden in den regel de kweekbedden aangelegd op de onderneming; op betrekkelijk geringen

afstand dus van de plaats waar de boompjes zullen worden uitgeplant.

Bij de Gouvernements-koffiecultuur is dit gewoonlijk niet het geval.

In den regel legt men de kweekbedden aan in de nabijheid van de dessa, ten einde het toezicht daarop en de verzorging gemakkelijker te maken.

Tegenover dit meerdere gemak staat echter het ongerief, dat tegen den tijd van uitplanting, de gekweekte planten dikwijls over vrij aanzienlijke afstanden moeten worden vervoerd en met dit transport moet rekening worden gehouden bij de beoordeeling van den cultuurdienstplichtigen arbeid.

Dit toch vereischt een groot aantal dagen, verschillend natuurlijk naar het aantal planten, dat per bouw wordt uitgeplant.

Plant men op onderlingen afstand van 5 Rh. voet, dan is dit getal 2880; bij eene plantwijdte van 6:6 voet 2000; bij 6:8 voet 1500; bij 6:10 voet 1200 en eindelijk bij 10:10 of 12:12 voet (bij de cultuur van Liberia-koffie) 720 of 500 per bouw.

Het is de gewoonte, die kweekplantjes over te brengen met een flinke aardkluit, zoodat wanneer de afstand, waarover zij moeten worden vervoerd, nog al belangrijk is, één persoon niet meer dan 14--15 planten te gelijk kan transporteerden.

Het in de staten genoemde aantal dagen voor ontginning, aanleg en beplanting dient men derhalve nog te vermeerderen met resp. 205; 133; 100; 80; 48 of 33 dagen voor het overbrengen van kweekplanten naar het terrein.

Dit zijn natuurlijk maximale cijfers, d. w. z. tot haar volle bedrag alleen in rekening te brengen wanneer de afstand zóó groot is, dat de man, die zijn planten overbrengt en ter plaatse uitplant, geen gelegenheid heeft om op denzelfden dag een nieuwen voorraad te halen.

Ik wil aannemen, dat dit het geval is bij het vervoer over een afstand van 4—6 paal[†] en dat hij tweemaal 15 plantjes per dag kan overbrengen, wanneer zijn planterrein op 2—4 paal (gemiddeld 3 paal) afstands gelegen is en zulks driemaal kan doen bij een afstand van 0-2 (gemiddeld 1 paal) van het terrein.

*† gemiddeld
5 dusafst.
5 x 2 = 10 paal*

1 x 2 = 2 paal

*den volprijis berekenen
de bereijng des bij 5 x 15 = 75 plantjes
overbrengen.*

*E. door de
Kultuur van de
Lijpen
de de de de*

*De de de de
faat de de
ty 2000 en
rekenend voor af
den midden de
4 paal. Het
tal dagen is dus
Anderen min*

Er volgt hier dus uit, dat men wel degelijk rekening moet houden met den afstand van het kweekbed tot het terrein, wanneer men den cultuurdienstplichtigen arbeid in cijfers wil uitdrukken.

Dit maakt de berekening lastig. Wil men den arbeid voor de ontginning en beplanting van een bouw, een halve bouw of kwart bouw in werkdagen uitdrukken, dan dient men dus nog te weten: 1° de plantwijdte ter berekening van het aantal te transporteren plantjes en 2° den afstand, waarover ze vervoerd moeten worden.

Het eerste valt weg, wanneer men de rekening opmaakt voor iemand, die in cultuurdienst volgens den voorstelstaat 50 of 40 boompjes in den grond heeft te brengen, maar het tweede bezwaar blijft bestaan.

Voor elke dessa en elk terrein krijgt men andere cijfers.

Een middeleijfer daarvoor aantenemen is niet doenlijk, zelfs niet voor dessa's, die op een en 't zelfde reserveterrein zijn ingedeeld, omdat de afstanden voor die dessa's kunnen uiteenloopen van 0—6 palen.

*van van de
uit 1899*
Voorts moet in aanmerking genomen worden, dat wanneer in den regel hier in Indië de werkdag op 10 uur wordt gesteld, zulks bij de Gouvernements-koffiecultuur — mede door den verschillende afstand der dessa's tot de plantterreinen — niet aangaat. Voor afstanden van 0—2 (of gemiddeld 1) paal stel ik dan ook den werkdag op 9 uur; voor afstanden van 2—4 (of gemiddeld 3 paal) op 7 uur en voor afstanden van 4—6 (of gemiddeld 5 paal) op 6 uur.

*26 paal, hoeg
het dus in die 18
25 uur aff. 10
— 10 uren —
plantgaten*
Eene andere omstandigheid, waarop ik wijzen moet, is deze, dat het op zeer vele terreinen noodig is om vóór het planten z. g. plantgaten te maken, die eenigen tijd open blijven liggen om later weder gevuld te worden.

Dit vullen der plantgaten geschiedt volgens de voorschriften eenigen tijd vóór het overplanten, opdat de ingeworpen aarde gelegenheid hebbe voldoende samen te pakken, ter voorkoming van latere verzakking.

Bij de becijferingen van de ambtenaren van het Binnenlandsch Bestuur en ook bij die der erfpachters is met den tijd,

benoodigd voor het graven en weder vullen der gaten, wel degelijk rekening gehouden.

Maar wanneer het graven plaats vindt tijdens het z. g. plantklaar maken van het terrein, geschiedt de wedervulling op een anderen tijd *na* de ontginning en *vóór* het planten. De arbeid vereischt slechts eenige uren per cultuurdienstplichtige, maar in hoe korten tijd ook 50 of 40 plantgaten zijn gevuld het kost toch in elk geval den cultuurdienstplichtige een dag, tenzij zijn planterrein dicht bij de dessa ligt. Die dag moet natuurlijk in rekening gebracht worden, aangezien den planter de gelegenheid wordt ontnomen om hem te besteden aan eigen cultures of in koeliedienst op een naburig perceel.

Men ziet dus dat het aantal dagen in de staten genoemd voor den arbeid aan ontginning en beplanting niet zoo voetschoots kan worden overgenomen bij de berekening van den cultuurdienstplichtigen arbeid.

Diezelfde opmerking moet ook gemaakt worden ten aanzien van de getallen, uitgetrokken voor het onderhoud van jong en vruchtdragend plantsoen. p. 23

Men dient in 't oog te houden, dat alle werkzaamheden zijn berekend naar ontginningen en beplantingen in het groot, althans van een bouw.

Bij de koffiecultuur op hoog gezag worden per persoon slechts kleine onderdeelen van een bouw ontgonnen en onderhouden; dit maakt verschil.

Is het mij te doen om te weten hoeveel arbeidsdagen een cultuurdienstplichtige zal moeten besteden aan ontginning en beplanting van een bouw gronds van een reserveterrein, dat in ligging, configuratie, physischen toestand des bodems, plantbekleeding enz. ten naastenbij overeenkomt met dat van de in den staat II genoemde onderneming sub b. (West-Bandoeng), dan neem ik het cijfer over uit den staat en voeg daar nog bij het aantal dagen benoodigd voor het transport van het plantmateriaal.

Na die correctie daarin te hebben aangebracht, kan ik daarbij geen belangrijke fout meer maken.

Verder kan ik uit denzelfden staat overnemen de getallen

daar uitgetrokken voor het onderhoud van het jonge en vrucht-dragende plantsoen.

Wil ik de berekening opmaken voor een $\frac{1}{2}$ bouw of $\frac{1}{4}$ bouw, dan kan ik *nog* van dezelfde gegevens gebruik maken en wellicht ook nog bij ontginning, beplanting en het onderhoud van een $\frac{1}{8}$ bouw.

Maar worden nu de terreingedeelten kleiner, dan beginnen de moeilijkheden, zooals door het volgend voorbeeld duidelijk zal worden.

Gesteld aan een bij de cultuur ingedeelde dessa is opgedragen om te planten op een reserveterrein, dat meer dan 4 paal van de dessa verwijderd is. Volgens de bestaande bepalingen zal dus ieder cultuurdienstplichtige uit die dessa 40 boompjes moeten planten.

Is nu bij 't cultuurplan van het district voorgeschreven, dat op bedoeld terrein geplant zal worden op onderlingen afstand van 5 Rhijnlandsche voeten, dan is het aandeel in de ontginning, per persoon $\frac{1}{72}$ bouw.

Twee en zeventig personen ontginnen en beplanten derhalve te samen een bouw van 500 $\square$ Rh. roeden; ieders aandeel is dus 7 $\square$ Rh. roeden.

Wanneer wij nu in den staat vinden aangegeven, dat voor het onderhoud van een bouw jong plantsoen 120 dagen worden vereischt, mogen wij dan aannemen dat een cultuurdienstplichtige die $\frac{1}{72}$ bouw heeft te onderhouden daartoe slechts $\frac{120}{72} = 1.7$ dag behoeft?

Men voelt dadelijk dat dit geheel onjuist is, of liever gezegd, dat dit getal van 1.7 dagen wel aangeeft den tijd benodigd voor het onderhoud van $\frac{1}{72}$ bouw maar niet hoeveel dagen de planter daardoor wordt verhinderd elders zijne diensten te praesteeën. Het is aantenemen, dat de arbeid niet veel meer tijd zal kosten dan ± 17 uren maar die 17 uren arbeids worden verricht op verschillende dagen.

Het is de gewoonte, dat de planter voor het onderhoud van zijn plantsoen eens per maand naar de tuinen gaat; in het tweede jaar wordt dit minder en in het derde jaar is het vol-

doende, wanneer de aanplant om de twee maanden wordt bewerkt ¹⁾.

Ook op erfpachtsperceelen is zulks gebruikelijk, wanneer men ten minste over voldoende werkkrachten beschikken kan en de tuinen spoedig wat men noemt „in 't vuil loopen”; anders doet men dit ook dáár eens in de twee maanden.

Ik neem dus in plaats van 1, 7 dagen hiervoor aan, een getal van 12 dagen per jaar voor het onderhoud van 1, 2 en 3 jarig plantsoen.

*Ken... werk
altha...
daar...
A. ...
op ...* Een cultuurdienstplichtige die dus behalve een nieuwe ontginning ook nog een aanplant van $\frac{1}{72}$ bouw van 't vorige jaar heeft te onderhouden, verliest daarmee 12 dagen, al is somwijlen — vooral wanneer het onderhoud zich bepaalt tot het afsnijden of wieden van het onkruid — het werk in een oogenblik afgeloopen.

Het volgend jaar heeft hij twee en het derde jaar drie aanplantingen van $\frac{1}{72}$ bouw te onderhouden. Verliest hij daarvoor nu meer tijd dan 12 dagen?

Dit is niet het geval; het 3de jaar heeft hij $\frac{3}{72}$ of $\frac{1}{24}$ bouw te bewerken, zijnde 21 $\square$ Rh. roeden, maar zooals zoo even reeds in een noot hieronder werd meegedeeld, is dit nog steeds eene lichte dagtaak.

Het aantal dagen noodig voor den aanleg en het onderhoud van een kweekbed, valt almede niet gemakkelijk te berekenen, hetgeen duidelijk zal worden, wanneer in herinnering wordt gebracht op welke wijze die arbeid, in de dessa, gewoonlijk wordt geregeld.

Het is de gewoonte dat het kweekbed gemeenschappelijk wordt aangelegd door alle cultuurdienstplichtigen van de dessa, die dan ook gemeenschappelijk daarvoor de materialen leveren: bamboe, atep etc.

Is het kweekbed gereed, dan worden de zaden uitgepoot door den loerah en dat lid van het dessabestuur, dat door den

¹⁾ In de Preanger-Regentschappen berekent men dat een koelie per werkdag $\pm 35 \square$ Rh. roeden kan omwerken, d. w. z. wanneer reeds een paar malen bij de ontginning het terrein is bewerkt geworden. Per uur kan derhalve een koelie $3\frac{1}{2} \square$ Rh. roeden en in twee uren 7 $\square$ Rh. naar eisch onderhouden.

*Onderhoud per
jaar*

*12 dagen per
jaar*

*Onderhoud
bed*

p.d.

Dagtaak

*57
100*

loerah wordt belast met de zorg van koffie- aangelegenheden, dan wel door enkele, daarin ervaren, cultuurdienstplichtigen.

Voor het onderhoud worden enkelen aangewezen onder een lid van het dessabestuur, dat in die speciale werkzaamheden meerdere routine dan de anderen heeft gekregen. In compensatie voor de werkzaamheden aan het onderhoud der kweekbedden verbonden, worden andere werkzaamheden (b. v. onderhoud van hun aandeel in reeds bestaand plantsoen) door de overige cultuurdienstplichtigen verricht. De werkzaamheden aan het eigenlijke planten verbonden, geschiedt weer door allen tegelijk. De meest daarin bedrevenen zijn belast met het uitplanten van de jonge boompjes; weer anderen met het met de kluit uithalen van de kweekelingen; de overigen gaan op en neer om de bibit aantedragen.

Is alles uitgeplant, dan eerst gaat men tot de verdeeling over. Veelal wordt er meer bijgeplant dan waarvoor autorisatie verleend is; dat wordt dan meestentijds als aandeel afgestaan aan de dessabestuurders, die bij de cultuurwerkzaamheden hebben gesurveilleerd en dikwijls geen andere vergoeding voor deze werkzaamheden genieten; ook wordt tot dat doel vaak opzettelijk meer bijgeplant.

Zij, die dus met het onderhoud waren belast, worden feitelijk vrijgesteld van andere cultuurwerkzaamheden. Daardoor wordt de arbeid der anderen wel is waar grooter; doch in den regel verdeelt zich dit zoo over de massa, dat het niet mogelijk is dien meerderen arbeid in uren uitdrukken.

Wil men derhalve den arbeid aan kweekbedden berekenen, dan zou men eigenlijk alleen het aantal dagen, besteed aan den aanleg, moeten deelen door het aantal cultuurdienstplichtigen en dit is niet gemakkelijk. Nu eens werken daaraan weinig en dan weer veel menschen, naar gelang van het aantal cultuurdienstplichtigen. Het komt mij daarom juister voor om die berekening op te maken naar de kostende prijzen van gekweekte planten op ondernemingen. Deze loopen uiteen van $\frac{1}{3}$ cent tot $\frac{1}{2}$ cent, $\frac{5}{8}$ cent en 1 cent per plant; dit laatste is zeldzaam; in den regel is daaronder dan ook gerekend de inkoop prijs van het zaad.

In dezen prijs zijn dus begrepen de kosten van aanleg van het kweekbed, aankoop van materiaal daarvoor en het onderhoud.

Hoe nu hieruit te berekenen de kostprijs van een plant, wanneer het onderhoud daarbuiten valt en ook voor bamboe en atap geen inkoop prijs maar alleen het transport in rekening moet worden gebracht?

De zaak wordt nog gecompliceerder, doordien bij de Gouvernements-cultuur het langzamerhand gewoonte is geworden — en dit is ook voorgeschreven — om driemaal zooveel zaden uit te pooten als men planten noodig heeft. Het gebruik van niet al te best zaad maakte dit noodzakelijk.

Men wist vooruit niet hoeveel procent er van terecht zou komen en bovendien was het gewenscht na het planten eene goede hoeveelheid op de bedden overtehouden voor inboetingen, die nog al belangrijk konden zijn.

Erfpachters gebruiken veel minder zaad, maar weten ook, dat zij wegens een nauwkeuriger zaadkeus veel minder verlies lijden. Dit maakt dat de kweekbedden van de bevolking in den regel ± 2 maal grooter zijn dan noodig zou wezen bij gebruik van goed uitgezocht zaad, zoodat elk plantje ook tweemaal duurder wordt dan bij een erfpachter.

Alles te zamen overwogen, geloof ik, dat ik niet ver mis kan tasten wanneer ik voor den arbeid, besteed aan het kweken van 50 Java-koffieplantjes, 2 dagen in rekening breng en voor dien van 24 Liberiaplantjes 1 dag.

Die 50 plantjes kosten dan in streken waar het dagloon f 0.25 bedraagt f 0.50 of een cent het stuk; daar waar het dagloon f 0.15 bedraagt $\frac{3}{5}$ cent, enz.

Ik kom nu tot de volgende berekeningen van het *maximum* aantal dagen per jaar van een cultuurdienstplichtige gevorderd bij verschillende afstand van de dessa van het te beplanten terrein.

Eenvoudigheidshalve neem ik in dit overzicht niet op de berekening van den arbeid bij een afstand van meer dan 6 palen, omdat er tegenwoordig — op hoog gezag — nergens op grootten afstand dan 6 paal geplant wordt.

Evenmin en om dezelfde reden, houd ik rekening met eene plantwijdte van 5: 5 voet, die wel is waar nog hier en daar wordt toegepast, doch overal reeds gewijzigd is waar nieuwe cultuur plannen gemaakt zijn, aangezien bij de toepassing eener meer rationeele cultuurwijze de boomen weder meerderen omvang verkrijgen zooals voorheen.

I. JAVA-KOFFIE.

A. Afstand van het reserve-terrein 0--2 of gemiddeld 1 paal. De dag wordt gerekend op 9 uur. Planttaak in aantal boomen = 50. Kweekbedden gemiddeld 1 paal van het terrein. De ontginning vereischt 288⁽¹⁾ dagen per bouw.

	Plantwijdte		
	6: 6	6: 8	6: 10
<i>f=5</i> Kweeken van plantjes . .	2	2	2
Ontginning, aanleg en be- planting	$\frac{1}{40}$ b. 7	$\frac{1}{30}$ b. 9	$\frac{1}{24}$ b. 12
Vullen van plantkuilen. .	1	1	1
Transport plantjes. . . .	2	2	2
<i>f=10</i> Onderhoud 1-2-3-jarige boompjes.	$\frac{3}{40}$ b. 12	$\frac{3}{30}$ b. 12	$\frac{3}{24}$ b. 12
Onderhoud vruchtdragend plantsoen.	pro memorie <i>p35</i>		
Pluk bereiding en trans- port.	pro memorie <i>p37</i>		
Totaal	24	26	29 dagen

B. Afstand van het reserve-terrein 2—4 of gemiddeld 3 paal. De werkdag wordt met het oog daarop gesteld op 7 uur. *p20*
Planttaak in aantal boomen 50.
Kweekbedden gemiddeld 3 paal van het terrein.

(1) Dit is het hoogste getal aangegeven in het Staatje op pag. 13—16.

	Plantwijdte		
	6: 6	6: 8	6: 10
Kweken van plantjes . .	2	2	2
Ontginning, aanleg en be- planting	$\frac{1}{40}$ b. 9	$\frac{1}{30}$ b. 12	$\frac{1}{24}$ b. 15
Vullen van plantkuilen .	1	1	1
Transport plantjes. . . .	2	2	2
Onderhoud 1-2- en 3-jarige boompjes.	$\frac{3}{40}$ b. 12	$\frac{3}{30}$ b. 12	$\frac{3}{24}$ b. 12
Onderhoud vruchtdragend plantsoen.		pro memorie	
Pluk bereiding enz. . . .		pro memorie	
Totaal. . . .	26	29	32 dagen

C. Afstand van het reserve-terrein 4—6 of gemiddeld 5 paal.

De werkdag wordt met het oog daarop gesteld op 6 uur.

Planttaak in aantal boomen 40.

Kweekbedden gemiddeld 5 paal van het terrein.

	Plantwijdte		
	6: 6	6: 8	6: 10
Kweken van plantjes . .	2	2	2
Ontginning aanleg en be- planting	$\frac{1}{50}$ b. 9	$\frac{1}{38}$ b. 11	$\frac{1}{30}$ b. 14
Vullen der plantkuilen. .	1	1	1
Transport plantjes. . . .	3	3	3
Onderhoud 1, 2, 3 jarige boompjes.	12	12	12
Onderhoud vruchtdragend plantsoen.		pro memorie	
Pluk, bereiding.		pro memorie	
Totaal. . . .	27	29	32 dagen

Derhalve bij *gelijken afstand* van de woningen der planters

tot het terrein, varieert de cultuurarbeid naar gelang van de plantwijdte als volgt:

bij 0—2 paal (50 pl.)	24, 26, 29.
bij 2—4 „ (50 pl.)	26, 29, 32.
bij 4—6 „ (40 pl.)	27, 29, 32.

Bij verschillenden afstand en *gelijke plantwijdte* als volgt:

6: 6	24, 26, 27.
6: 8	26, 29, 29.
6: 10	29, 32, 32.

De maximum-arbeid in Gouvernements-dienst gevorderd bij de cultuur van Javakoffie vereischt derhalve 32 dagen in het jaar behalve den tijd beuoodigd voor den pluk en bereiding van het product.

LIBERIA-KOFFIE

A. Afstand van het reserveterrein 0—2 of gemiddeld 1 paal.

De dag wordt gerekend op 9 uur.

p 7 Planttaak in aantal boomen 15 of 24.

Kweekbedden op gemiddeld 1 paal van het terrein.

De ontginning vereischt 357⁽¹⁾ dagen per bouw.

	Plantwijdte 12:12	Plantwijdte 10:10
p 25 Kweeken van plantjes.	1 dag	1 dag p 25
Ontginning, aanleg en beplanting.	9 p 7 1/33 bouw 11 „	1/30 b. 12 „
Vullen van plankuilen	1 „	1 „
Transport plantjes. .	1 „	1 „ p 19
Onderhoud 1-2-en 3-jarige boompjes. . . .	3/33 „ 12 „	3/10 b. 12 „
Onderhoud vruchtdragend plantsoen . . .	pro memorie p 35	
Pluk bereiding en transport	pro memorie p 37	
Totaal.	26	27

(1) Dit is het hoogste getal dagen in de beide Staten voor ontginning uitgetrokken (Zie pag. 18 Onderneming o.)

B. Afstand van het reserve-terrein 2—4 of gemiddeld 3 paal.

De dag wordt gerekend op 7 uur.

Planttaak als boven. Ontginning als boven.

Kweekbedden op gemiddeld 3 paal van het terrein.

	Plantwijdte 12:12	Plantwijdte 10:10
Kweken van plantjes.	1 dag	1 dag
Ontginning, aanleg en beplanting	$\frac{1}{33}$ bouw 14 "	$\frac{1}{30}$ b. 16 "
Vullen van plantkuilen	1 "	1 "
Onderhoud 1-2-3-jarige boompjes	$\frac{3}{33}$ " 12 "	$\frac{3}{30}$ b. 12 "
Transport plantjes. .	1 "	1 "
Onderhoud vruchtdragend plantsoen. . . .	pro memorie	
Pluk bereiding etc. .	pro memorie	
Totaal. . . .	29	31

De maximum-arbeid bij de teelt van Liberia-koffie op hoog gezag vereischt derhalve 31 dagen, behalve den tijd voor den pluk en de bereiding.

Ik heb hier opzettelijk den *maximum-arbeid* berekend omdat het uiterst moeilijk is het *minimum-aantal* dagen bij benadering te leeren kennen.

Men dient dit bij de beoordeeling in het oog te houden; ik hoop, dat de lezer daaruit niet zal opmaken, dat ik het wenschelijk vind, dat de cultuurdienstplichtigen elke maand naar de tuinen gaan, onverschillig of dit noodig is of niet.

Dit is natuurlijk geenszins het geval. Evenmin ben ik er een voorstander van om daar waar de eenvoudige cultuurmethode de laatste jaren niet tot slechte resultaten heeft geleid, zonder eenig motief die menschen opteleggen om het terrein eerst met den patjol diep omtewerken en zulks de eerste jaren 3 of 2 malen te herhalen.

Hoe eenvoudiger arbeid, hoe liever het mij is en bij de herziening der cultuurplannen is het reeds herhaaldelijk voor-

gekomen, dat er geenerlei wijziging in de cultuurmethode behoefde te worden voorgesteld.

Op vele terreinen en in gansche streken, kan men met een minimum-arbeid zeer goede resultaten krijgen.

Ook is het niet mijne bedoeling, dat doorloopende terrassen worden gemaakt, daar waar men 't zelfde doel — het behoud van de bouwkruijn voor de toekomst — op eenvoudiger wijze bereiken kan, hetzij door kleine terrasjes bij elk boompje, kotakan's, of door z. g. palintangs, die men verkrijgt door het gevelde hout op rijen te leggen, dwars op de helling, waardoor dan langs natuurlijke weg, terrassen ontstaan. Dat men op die wijze goede resultaten verkrijgen kan is mij meer dan eens gebleken en vaak heb ik op inspectie niet kunnen uitmaken of het terrein opzettelijk bij den aanleg was geterrasseerd of dat de terrassen waren verkregen langs den weg van palintang.

Ik maak hier opzettelijk melding van, aangezien enkelen, na kennismaking met mijn vorig artikel, zich op eene wijze, die mij niet recht duidelijk is geworden, hebben voorgesteld, dat ik alleen heil zag in een zeer intensieve cultuur, gepaard met herhaalde en diepe grondbewerking, overal en algemeen voorgeschreven voor gansch Java, terwijl het tot nu toe mijn streven is geweest, plaatselijk en in overleg met de mij vergezellende europeesche en inlandsche ambtenaren, voor elk terrein afzonderlijk, de cultuurwijze vast te stellen, die ons voorkwam de beste te zijn.

Herhaaldelijk wordt er ook gewezen op de goede resultaten verkregen met de eenvoudige cultuurmethode in Pasoeroean en Probolinggo en men gaat wel eens zoo ver van te beweren, dat die resultaten beter zijn dan die, welke ooit verkregen zijn door de toepassing van eene meer intensieve methode.

Nu moet daaromtrent worden opgemerkt, dat leeken in den regel met die monosoeko-cultuur in Pasoeroean en Probolinggo, heel wat meer op hebben dan de Regeering 1) en inspecteerende ambtenaren, die nimmer zoo bizonder tevreden daarover waren, zooals mij uit een aantal inspectie-rapporten van vroeger jaren gebleken is.

1) Zie *Kol. Verslag* 1878 pag. 181.

Ook stelt men zich de cultuurwijze van die monosoeko-planters in den regel gansch anders voor, dan zij werkelijk is.

Dit is zeker, dat de cultuur op uiterst eenvoudige wijze gedreven wordt, maar wanneer men denkt, dat daarbij het bosch gespaard bleef en dat er niet in den grond geroerd werd, dan maakt men zich voor *verreweg de meeste* monosoetuinen een gansch verkeerde voorstelling van de zaak.

Regel was het voorheen bij den aanleg van monosoeko-tuinen in den Tengger van Probolinggo in Malang en in den Tengger van Pasoeroean en verder in het district Modjoroto van Kediri en ook in Siwallan, dat het bosch werd gekapt en dat het terrein eerst een paar jaren werd gebruikt voor de teelt van andere gewassen, djagong, aardappelen etc., waarna dan later de koffie werd geplant in den herhaaldelijk omgeploegden of omgewerkten bodem. Elders werd dadelijk, nadat het bosch was geveld, koffie geplant in enkele of dubbele rijen, bijwijze van dichte paggers, op een voet onderlingen afstand, welke rijen 20 à 24 voet van elkander verwijderd waren.

Die tusschenruimte werd dan soms jaren lang (5—7) gebruikt voor de teelt van andere gewassen en eerst dan wanneer de paggers reeds zooveel schaduw begonnen te geven, dat de cultuur dier gewassen daaronder ging lijden, werd de tusschenruimte volgeplant met koffie, zoo dicht opeen, dat er in zulk een koffie-wildernis vele duizenden boomen op een bouw kwamen te staan. Slechts hier en daar in den Tengger van Pasoeroean en ook in de afdeeling Bondowoso werd de koffie geplant in het bosch, en werden de woudboomen eerst uitgekapt wanneer de boompjes begonnen te groeien. Hier ging de cultuur dus niet gepaard met grondonderwerking, maar zooals reeds gezegd is, was dit eerder uitzondering dan regel.

Slaan wij nu, alvorens verder te gaan, nog eens een blik op de zoo even meegedeelde berekening van den arbeid in dagen, en vragen wij ons dan af op welke wijze wij nu door toepassing eener meer eenvoudige cultuurwijze den arbeid zouden kunnen verlichten; op welken post er bezuinigd kan worden; welke cultuurwerkzaamheden in minder tijd kunnen verricht worden dan zooeven werd aangegeven, dan zien wij dadelijk,

*50 uren in 1/2
van 1/2 uren
magelyk?*

dat zulks niet wel mogelijk is ten aanzien van het kweken van plantjes; het aantal daarvoor vereischte dagen is zoo gering, dat daarop moeilijk bezuinigd kan worden; evenmin is zulks mogelijk ten aanzien van het transport der plantjes en het aantal dagen uitgetrokken voor het onderhoud van het jonge plantsoen. De vereenvoudiging moet dus gevonden worden in inkrimping der werkzaamheden bij de ontginning en den aanleg.

Door een deel van het bosch ongeveld te laten, door het struikgewas, de alang-alang en de glagah slechts boven den grond aftesnijden, geene plantgaten te maken, die dan ook niet weder behoeven te worden gevuld, zou het aantal daarvoor uitgetrokken dagen wellicht tot op de helft kunnen gebracht worden en daardoor een vermindering kunnen worden verkregen van 3—7 dagen in het jaar, maar, zooals wel duidelijk zal zijn aan ieder, die begrip heeft van soortgelijke zaken, en die bij ondervinding weet, dat men alang-alang niet meester wordt wanneer niet zorgvuldig de wortels worden uitgegraven, zal het onderhoud daardoor aanzienlijk worden verzaamd en de *verlichting* op slot van rekening uitloopen op een aanzienlijke *vermeerdering* van den arbeid. Wanneer nu 12 dagen worden uitgetrokken voor het onderhoud van de jonge tuinen als *maximum*, dan kan men er wel zeker van zijn, dat dit *maximum* bij onzorgvuldige ontginning en slordigen aanleg *minimum* zal worden, terwijl men bovendien ook nog terdege zal moeten werken in de 4, 5 en 6 jarige tuinen, wil er iets van den aanplant terecht komen.

Deze zaken zijn natuurlijk aan deskundigen wel bekend; vraagt men een administrateur van een koffieland, waarom hij zooveel werk maakt van zijne ontginning en waarom hij zijne tuinen zoo schoon houdt, dan zal hij antwoorden, dat dit hem het goedkoopste uitkomt en het komt mij voor, dat wel iedereen moet voelen, dat die man gelijk heeft. De koffiecultuur maakt in deze geen uitzondering op den algemeenen regel, dat slecht werk, duur werk is; geldt dit voor wegen-aanleg, bruggen-bouw, huizenbouw etc. dan geldt dit evenzeer voor den aanleg van een koffietuin. Van ambtenaren, in wier con-

trôle-afdeeling de laatste twee jaren volgens meer rationeele methode wordt ontgonnen, kreeg ik dan ook reeds bericht, dat terwijl die betere ontginning eenige dagen arbeids meer gekost had, reeds het eerste jaar aan het onderhoud minder dagen behoeften te worden besteed en dat het te voorzien was, dat na verloop van het tweede jaar zou kunnen worden gerapporteerd, dat het aantal dagen, tot dus ver aan de tuinen besteed, *geringer* was dan voorheen bij de toepassing der eenvoudige cultuurwijze.

Waarlijk, die ambtenaren, die nog steeds van oordeel zijn, dat eene vereenvoudigde cultuurwijze eene *verlichting* moet zijn voor de bevolking, mogen die zaak nog wel eens terdege overwegen en zich de vraag stellen of de vermeende verlichting niet uitloopt op eene *verzwaring*.

Hierbij is dan nog niet in aanmerking genomen, dat verreweg de meeste koffiegronden zich niet leenen voor de toepassing van zulk eene eenvoudige cultuur, zoodat men gevaar loopt, dat alle arbeid, daaraan ten koste gelegd, door het uitsterven van het plantsoen vóórdat de boomen tot vruchtdracht zijn gekomen, zal blijken vergeefs te zijn geweest.

Ik acht het niet voor tegenspraak vatbaar, dat het verstandiger is om 32 dagen te doen werken in de tuinen wanneer men zoo goed als zeker kan zeggen, dat de daaraan besteden arbeid rijkelijk zal worden beloond, dan 25 dagen zonder dat die zekerheid gegeven kan worden.

Aan algemeene cultuur-voorschriften zijn wel steeds groote bezwaren verbonden geweest; maar men kon er eertijds niet buiten. Thans is die tijd voorbij en ik zou niet gaarne zien, dat er weder in de toekomst moest worden gewerkt volgens de voorschriften in een of andere Handleiding. Nu in zoo vele districten, waar de Gouvernements-koffiecultuur gedreven wordt, ook de Europeesche landbouw zich toelegt op de teelt van hetzelfde gewas, is eene Handleiding overbodig.

De wijze, waarop koffie moet worden geplant om daarvan eene loonende cultuur te maken, is vrij wel bekend. De Europeesche ambtenaren, die met de leiding en het toezicht op de Gouvernements-cultuur zijn belast behoeven thans niet meer

als voorheen te zoeken naar een geschikte methode of proeven te nemen om te weten, hoe zij moeten planten.

In alle districten, waar door particulieren koffie wordt geplant, zou dan ook voor den controleur het allereenvoudigste cultuurvoorschrift zijn: volg bij *ontginning, aanleg en onderhoud het voorbeeld van dien erfpachter, koffieplanter in uwe contrôle-afdeeling, die de beste resultaten krijgt.*

Wordt zulk een voorschrift gevolgd, dan heeft men alle recht om te verwachten, dat de resultaten der Gouvernements-cultuur meer nabij zullen komen aan die der erfpachters; in elk geval, dat er niet meer zulk eene kolossale wanverhouding zal bestaan tusschen de producties der Gouvernements-tuinen en die der particuliere koffieondernemingen.

Dat door zulk een maatregel de producties der eersten *gelijk* zullen worden aan die der laatsten, mag natuurlijk niet worden verwacht, omdat het snoeien en veelal ook het bemesten der tuinen achterwege moet blijven, wegens gebrek aan geoefend personeel.

het is niet mogelijk om de tuinen met de hand te onderhouden
Herhaaldelijk wordt er op gewezen, dat het toezicht op het onderhoud in de Gouvernements tuinen zooveel te wenschen overlaat. Ik spreek dit tegen. Uitzonderingen daargelaten is dit *over 't algemeen* gesproken zeer bevredigend. In vele streken laat dit niets te wenschen over en kunnen de Gouvernements-tuinen de vergelijking met die der erfpachters zeer wel door staan.

Ik noem hier de gansche Residentie Pasoeroean, Probolinggo, een groot deel der Preanger-Regentschappen en andere streken, waar de jonge Gouvernements-tuinen veilig door ervaren planters mogen worden geïnspecteerd. Wanneer er aanmerkingen te maken zijn, dan geldt dit in den regel de monosoeko, soekahati, soekasorangan en andere soortgelijke aanplantingen, die aan de contrôle der ambtenaren onttrokken zijn. Wanneer de cultuur niet slaagt in de op hoog gezag aangelegde tuinen, dan ligt de schuld niet aan gebrek aan zorg, maar aan gebrek aan goede voorschriften. Daar, waar op het toezicht wel eens aanmerkingen te maken waren, kon dit wel altijd in verband gebracht worden met de omstandigheid, dat men jaren achtereen, had geplant zonder cenig resultaat, zonder vergoeding voor

den arbeid zoodat de moed en het vertrouwen in de cultuur waren verloren gegaan.

Het onderhoud van het vruchtdragend plantsoen werd promemorie uitgetrokken, omdat daaromtrent geenerlei voorschriften gegeven zijn. *p. 26*

Ik voor mij zou er zeer voor zijn, wanneer in het vervolg ook hierin kon worden voorzien. Men ziet uit den op pag. 13-18 gegeven staat, dat ook de particuliere koffieplanters veel zorg besteden aan het onderhoud van hun vruchtdragend gewas en vroeger was dit ook bij het Gouvernement gebruikelijk. Kan men door geregeld en rationeel onderhoud het leven van het plantsoen met enkele jaren verlengen of de vruchtdracht verhoogen, dan mag dit niet worden nagelaten, ook al wordt daardoor de arbeid met enkele dagen verzwaaard. *Algemeen 16-18-19-20-21-22-23-24-25-26-27-28-29-30-31-32-33-34-35-36-37-38-39-40-41-42-43-44-45-46-47-48-49-50-51-52-53-54-55-56-57-58-59-60-61-62-63-64-65-66-67-68-69-70-71-72-73-74-75-76-77-78-79-80-81-82-83-84-85-86-87-88-89-90-91-92-93-94-95-96-97-98-99-100*

Alhoewel dan ook niet voorgeschreven, is er toch bij de staten voor het bijslag-onderzoek op dit onderhoud wel gerekend en de ambtenaren hebben daar ook een bepaald aantal dagen voor uitgetrokken.

In den regel vinden wij daarvoor 20, 30 à 40 dagen aangegeven per bouw, dat is wel niet veel in vergelijking met het aantal daarvoor door particuliere planters in rekening gebracht, maar er is een belangrijk verschil in of een bouw 4- of 5- of 6- jarig plantsoen op een onderneming moet worden onderhouden dan wel of een cultuurdienstplichtige zijn 40 of 50 stuks 4- of 5- of 6- jarige boompjes te verzorgen heeft.

Heel veel wordt de cultuur-dienstplichtige arbeid daardoor niet verzwaaard, veelal kan dit onderhoud samen gaan met het onderhoud der 1- 2- en 3- jarige boompjes.

Wij zagen zooeven, dat volgens de voorschriften het onderhoud in het jonge plantsoen bestaat in 3 of 2 maal patjollen, 't zij in de naaste omgeving van het boompje, hetzij van het geheele terrein. De overige 9 of 10 dagen wordt dan ook alleen het onkruid boven den grond neergeslagen en dat is natuurlijk een arbeid, die weinig tijd in beslag neemt. *p. 28*

De planter derhalve heeft op die dagen ruimschoots tijd om na affloop van zijn werkzaamheden in het jong plantsoen ook

nog even zijn 4- of 5- of 6- jarig tuintje onderhanden te nemen, nu eens dit, dan weder dat, zoodat hij daarvoor geen speciale dagen behoeft uittekomen.

Alleen wanneer zijn vruchtdragende aanplant toeneemt en daarin ook eens of tweemaal 's jaars en vooral na afloop van den oogst gepatjold moet worden, wordt het aantal cultuurdagen daardoor vermeerderd.

Nu hangt dit natuurlijk alles af van de uitbreiding, die het plantsoen langzamerhand gekregen heeft en deze weder van den leeftijd, dien de tuin bereikt; wordt hij slechts 8 jaren oud, dan heeft een planter als maximum 250 resp. 200 vruchtdragende boomen te onderhouden van 4—8 jarigen leeftijd; wordt het plantsoen 10 jaar, dan worden die getallen 350 en 300. Boven de 10 jaar vereischen de plantsoenen al heel weinig zorg meer. Om nu een aantal dagen daarvoor aan den berekenden cultuurarbeid toe te voegen is niet gemakkelijk.

Wanneer ik nu uitga van de vooronderstelling, dat het onderhoud der 4- 5- en 6- jarige tuinen gevoegelijk kan samengaan met dat van het jonge plantsoen en verder, dat het wenschelijk is, dat de bevolking uitkomt voor het onderhoud der 7-8-9- en 10- jarige tuinen, dan trek ik daarvoor het volgend aantal dagen uit in verband met de te onderhouden terreinoppervlakte. Voor 4 aanplantingen van 50 boompjes $6:6$ of $\frac{4}{40}$ bouw = 50 $\square$ Rh. roeden; voor 4 aanplantingen van 40 boompjes $6:6$ of $\frac{4}{50}$ bouw = 40 $\square$ Rh. roeden en van 40 boompjes $6:8$ = $\frac{4}{38}$ bouw = 53 $\square$ Rh. roeden — eens om de twee maanden dus 6 dagen in het jaar.

Voor 4 aanplantingen van 50 boompjes $6:8$ of van 40 boompjes $6:10$ of $\frac{4}{30}$ bouw = 66 $\square$ Rh. roeden 9 dagen en voor 4 aanplantingen van 50 boompjes $6:10$ of $\frac{4}{24}$ bouw = 83 $\square$ Rh. roeden 12 dagen.

Nu zagen wij zooeven dat een cultuurdienstplichtige die 4 jaren heeft geplant, d. w. z. die het eerste jaar is begonnen met den aanleg van het kweekbed, de ontginning en de beplanting en de 3 volgende jaren buiten en behalve deze werkzaamheden ook nog één, twee en drie jaarlijksche bijplantingen te onderhouden heeft, bij den aanvang van het 5e jaar naar gelang van

den afstand waarop het reserve-terrein is gelegen van zijne woning en de plantwijdte het volgend aantal dagen aan cultuur arbeid te besteden heeft:

Javakoffie — Plantwijdte — Afstand van het terrein.		0 — 2:		2 — 4:	4 — 6:	
6: 6	boomen	24	boomen	26	boomen	27
6: 8	50	26	50	29	40	29
6: 10	50	29	50	32	40	32
Liberia-koffie. 10: 10		27		31		
12: 12		26		29		

Dit aantal werkdagen moet derhalve, zooals wij aantoonen, alsnog worden vermeerderd met dat hetwelk noodig wordt geacht voor het onderhoud van vruchtdragend plantsoen (7-8-9-en 10-jarige tuinen). Gemakshalve neem ik nu aan, dat er elf jaren is geplant geworden, zoodat elke cultuur-dienstplichtige 10 jaarlijksche bijplantingen van 50 of 40 boompjes heeft te onderhouden te weten: 7 vruchtdragende en 3 jonge.

Bovengenoemde getallen moeten dan verhoogd worden als volgt:

Javakoffie — Plantwijdte — Afstand van het terrein.		0 — 2:		2 — 4:	4 — 6:	
6: 6	boomen	30	boomen	32	boomen	33
6: 8	50	35	50	38	40	35
6: 10	50	41	50	44	40	41
Liberia-koffie. 10: 10		39		43		
12: 12		38		41		

Eindelijk komen wij nu aan de werkzaamheden verbonden aan den pluk, de bereiding van het product en het transport naar het pakhuis.

Dienaangaande moet worden opgemerkt, dat het plukken van een picol Java-koffie in Oost-Java in den regel te staan komt op f 4.50 à f 5.50 tenzij door gebrek aan werkvolk de loonen worden opgedreven. Tegen een gemiddeld dagloon van 40 cts, wijst dit op 11 à 14 dagen arbeids. In West-Java, waar de loonen lager zijn, betaalt men daarvoor f 2.50.—

Voor het plukken van een picol Liberia-koffie wordt in West-Java f 3.— f 5.— uitbetaald en op eene onderneming in Midden-Java f 3.36.

Bij den pluk in de Gouvernements-tuinen dient weer meerdere rekening gehouden te worden met den afstand waarover de geplukte bessen moeten worden vervoerd.

Is die afstand niet groot, dan kan elke plukker of plukster allicht 40 katti's plukken en vervoeren; bij grootere afstanden is dit niet meer dan 30.

Voor elke picol droge Java-koffie moeten 500 katti's bessen worden geplukt en getransporteerd en dit vereischt dus naar gelang van den afstand 13 — 17 dagen.

Bij Liberia-koffie is de verhouding van beskoffie tot droge koffie eene andere en moeten er ongeveer 1000 kattis bessen worden geplukt voor een picol droge koffie.

Wordt hierdoor derhalve het aantal oogstdagen grooter, dan staat daar weder tegenover, dat de Liberiatuinen dichter bij de dessa liggen; de meeste op afstanden van 1 — 3 paal.

Men mag dus aannemen, dat elke plukker of plukster 40 katti's kan vervoeren, zoodat er ongeveer 25 dagen noodig zijn voor den pluk van een picol Liberiakoffie tegen 13 — 17 dagen voor dien van een picol Javakoffie.

Rekent men daarbij nog 3 dagen voor het stampen en het wannen en 2 dagen voor het transport naar het pakhuis, dan krijgt men voor Javakoffie $\pm$ 20 dagen en voor Liberia-koffie 30 dagen.

Deze cijfers komen vrijwel overeen met die, welke daarvoor berekend zijn door de ambtenaren van het Binnenlandsch-Bestuur.

Men ziet derhalve, dat er een geruimen tijd noodig is voor pluk en bereiding van het product.

Neemt men evenwel in aanmerking, dat het oogsten in den regel geschiedt door het geheele gezin, man, vrouw en kinderen, dan is die werkzaamheid niet zoo drukkend, als men uit het groote aantal dagen zou opmaken. De pluk loopt in veel minder tijd af en het hoofd des huisgezins wordt daardoor geenszins verhinderd om zich 20 à 30 dagen met zijne eigen cultures te occupeeren of werk te zoeken op een naburige onderneming. Evenwel, bij de berekening van het al of niet loonende der cultuur moet het volle aantal dagen bij den cultuurarbeid worden opgenomen, want niet het gezin is dienstplichtig — zooals voorheen — maar het hoofd des huisgezins.

Tot verdere verduidelijking wil ik nu omtrent dien cultuur-arbeid nog enkele vragen stellen betrekking hebbende op locale toestanden en het aantal werkdagen aan onderhoud van vrucht-dragend plantsoen, pluk en bereiding, daarbij tevens in de bereke-ning opnemen; overigens daarbij weder gebruik makende van de mij door ambtenaren en administrateurs verstrekte gegevens.

1ste Vraag.

Hoe groot is de arbeid per cultuurdienstplichtige bij ontginning, bijplant en onderhoud op een terrein, gelegen op den Smeroe in het district Toeren, dat in ligging, begroeiing, physische eigenschappen van den bodem, configuratie etc. overeenkomt met het terrein van de koffiëonderneming in den staat genoemd d.

De dessa ligt op 2 paal afstands van het terrein; de kweek-bedden werden aangelegd op 1½ paal afstands van het terrein; de plantwijdte is 6:8.

De cultuurdienstplichtige heeft reeds 10 jaar geplant, is dit jaar weder belast met een nieuwen bijplant, heeft 150 jonge boompjes en 350 vruchtdragende boomen te onderhouden.

Kweken van 50 plantjes..	2	dagen
Ontginning, aanleg en beplanting $\frac{1}{30}$ bouw.	7	" <i>breuk niet berek</i>
Vullen van plantkuilen.	1	" <i>1/20</i>
Transport plantjes	2	"
Onderhoud 1, 2, 3 jarige boompjes 1)	12	" <i>1/20</i>
Onderhoud vruchtdragend plantsoen	9	" <i>1/20</i>
Pluk, bereiding en transport in de vooronderstelling dat de tuin 5 picol per bouw of 1.19 picol van $\frac{7}{30}$ bouw oplevert.	24	"

totaal 57 dagen

Het getal van 24 dagen voor pluk etc. wordt

28 bij 6 picols per bouw

33	"	7	"	"	"
37	"	8	"	"	"
42	"	9	"	"	"
47	"	10	"	"	"
56	"	12	"	"	"

1) De administrateur van deze onderneming laat 12 maal in zijn jonge tuinen werken; 2 keer patjollen en 10 keer babatten.

Het totaal aantal dagen derhalve naar gelang van de productie: 57, 61, 66, 70, 78, 80 en 89.

Bij die producties zijn zijne oogsten 1.19; 1.40; 1.63; 1.86 2.10; 2.33; 2.80 picols.

2de Vraag.(1)

Hoe groot is de arbeid per man aan ontginning, bijplant en onderhoud op een terrein, gelegen op den Kloed in den district Blitar, dat in ligging, begroeiing, physische eigenschappen van den bodem, configuratie etc. overeenkomt met het Kloed-perceel, waarvan de gegevens zijn opgenomen in den staat onder c.

De dessa ligt op 4 paal afstands van het terrein; in verband daarmee wordt de werkdag gesteld op 7 uur. *p.20*

p.4 Planttaak in boomen = 40; Plantwijdde 6:10.

De kweekbedden liggen 2 paal van het terrein.

De man heeft reeds 10 jaar geplant en is nu belast met een nieuwe ontginning en beplanting van $\frac{40}{1200}$ of $\frac{1}{30}$ bouw; hij bezit 120 jonge en 280 vruchtdragende boomen, die onderhouden moeten worden.

Kweken van 40 plantjes	2	dagen
Ontginning en bijplant werkdag 7 uur	12	" <i>revisie</i>
Vullen van plantkuilen	1	"
Transport plantjes	2	" <i>p.19</i>
Onderhoud 1, 2, 3 jarig plantsoen	12	" <i>p.23</i>
Onderhoud vruchtdragend plantsoen	9	" <i>p.26</i>
Pluk, bereiding en transport in de vooronderstelling dat de tuin 5 picol per bouw of 1.19 picol van $\frac{1}{30}$ bouw oplevert	24	"
		totaal 62 dagen

3de Vraag.

Hoe groot is de cultuurarbeid in het district Kadjen, waarvan de gegevens voorkomen in den staat onder h.

De dessa ligt op 5 paal afstands van het terrein en heeft de kweekbedden aangelegd in de dessa, zoodat de plantjes over 5 paal moeten worden vervoerd

(1) Deze en vele der hieronder volgende vragen zijn opgesteld en berekend in overleg met de administrateurs der betrokken ondernemingen.

De werkdag wordt in verband met den verren afstand gesteld op 6 uur.

De dessa heeft reeds 6 jaar geplant en is in dezen Westmoesson belast met een nieuwen bijplant van 40 boompjes.

De plantwijdte is 6: 6 of $\frac{40}{2000} = \frac{1}{50}$ bouw. *p. 6*

Kweken van plantjes.	2	dagen
Ontginning en bijplant; werkdag 6 uur . . .	8	" <i>dit moet p. 27</i>
Vullen van plantkuilen	1	"
Transport plantjes	4	" <i>dit moet p. 19</i>
Onderhoud van $\frac{3}{50}$ bouw jonge en van $\frac{3}{50}$ bouw vruchtdragend plantsoen	12	" <i>p. 35</i>
Pluk, bereiding en transport in de vooronderstelling dat de tuin 4 picol per bouw of 24 katti van $\frac{3}{50}$ bouw oplevert.	5	" <i>dit moet p. 30</i>
totaal		32 dagen

4de Vraag.

Hoe groot is de cultuurarbeid in het district Kandangan op een terrein, gelegen in de onmiddellijke nabijheid van het perceel genoemd onder i waarmee het in terreingesteldheid overeenkomt.

De dessa ligt op 3 paal afstands, de kweekbedden op $\frac{1}{2}$ paal van het terrein.

De werkdag met het oog op den afstand gesteld op 7 uur.

Plantwijdte 6: 8. Planttaak 50 boompjes = $\frac{1}{30}$ bouw. De dessa heeft reeds 3 jaar geplant en is thans belast met een nieuwen bijplant.

Kweken van plantjes.. . . .	2	dagen
Ontginning en bijplant werkdag 7 uur.. . .	10	" <i>112</i>
Vullen der plantkuilen.	1	"
Transport plantjes.	2	"
Onderhoud $\frac{3}{30}$ bouw jong plantsoen. . . .	12	" <i>p. 23</i>
Totaal. . . .		27 dagen

LIBERIA-KOFFIE.

5de Vraag.

Ik wensch te weten hoeveel dagen arbeid aan een persoon wordt opgelegd, die in cultuurdienst een terrein met Liberia-

koffie moet beplanten, dat reeds eerder gediend heeft voor de teelt van Java-koffie, welke laatste evenwel op 4-jarigen leeftijd is uitgestorven wegens verkeerden aanleg en gebrek aan onderhoud.

Het terrein ligt in de onmiddellijke nabijheid van de dessa; de grond is mul en laat zich gemakkelijk bewerken.

Het terrein is vlak; lastig onkruid komt er niet op voor.

Aan de ontginning behoeft weinig te worden gedaan, de doode boomen moeten worden uitgetrokken, het terrein moet worden omgewerkt, hetzij met den ploeg, hetzij met den patjol, en nieuwe plantgaten moeten worden gemaakt en weder gevuld.

De dessa maakt gebruik van de vergunning om de eerste twee jaren katjang tanah tusschen de plantjes te kweken.

Daardoor vervalt het onderhoud in de twee eerste jaren; alleen zal zij het tweede jaar enkele schaduwboomen moeten bijplanten.

Het aantal dagen noodig voor het plantklaar maken van het terrein wordt gesteld op 100, wanneer men den patjol moet gebruiken; kan men het terrein beploegen, dan wordt dit aanzienlijk veel minder.

De planttaak is 15 boompjes $12:12 = \frac{1}{33}$ bouw of 15 $\square$ Rh. roeden.

De dessa heeft 3 jaar geplant en is in dezen Westmoesson weder belast met een nieuwen bijplant.

Kweken van plantjes.. . . .	1	dag.	<i>p. 20</i>
Ontginning, aanleg en beplanting naar gelang van omstandigheden.	1-3	"	
Vullen van plantgaten.	1	"	<i>te veel kosten</i>
Transport van 15 plantjes naar het terrein.	1	"	<i>reinstijgen van</i>
't Onderhoud van de 1, 2 jarige boompjes.	pro memorie.		<i>moet bijplanten</i>
Onderhoud van 15 driejarige boompjes (15 $\square$ Rh. roeden) 12 maal $\frac{1}{2}$ dag.	6		<i>per maand 1/2</i>

Totaal in het vierde jaar. 10-13 dag.

6de Vraag.

In het district Soekoredjo (Paree), afdeeling Kediri, ligt een groot complex, waarbij vele dessa's zijn ingedeeld met $\pm$ 2000 cultuurdienstplichtigen. Voorheen werd hier Javakoffie ge-

plant, doch wegens de treurige resultaten bij de toepassing der eenvoudige cultuurmethode is men eenige jaren geleden overgegaan tot de teelt van Liberia-koffie.

Wanneer de dessa's ongeveer gemiddeld op twee palen afstands liggen van het terrein en de kweekbedden op een paal afstands, hoe groot is dan de cultuur-arbeid in dagen?

De plantwijdte is 12:12; planttaak 15 boompjes per man. *ps 7*

Ik ga uit van de vooronderstelling, dat men hier reeds 10 jaar heeft geplant en thans belast is met een nieuwen bijplant en verder maak ik bij de berekening gebruik van de opgave van den Controleur (zie pag. 17 m.), dat 250 dagen noodig zijn voor ontginning en bijplant per bouw.

Kweken van 15 plantjes	1	dag.
Ontginning en beplanting	8	"
Vullen der plantgaten	1	"
Transport plantjes	1	"
Onderhoud 1-2-3-jarige boompjes (45 ☐ Rh. roeden)	12	"
Onderhoud 4-5-6-jarige boompjes pro memorie.		
Onderhoud 7-8-9-10-jarige boompjes ($\frac{4}{33}$ bouw) 12	12	" <i>ps 56</i>
Pluk en bereiding van 't product van $\frac{2}{33}$ bouw 4 en 5 jarige boomen, gerekend tegen gemiddeld $1\frac{1}{2}$ picol per bouw, 9 kattie, à 30 dagen per picol	6	" <i>more die 7000000000</i>
Pluk, bereiding en transport van het product van $\frac{5}{33}$ bouw volwassen plantsoen bij 7 picols per bouw of 105 katti's	32	"
Totaal.	73	dagen.

7de Vraag.

Welke is de maximum-arbeid aan een cultuurdienstplichtige opgelegd bij de beplanting enz. van een terrein, gelegen in Tjitjalengka, wanneer dat terrein in ligging, configuratie, begroeiing en physische eigenschappen overeenkomt met dat in den staat II (pag. 16) genoemd onder a. De maximum-afstand, waarop tot dus verre Liberia wordt geplant, is 4 paal; de planttaak is 24 boompjes op 10 voet onderlingen afstand; de kweekbedden werden in de dessa aangelegd, zoodat de plantjes over 4 paal moeten worden getransporteerd.

Wegens den verren afstand van het terrein wordt de werkdag gesteld op 7 uren.

Kweeken van plantjes.....	1	dag.
Ontginning en beplanting $\frac{1}{30}$ bouw.....	7	"
Vullen der plantgaten.....	1	"
Transport plantjes.	2	" <i>p 29</i>
Onderhoud $\frac{3}{30}$ bouw 1- 2- en 3-jarige boompjes. 12	12	"
Onderhoud 4- 5- 6-jarige boompjes, pro memorie		
Onderhoud 7- en 8-jarige boomen $\frac{3}{30}$ bouw. ..	6	" <i>p 36</i>
Pluk en bereiding van het product van $\frac{3}{30}$ bouw		
4- en 5-jarige boomen tegen gemiddeld $1\frac{1}{2}$ picols		
per bouw = 10 kattis.....	3	"
Pluk en bereiding van het product van $\frac{3}{30}$ bouw		
volwassen boomen tegen 7 picols per bouw 70 katti's. 21	21	"
Totaal..		53 dagen

II. Over het al of niet loonende van de cultuur voor de bevolking.

Ik neem nu aan, dat de Java-koffietuinen naar behooren aangelegd en goed onderhouden, naar gelang van de bodemgeaardheid en het klimaat 4—12 picols per bouw zullen opleveren en de Liberia-tuinen 7 — 11 en stel mij nu in de eerste plaats de vraag of een planter, die 10 jaar heeft gewerkt, al of niet eene loonende cultuur drijft, m. a. w. of zijn dagloon bij de koffiecultuur al of niet gelijk is aan dat bij de teelt van producten van eigen landbouw?

De gegevens benodigd voor eene beantwoording dier vraag vindt men in onderstaand staatje, waarop ik de aandacht vestig na in herinnering te hebben gebracht, dat blijkens het onderzoek der ambtenaren van het Binnenlandsch Bestuur de dagloonen bij de cultuur van eigen gewassen in verschillende streken varieeren van 15 tot 20 en 25 cents.

AFSTAND IN PALEN.	PLANTWIJDTE.	BIJPLANT PER MAN.		PLANTSOEN PER MAN.				PRO- DUCTIE.		AANTAL DAGEN ARBEID PER MAN.				INKOMSTEN PER MAN.	DAG LOON.
		IN BOOMEN.	IN BOUWS.	JONG.		VRUCHT- DRAG.		PER BOUW.	PER MAN.	IN DE EERSTE JAREN.	ONDERHOUD LATER.	PLUK ETC.	T O T A A L.		
				BOOMEN.	BOUWS.	BOOMEN.	BOUWS.								
A.															
4—6	6/6	40	1/50	120	3/50	280	7/50	4	0.56	27	6	11	44	8.40	0.19
	6/8	40	1/38	120	3/38	280	7/38	»	0.74	29	6	15	50	11.10	0.22
	6/10	40	1/30	120	3/30	280	7/30	»	0.93	32	9	18	59	13.95	0.23 ¹ / ₂
0—2	6/6	50	1/40	150	3/40	350	7/40	»	0.70	24	6	14	44	10.50	0.24
2—4	»	»	»	»	»	»	»	»	»	26	»	»	46	»	0.23
0—2	6/8	50	1/30	150	3/30	350	7/30	»	0.93	26	9	19	54	13.95	0.26
2—4	»	»	»	»	»	»	»	»	»	29	»	»	57	»	0.24 ¹ / ₂
0—2	6/10	50	1/24	150	3/24	350	7/24	»	1.16	29	12	23	64	17.40	0.27
2—4	»	»	»	»	»	»	»	»	»	32	»	»	67	»	0.26
B.															
4—6	6/8	40	1/38	120	3/38	280	7/38	6	1.10	29	6	22	57	16.50	0.29
0—2	»	50	1/30	150	3/30	350	7/30	»	1.40	26	9	28	63	21.	0.33
2—4	»	»	»	»	»	»	»	»	»	29	»	»	66	»	0.31 ¹ / ₂
C.															
4—6	6/8	40	1/38	120	3/38	500	1/3	3	1	29	6+3	20	58	15	0.26 ¹ / ₂
0—2	»	50	1/30	150	3/30	500	1/3	»	1	26	9+5	20	60	15	0.25
2—4	»	»	»	»	»	»	»	»	»	29	»	»	63	»	0.24
D.															
4—6	6,8	40	1/38	120	3/38	750	1/2	2	1	29	12	20	61	15	0.24 ¹ / ₂
0—2	»	50	1/30	150	3/30	750	1/2	»	1	26	18	20	64	15	0.25 ¹ / ₂
2—4	»	»	»	»	»	»	»	»	»	29	»	»	67	»	0.23

Wij zien hieruit, dat zij, die jaarlijks 4 boompjes hebben geplant, in het elfde jaar, bij eene gemiddelde productie van 4 picols per bouw, nog niet overal op Java eene loonende cultuur drijven, maar dat zulks wel het geval is voor hen die 50 boompjes hebben geplant bij eene plantwijdte van 6:8 en 6:10; bij eene plantwijdte van 6:6 is dit ten naastenbij het geval.

Wij staan hier juist op de grens en daar wij te voren voor ontginning, beplanting en onderhoud *maximale* cijfers hebben berekend, die hier weder werden ingevoerd, mogen wij dus de volgende stelling als bewezen aannemen.

Een inlander die in het bezit is van ongeveer $\frac{1}{4}$ bouw vruchtdragende Java-Koffie, drijft bij eene productie van 4 picols per bouw eene loonende cultuur.

Dit resultaat bereikt de planter echter bij de tegenwoordige regeling eerst in het elfde jaar; vóór dien tijd heeft hij óf gewerkt tegen een onvoldoend loon óf zonder eenige vergoeding.

Wanneer dus zijn plantsoen geen tienjarigen leeftijd bereikt, dan komt hij nimmer tot een loonende cultuur.

Stijgt de productie tot 5, 6, 8 en meer picols per bouw, dan maakt hij, in het bezit van $\frac{1}{4}$ bouw, een beter dagloon dan met de teelt van producten van eigen landbouw (zooals blijkt uit het staatje gemerkt B.) (1)

Ook krijgt hij dan reeds eerder, nog vóór dat hij 10 jaar heeft geplant, een voldoende loon.

Wanneer de *productie* niet stijgt, doch het aantal vruchtdragende boomen neemt meer en meer toe tot b. v. 500 boomen, dan wordt de cultuur, zooals van zelf spreekt, veel voordeliger en zelfs wordt dan ook reeds bij eene gemiddelde productie van niet meer dan 3 picols vrijwel overal een behoorlijk dagloon gemaakt (Staat Lett. C.)

Neemt het aantal boomen alsnog toe tot b. v. ieder cultuurdienstplichtige $\frac{1}{2}$ bouw vruchtdragend plantsoen of 750 boomen bezit, dan reeds is de cultuur vrijwel overal loonend, ook

(1) In 'dit en het volgende staatje is eenvoudigheidshalve alleen rekening gehouden met aanplantingen op 6:8 Rh. voet.

daar, waar de productiviteit der tuinen niet boven 2 picols per bouw stijgt (Lett. D.)

Dit leidt ons tot de tweede stelling:

Het al of niet loonende van de koffie-cultuur is voor de bevolking in de allereerste plaats afhankelijk van een voldoende aantal vruchtdragende boomen en verder, maar eerst in de tweede plaats, van de meerdere of mindere productiviteit der tuinen. Dat wil zeggen: op zoodanige gronden, waarop een europeesch erfpachter met geen mogelijkheid eene loonende cultuur kan drijven, kan de bevolking nog altijd met de teelt van koffie een dagloon maken, dat hooger is dan zijn gewone loon bij de cultuur van andere gewassen.

Het is zeer wel mogelijk, dat de bevolking nog profijt heeft van de teelt van koffie op gronden, die minder produceeren dan 2 picols per bouw en zelfs komt het voor — en dit is een bekend feit bij de ambtenaren in de afdeeling Bandoeng — dat de bevolking wel eens van hare vrijwillig aangelegde tuinen (monosoeko) niet meer oogst dan gemiddeld 1 picol per bouw en volgens hare opvatting eene voordeelige cultuur drijft.

Het geheim wordt opgelost, wanneer men in aanmerking neemt, dat de monosoeko-planter zeer uitgestrekte aanplantingen bezit van vaak meer dan een bouw en niet alle jaren behoeft bij te planten. De f 15 aan het koffiepakhuis voor een picol uitgekeerd, wordt in weinige dagen verdiend; het onderhoud van die tuinen kost hem nagenoeg geen tijd; het loon wordt bijna uitsluitend verkregen in de 20 dagen aan den pluk besteed.

Deze beschouwingen geven ons een antwoord op de vraag, hoe het komt, dat een monosoeko-planter nagenoeg altijd een loonende cultuur drijft en een ander, die op hoog gezag plant maar al te vaak niet?

Men verklaart dit dikwijls door aan te nemen, dat de inlander door zijne buitengewone kennis van cultuur en zijn juist oordeel over de al of niet geschiktheid van den bodem voor de teelt van koffie van een, voor de cultuur aangewezen reserve-terrein, de beste plekjes weet uittezoeken en de rest overlaat aan hen, die op hoog gezag planten.

De zaak ligt niet zoo diep; met de landbouwkundige bekwaaamheden van den dessa-man heb ik nog niet leeren dweepen; ik weet te goed, dat hij 1 picol maakt van gronden waarvan een ander 8 en meer picols zou verkrijgen.

De oplossing van de vraag is veel eenvoudiger; de mono-soeko-planter heeft boomen en de op hoog gezag plantende dessa-man heeft ze niet. (1)

Ik stel mij voor, dat reeds zooeven, toen ik meedeelde, dat een planter, die het nog niet zoover gebracht had, dat hij zich de bezitter kon noemen van ± 350 vruchtdragende boomen, geen loonende cultuur drijft en dus jaren achtereen heeft gewerkt en nog altijd werkt zonder behoorlijk loon, de lezer zich de vraag zal hebben gesteld of hier niet een gansch verkeerde voorstelling van zaken werd gegeven?

Men zal meenen, dat ik het laat voorkomen, alsof de koffiecultuur eerst elf jaar geleden op Java werd ingevoerd en de cultuurdienstplichtigen toen van meet af aan begonnen te planten?

Iedere cultuurdienstplichtige en in elk geval iedere dessa — zoo zal men meenen — moet toch in het bezit zijn van plantsoen; zij hebben reeds zoo vele jaren geplant.

Was dan de beplanting in het eerste jaar, waarvan bij de beschouwingen werd uitgegaan, niet optevatten als een bijplant en was toen niet reeds de dessa in het bezit van een 350-tal boomen per man, genoeg voor eene loonende cultuur?

Om die vragen te kunnen beantwoorden is het noodig om een oogenblik stiltestaan bij de uitgebreidheid der plantsoenen voorheen en thans.

III. De uitgebreidheid der koffieplantsoenen voorheen en thans.

In vroegere jaren was aan ieder bij de koffiecultuur ingedeeld huisgezin opgedragen een plantsoenen van een bepaald

(1) Het gemiddelde aantal vruchtdragende boomen per man in mono-soeko-streken bedraagt in Bandong 1540; in Malang 1422; in Tengger (Pasoeroean) 1620; in Tengger (Probolinggo) 3000; in Brebes (Tegal) 1000; in Pemalang (Tegal) 1540; in Poeloeng (Madioen) 1200.

aantal boomen aanteplanten en en voltallig te houden. Voorheen was dit aantal gesteld op 1000; daarna (omstreeks 1855) werd het teruggebracht tot 750, terwijl het nog enkele jaren later weer verminderde tot 600 of 500 boomen per gezin.

De jaarlijksche bijplantingen in elk district regelden zich toen naar de afschrijvingen, die door het Bestuur noodzakelijk werden geacht.

Eene vaste planttaak was niet voorgeschreven; het aantal door elke dessa bijteplanten boomen werd jaarlijks op voordracht van de Hoofden van Gewestelijk-Bestuur bij Regeeringsbesluit vastgesteld.

Zoolang haar aanplant vrijwel voltallig bleef of door inboetingen voltallig kon gehouden worden was de dessa van verdere ontginning, aanleg en bijplant vrijgesteld en werd daarmede eerst weder belast, wanneer naar het oordeel van het Bestuur, de toestand van den tuin onvoldoende werd, de productiviteit aanmerkelijk was gedaald en daarin geen verbetering kon worden gebracht.

Aan de dessa werd dan een nieuwe bijplant opgedragen; was haar aanplant weder op peil, dan was zij ook weer vele jaren lang van uitbreiding vrij en bepaalde zich de cultuurarbeid tot het onderhoud van het vruchtdragend plantsoen (hetgeen weinig te beteekenen had) en het inzamelen en bereiden van het product.

Bijplantingen en afschrijvingen hielden dus nagenoeg gelijken tred.

In 1872 b. v. werden afgeschreven 12.805.000 en bijgeplant 12.820.000 boomen.

Of dit voor de bevolking bezwarend was kunnen wij nu, na den cultuurarbeid uitvoerig te hebben besproken, wel zoo ten naastenbij beoordeelen.

Het spreekt wel van zelf, dat hierbij veel afhing van de verdere regeling.

Werd er met de afschrijving lang gewacht, tot een groot deel van het plantsoen tegelijk moest worden vernieuwd, dan vorderde dit natuurlijk veel arbeid; geschiedde die afschrijving meer pleks-gewijze, naar gelang een deel van den aanplant teekenen gaf van achteruitgang, dan verdeelde zich de arbeid over verschillende

jaren. Groote bijplantingen in eens, werden natuurlijk niet altijd met de noodige zorg in den grond gebracht en behoorlijk onderhouden en dit gaf aanleiding, dat in den West-moesson van 1870 als beginsel werd aangenomen, dat in den regel aan elken koffieplanter, hetzij tot aanvulling of uitbreiding of wel voor beiden, jaarlijks geen grootere bijplant werd opgelegd dan van 50 boomen in tuinen en van 25 boomen in kampoengs met dien verstande, voor zooveel de tuinkoffie betreft, dat zooveel minder of niets werd opgelegd aan diegenen, die daardoor meer dan 600 boomen te onderhouden zouden hebben.

Deze bepaling bracht orde en regelmaat in de jaarlijksche bijplantingen en op de eenvoudigste en voor de bevolking minst bezwarende wijze, kon er nu voor gezorgd worden, dat de aanplant voltallig bleef.

Hier was dus voor de eerste maal sprake van eene bepaalde *planttaak* en het getal van 600 boomen werd toenmaals als maximum beschouwd voor koffie in geregelde tuinen, waarbij dan nog kwam de erf-pagger- en boschkoffie.

Nu wij zooeven reeds berekenden, dat de bevolking in het bezit van ongeveer $\frac{1}{4}$ bouw vruchtdragend plantsoen (350 boomen 6:8), eene loonende cultuur drijft bij eene productie van 4 picols (waarbij dus hare inkomsten ongeveer 1 picol bedragen) en met $\frac{1}{3}$ bouw (500 boomen) ook reeds bij 3 picols per bouw, kunnen wij daaruit reeds dadelijk concludeeren, dat in die dagen de cultuur voor de bevolking voordeelig moet zijn geweest.

Bevestigd wordt deze voorstelling nog verder door het hieronder volgend overzicht van hetgeen in de verschillende gewesten in het 20-jarig tijdvak van 1850—1870, gemiddeld per hoofd, in de Gouvernementspakhuizen werd ingeleverd:

Bantam	0.60 picol.
Krawang	0.71 "
Preanger-Regentschappen	1.45 "
Cheribon.	1.13 "
Tegal	3.80 "
Pekalongan	2.09 "
Japara	1.0? "
Semarang	1.72 "

Soerabaja	2.81	picol.
Pasoeroean	5.35	"
Probolinggo	1.97	"
Besoeki	2.60	"
Banjoewangi	2.57	"
Banjoemas	0.67	"
Bagelen	1.40	"
Kadoe	1.03	"
Madioen	2.70	"
Patjitan	2.—	"
Kediri	1.42	"

In verband met hetgeen wij te voren berekenden, blijkt derhalve, dat de cultuur toenmaals in alle genoemde gewesten met uitzondering van Bantam, Krawang en Banjoemas niet alleen loonend, maar zelfs rijkelijk loonend was en dat er wel altijd voldaan werd aan den eisch van het Regeerings-reglement (1)

Wij kunnen zelfs verder gaan. Wanneer wij toch bij de beoordeeling der productiecijfers in het oog houden, dat er vaak vele jaren achtereen niet werd ontgonnen en geplant, zoodat de inkomsten uitsluitend werden verkregen met het onderhoud van vruchtdragend plantsoen en den pluk en de bereiding van het product, dan mogen wij veilig aannemen, dat er soms langen tijd achtereen een zeer hoog dagloon werd gemaakt en dat *de Gouvernementskoffiecultuur in die dagen in al die gewesten eene algemeene bron was van volkswelvaart.*

Op zich zelfs beschouwd waren er dus geenerlei bezwaren verbonden aan het bezit van uitgebreide plantsoenen en gaf dit in elk geval het voordeel, dat de cultuur loonend was.

Het hoofdbezwaar van de cultuur in die dagen was gelegen in de neiging om gemakshalve, zooveel mogelijk de koffiecultuur te concentreeren tot enkele zeer omvangrijke complexen, waarbij vele dessa's te gelijk en vaak zelfs een geheel onder-district of district waren ingedeeld.

(1) Op de uitzondering, die Bantam en Krawang maken op den algemeenen regel kom ik zoo aanstonds terug.

Zulke enorme complexen te vinden in de meer bewoonde streken in de nabijheid der dessa's was niet altijd mogelijk en zoo kwam het meermalen voor, dat dessa's waren ingedeeld op terreinen, die op kolossale afstanden waren gelegen (1).

Toen dan ook, na de hervorming van het stelsel van Bestuur in de Preanger-Regentschappen, de koffiecultuur in dat gewest op betere grondslagen zou worden geregeld en het de bedoeling was om, door het uit den weg ruimen of vermindern van bezwaren en belemmeringen, de cultuur voor de bevolking minder drukkend te doen zijn, werd de aanleg der tuinen op verre afstanden, het voornaamste bezwaar genoemd van de oude regeling in dat gewest. (2)

Bij die regeling (Besluit van 29 Januari 1872 No. 14. Indisch Bijblad No. 2738) werd dit dan ook dadelijk opgeheven.

De aanplant werd voortaan tot binnen den naasten omtrek der dessa's en kampoengs beperkt, terwijl tevens eene nieuwe handleiding voor de koffiecultuur werd opgesteld, omdat de bestaande handleiding van den Inspecteur bij het Dep. der Kultures *de Munnick*, niet algemeen meer gevolg werd, daar zij in vele opzichten te drukkend was en meer eischte dan voor eene behoorlijke cultuur noodig was. (3)

Zonder uitdrukkelijke toestemming van den Gouverneur-Generaal, mocht voortaan geen koffie op hoog gezag worden geplant op verderen afstand dan twaalf palen van de woningen der planters met dien verstande, dat in de eerste plaats in

(1) In de Preanger-Regentschappen was dit wel het sterkste.

Volgens het Koloniaal Verslag van 1872 beliepen die afstanden als maxima volgens opgave van Maart 1870 nog in het regenschap Bandong tot 27 palen; in Tjandjoer tot 20; in Soemedang tot 36; in Limbangan tot 15 en in Soekapoera tot 44 palen.

(2) Een paar andere bezwaren waren reeds een jaar te voren opgeheven te weten: de geringe betaling voor het ingeleverd product die toen nog niet meer dan de helft bedroeg van de som die elders door het Gouvernement werd te goed gedaan (*f* 6.50 per picol) en het verplicht vervoer van de koffie van de inkoop- naar de afkoop-pakhuizen.

(3) De samenstelling van een nieuwe handleiding voor de Gouvernements-koffiecultuur werd bij besluit dd. 25 December 1871 opgedragen aan de H.H. K. W. v. Gorkom, D. Pies en K. F. Holle. Zij werd uitgegeven krachtens Gouvernements Besluit, dd. 23 Februari 1873 No. 21.

aanmerking zouden komen de woeste gronden voor deze cultuur geschikt, gelegen *om en bij* de dessa's en kampoengs. Die maatregel was uitnemend.

Niet alleen toch, dat daardoor het grootste bezwaar voor de bevolking werd opgeheven, maar door betere cultuurwijze dan de laatste jaren was gevolgd en nauwgezetter toezicht op ontginning, aanleg en onderhoud, stegen de producties enorm, ten voordeele van de bevolking en van den Staat.

Bij die Preanger-regeling werd aan de planters toegestaan om de bestaande tuinen, waarbij zij waren ingedeeld, te verlaten, zoo zij dit verkozen, mits zij op zich namen daarvoor dessatuinen aan te leggen, hetzij op woesten, hetzij op eigen grond en er tevens gelegenheid bestond om de te verlaten tuinen door het Bestuur te doen overdragen aan inlanders, dan wel ze te doen indeelen bij dessa's, meer in de nabijheid dier tuinen gelegen. Ieder planter had het recht om zijn aanplant te bewerkstellingen op gronden door hem zelven daartoe gekozen, mits zij voor de cultuur geschikt waren of door goede bewerking of bemesting daarvoor geschikt konden gemaakt worden. Ieder kon op die wijze zijn eigen tuintje krijgen, waarover hij heer en meester was.

Even als reeds was aangenomen voor de bijplantingen in den Westmoesson van 1870/71 werd de planttaak gesteld op 50 boomen, terwijl aan de pagger- en kampoeng-koffie haar oorspronkelijk karakter van vrije cultuur werd teruggegeven, behoudens levering van het product aan den lande, zonder andere bemoeiing van het Bestuur dan *aanmoediging, leiding en leering*.

Hoe uitnemend die Preanger-regeling werkte, blijkt niet alleen uit het feit, dat zij weinige jaren later bij Besluiten van 26 Mei 1875 en 23 September 1877 in de overige koffieplantende residentien van Java en ook bij Besluit van 2 Februari 1877 op Sumatra's Westkust van toepassing werd verklaard, maar zeker wel het beste uit den enormen vooruitgang der productie.

Van 1869/73 toen de Preanger-oogst 97,500 picols bedroeg, steeg deze in 1874/78 tot 154.000 en in 1879/83 tot 165.600 of van 100% tot 158% en 170%.

In die jaren werd gemiddeld 's jaars in de Preanger-Regentschappen een som van f 2.318.400 uit de cultuur getrokken door 122.700 cultuurdienstplichtingen d. w. z. f 19. per man

Er kwam nieuw leven in de koffiecultuur en in de jaren 1879/83 bereikte zij haar toppunt van bloei.

Dr. van Gorkom (1) in herinnering brengende, hoe de Preanger-regeling de vrucht van samenwerking was vooral van Karel Holle, Ples en Mr. Levysohn Norman (2), deelt ons mee, dat zij bij besluit van 29 Januari 1872 No. 14 vastgesteld, feitelijk in de Preanger reeds sinds een paar jaren geleidelijk in toepassing was gekomen.

Ook van Gorkom noemt haar rationeel en een uitnemenden maatregel voor bevolking en fiscus beiden en ieder, die in de Koloniale Verslagen van 1872 — 1880 hare werking nagaat, kan (zooals terecht door den Heer van Goltstein wordt opgemerkt) (3) aan de ontwerpers een woord van hulde niet onthouden.

Het is niet mijne bedoeling, hier lang bij die Preanger-regeling en haren gunstigen invloed op de koffiecultuur stil te staan, maar ik meen, dat het niet voor tegenspraak vatbaar is wanneer ik de stelling uitspreek, dat vóór en ten tijde dier Preanger-regeling aan het gronddenkenbeeld van den ontwerper van het cultuur-stelsel, met de voorwaarde waarop dat stelsel in een beschaafde Maatschappij kan geacht worden bestaanbaar te zijn, werd voldaan, dat n. l. de cultuur, terwijl zij aan den Staat eene gemakkelijke belastingheffing verzekerde, aan de bevolking tegelijkertijd een bron van bestaan en van welvaart schonk.

Voor elken dag, dat arbeid werd verlangd als belasting, werd den planter een loon uitgekeerd, dat minstens zoo hoog was en meestal veel hooger dan het dagloon bij de teelt van eigen gewassen. Werd er koffiecultuur gedreven ten behoeve van den Staat, zij was terzelfdertijd een zegen voor de bevolking, een bron van vaste inkomsten.

(1) De positie der Gouvernements-koffiecultuur — Indische Mercur van 5 Sept. 1896.

(2) Ik voeg daar op gezag van den Heer van Goltstein nog den naam van Gorkom aan toe.

(3) Mr. W. Baron van Goltstein »De Gouvernements-Koffiecultuur» Ind. Gids 1888, Maart.

In mijn vorig artikel heb ik de stelling, reeds vroeger door Holle uitgesproken, tot de mijne gemaakt, dat het breken met de rationeele cultuurwijze, die meer dan een eeuw lang in de Gouvernements-koffietuinen was toegepast geworden, de ondergang is geweest van de koffiecultuur in menig distriet.

Ik kom hier op deze zaak niet terug, maar acht het alsnog van groot belang om de lezers, die ik niet geheel heb mogen overtuigen, er op te wijzen, hoe de ontwerper der z. g. eenvoudige cultuurmethode, de schrijver van de Handleiding van 1887, later als Resident der Preanger-Regentschappen, wel degelijk heeft ingezien, hoe nadeelig zijne methode heeft gewerkt en in zijne bekende Nota van April 1890, opgenomen het Koloniaal Verslag Bijl. TT. I, p. 127, uitvoerig heeft meegedeeld, dat een overgang van een gedwongen tot een vrijwilligen arbeid niet moet worden gezocht in het losmaken der cultuur van alle regelen, zooals bij die eenvoudige cultuurmethode heeft plaats gevonden. Bij die belangrijke nota moet ik zoo aanstonds nog een oogenblik stilstaan.

Door die Preanger-regeling werd nu, voor het eerst, eene wijziging gebracht in de verhouding tusschen bijplantingen en afschrijvingen.

Dit was onvermijdelijk.

Die dessa's toch, die hare aanplantingen overdeden aan anderen geraakten tijdelijk onder ongunstige omstandigheden; de eerste drie jaren hadden zij nagenoeg niets dan jong plantsoen; geen andere boomen om van te oogsten dan die uit de paggers en kampoengs; zij arbeidden dus zonder behoorlijke vergoeding.

Haar optedragen om elders in den kortst mogelijken tijd weder een plantsoen aanteleggen van 600 boomen ging niet aan. Men moest daarbij eene planttaak stellen en men koos die, welke reeds een jaar te voren was aangenomen voor geregelde jaarlijkschen bijplant nl. 50 boompjes.

Spoedig begreep men evenwel, dat voor verscheidene, onder zulke omstandigheden verkeerende, dessa's die planttaak wel kon worden verhoogd, omdat zij geen anderen cultuurarbeid

te verrichten hadden, dan het onderhoud van hun jong plantsoen, terwijl de andere dessa's nog vruchtdragend plantsoen te onderhouden en vele dagen te besteden hadden aan den pluk en de bereiding. In eene nota „houdende voorschriften betreffende de koffiecultuur in de Preanger-Regentschappen, zooals die geregeld is bij Gouvernements-besluit, dd. 29 Januari 1872 no 14 met de daarin gebragte veranderingen en ontvangen toelichtingen” (1) welke nota bij circulaire van den Directeur van Binnenlandsch-Bestuur van 22 September 1874 no. 9302 den ambtenaren werd aanbevolen als leidraad bij het onderzoek naar de mogelijkheid tot invoering der Preanger-regeling in de overige gewesten van Java, wordt daaromtrent het volgende meegedeeld: „Het Europeesch Bestuur legt aan iedere dessa in verband tot het aantal cultuurdienstplichtigen eene zekere taak op, maar laat aan het dessa-hoofd over, die taak naar billijkheid onder de cultuurdienstplichtigen te verdeelen. B. v. zekere dessa telt 100 cultuurdienstplichtigen; het Europeesch bestuur vindt goed die dessa te belasten met een nieuwen aanplant van 4000 boomen; het dessa-hoofd heeft dan de bevoegdheid, die taak van 4000 boomen naar de krachten der cultuurdienstplichtigen c. q. ter beoordeeling van het districts- en plaatselijk bestuur te verdeelen en A. bijv. 90, B. 70, C. 30 en E. 10 boomen te laten aanplanten.”

„In gewone omstandigheden mag het Europeesch bestuur geen hooger en bijplant opleggen dan vijftig boomen per huisgezin, berekend, gemiddeld bij doorslag, over al de cultuurdienstplichtigen eener dessa.

„In bijzondere gevallen, b. v. door groote afschrijvingen, overdracht of afstand van een groot aantal boomen aan andere dessa's of aan particuliere inlanders als anderzins — waardoor de dessa slechts een gering aantal of in het geheel geene boomen te verzorgen heeft of overhoudt — mag het Europeesch bestuur, per huisgezin, meer dan vijftig boomen per jaar laten bijplanten, doch behoort de taak niet zoo hoog te worden gesteld, dat minder goede aanleg en onderhoud der tuinen daarvan het gevolg zou kunnen zijn.

(1) Indisch Bijblad No. 2738 III.

„Het is dan ook geen vereischte, dat de koffieplanters in één jaar weder al de boomen bijplanten, die zij hebben overgedragen of afgestaan.

„*Nergens en nimmer mag evenwel uit het oog worden verloren, dat het beter is b. v. 50 boomen goed te planten en goed te verzorgen dan 100 boomen op ondoelmatige wijze in den grond te brengen en slecht te onderhouden.*

„Het maximum boomen, dat een huisgezin zonder bezwaar kan verzorgen is onmogelijk algemeen vast te stellen.

„Op de eene plaats zullen zonder bezwaar 1000 en meer boomen behoorlijk kunnen worden verzorgd, terwijl op eene andere plaats 400 boomen te verzorgen reeds eene zware taak kan heeten.

„Alles hangt daarbij af van den grond en van de te onderhouden boomen, plantwijdte, meer of minderen afstand van de tuinen tot de woningen der planters enz. enz. Op deze omstandigheid wordt speciaal de aandacht gevestigd, omdat vele ambtenaren en hoofden in de onjuiste meening verkeeren, dat 600 boomen per huisgezin een maximum is, dat nimmer mag worden overschreden.”

Enkele worden uit dit citaat heb ik onderstreept om te doen uitkomen welke degelijke begrippen voorheen bij de leiding der koffiecultuur voorgezeten hebben, die men later niet meer aantreft.

Later werd den cultuurdienstplichtige vaak de keuze gelaten om zijn aanplant van 50 boompjes tot stand te brengen op het daarvoor aangewezen reserve-terrein en volgens de bepaalde voorschriften, dan wel op grond naar eigen keus en op eene wijze als hij zelf verkoos, b. v. zonder terrassen of plantkuilen, of grondbewerking en met gedeeltelijk behoud van het bosch, mits hij in het laatste geval dan ook het dubbele aantal plantte, bij wijze van compensatie.

Uit die geheele Nota ziet men, dat nog altijd de samenstellers van de Handleiding en de mannen van de Preanger-regeling aan het woord zijn; menschen met een ruimen blik en veel kennis van zaken

„Ieder cultuurdienstplichtige, die meer boomen aanplant dan

„hem ter bijplanting waren opgelegd, geniet, voor elke vijftig
„boomen meer, een jaar vrijstelling van gedwongen bijplanting
„*doch alleen, ingeval hij dien meerderen aanplant op dezelfde*
„*meer intensieve wijze heeft bewerkstelligd en blijft verzorgen*
„*dan thans bij de Gouvernements-koffiecultuur gebruikelijk is*”.

„Legt iemand vrijwillig een koffietuintje aan op eigen
„grond (kebon milik) of op woesten grond, door het bestuur
„daartoe afgestaan (kebon sorangan of wonosoeko) en volgt hij
„daarbij in alles de thans bij de Gouvernements-koffiecultuur
„gebruikelijke wijze van aanleg en onderhoud, ook dan wordt
„voor elke 50 boomen, op die wijze geheel vrijwillig aan-
„geplant, een jaar vrijstelling verleend van gedwongen bij-
„planting”.

„Voor vrijwillige koffie-aanplantingen, die niet zijn aange-
„legd of niet worden onderhouden op de wijze, thans bij de
„Gouvernements-cultuur in gebruik, wordt de bedoelde vrijstelling
„niet verleend.”

Men ziet de gedachtengang was zuiver.

In korte woorden: ik laat u vrij in de keuze van het terrein, waar gij uwe boomen wilt planten. Ook wil ik u wel toestaan gebruik te maken van een door het Bestuur uitgekozen reserve-terrein maar alleen onder voorwaarde, dat gij dit terrein naar behooren ontgint, uw tuintje naar den eisch onderhoudt en den grond niet misbruikt en zulks in uw eigen belang en dat van den Staat. De voorschriften, die ik gegeven heb voor de teelt van koffie zijn de zoodanige waarvan ik naar mijn beste weten verwacht, dat de toepassing daarvan het voordeeligste voor u en den Staat zal uitkomen; naar mijne overtuiging is daardoor aan uw plantsoen een lang leven verzekerd en zal het u veel vrucht opleveren. Wilt gij nu gebruik maken van staatsdomein om daarop voor u zelf een koffietuintje aan te leggen, of wilt ge onder vrijstelling van een bijplant op het aangewezen terrein uwe boompjes op uw eigen milik-grond planten, dan staat u zulks vrij, mits gij het doet zooals u is voorgeschreven etc.

Later is de zienswijze omtrent monosoeko of sorangan aanzienlijk gewijzigd. Het zuivere principe, dat daaraan ten

grondslag lag n.l. dat de ware lust der bevolking tot het planten van koffie, de neiging om vrijwillig tuinen aan te leggen en zich op de teelt van dit gewas met hart en ziel toe te leggen, alleen zou toenemen wanneer de bevolking hare moeite beloond zag door eene ruime opbrengst, heeft men laten varen en dit heeft aan de koffiecultuur ontzettend veel kwaad gedaan.

Het gebrek aan vruchtdragende boomen voor die dessa's die hun aanplant hadden overgedragen, duurde dus niet lang. Spoedig waren zij weer in haar plantsoen; bovendien waren de cultuurdienstplichtigen in dien tijd nog rijkelijk voorzien van pagger- kampoeng- en erfkoffie.

Voorts werd er ruim gebruik gemaakt van de bepaling, dat ieder die meer boomen plantte dan hem was opgelegd, voor elke 50 boomen meer, een jaar vrijstelling genoot van verplichten bijplant.

Het Koloniaal Verslag van 1873, p. 206 vermeldt reeds, dat op vele plaatsen en hier en daar op grooter schaal zich eene volkscultuur begon te ontwikkelen.

En geen wonder!

Het bezit van een eigen tuintje, waarover hij heer en meester was, waar hij zijne eigene boomen plantte en verzorgde en de vruchten daarvan oogstte, voor het onderhoud waarvan hij zijn eigen dagen kon kiezen; een tuin, dien hij kon verzorgen naar eigen wil, mits hij slechts bleef binnen de grenzen der voorschriften, had voor menig planter iets zeer aanlokkends.

Voortaan wist hij, dat bij meerdere zorg aan zijn tuin be-
steed, de vruchten van zijn arbeid en vlijt ook hem en niet het geheele onderdistrict ten goede zouden komen.

Het oproepen in heerendienst of in massa van de bevolking, districts- troep- of dessa's- wijze, voor den aanplant van koffie, het onderhoud der tuinen en het plukken der vruchten was voortaan uitdrukkelijk verboden.

„Het aantal vrijwillig aangelegde koffietuintjes op eigen „grond (miliktuinen) — zoo vermeldt het Kolonial Verslag — „is vooral in de afdeelingen Bandoeng en Limbangan zeer „aanzienlijk.

„Meer dan 600 personen hebben, meest buiten het gebied der dessa's, vrijwillig aangelegde aanplantingen van 1000 boomen en meer (enkele tot 2000 boomen); een zeer groot aantal anderen bezit kleinere plantsoenen.”

In 1874 was dus de bijplant gesteld op 50 boomen gemiddeld, bij doorslag over al de cultuurdienstplichtigen eener dessa en was men er door bijzondere maatregelen op bedacht om menschen, die tijdelijk geen voldoende plantsoen bezaten, zoo spoedig mogelijk weder onder gunstiger omstandigheden te brengen. Vier jaren later bij Besluit van 20 December 1878 (Ind. Bijblad no. 3325) werden nieuwe voorschriften gegeven aangaande de opmaking en indiening van den voorstelstaat ten dienste van het beheer der koffiecultuur.

Onder die voorschriften komen er eenige voor, die alsnog eene belangrijke verbetering brachten in den toestand en in de administratieve regeling.

Afschrijvingen en bijplantingen zouden voortaan naar meer soliden grondslag worden geregeld.

De Regeering wenschte een overzicht te hebben, zoowel van den omvang als van de productiviteit der plantsoenen van iedere dessa; alles in een staat uitgedrukt.

Daardoor zou Haar de gelegenheid worden gegeven om met kennis van zaken te kunnen beoordeelen of de dessa met een nieuwe taak kon worden belast en c. q. welke taak in billijkheid kon worden opgelegd.

Zij wenschte ter beoordeeling daarvan eene opgaaf van de gemiddelde jaarlijksche productie van elke dessa en zoo goed mogelijk ook van den omvang der vrijwillige cultuur.

Een en ander zou leiden tot een betere kennis van den toestand der cultuur.

Er werd aan herinnerd, dat de bedoeling der Preanger-regeling, die nu voor alle gewesten op Java, waar van Gouvernementswege koffie werd geplant, van kracht was verklaard, in korte woorden samengevat, de volgende was:

1° het in het leven roepen en geleidelijk ontwikkelen der vrijwillige koffiecultuur en

2° waar mogelijk, door het uit den weg ruimen of verminderen van bezwaren en belemmeringen door betere regeling als anderszins, de cultuur voor de bevolking zoo weinig drukkend te doen zijn als vereenigbaar was met de haar gestelde eischen.

Een overzicht van den cultuurtoestand in bovengenoemden zin was derhalve een volstrekt vereischte om met billijkheid en afdoende, voorstellen te kunnen indienen of beoordeelen tot wijziging van het bedrag der koffieplantsoenen.

Eventueel op te leggen bijplanting moest — zoo heette het verder — worden afhankelijk gesteld van :

- 1°. de arbeidskrachten, waarover men te beschikken heeft;
- 2°. de productiviteit der cultuur;
- 3°. de vooruitzichten voor het bestendigen of eventueel doen ontstaan der vrijwillig gedreven koffiecultuur;
- 4°. de bezwaren voortvloeiend uit plaatselijke gesteldheid of economischen toestand.

Zoo behoorde van verdere bijplanting te worden afgezien overal waar, door het opleggen van nieuwen aanplant, de arbeidslast zou worden overtroffen, die in verband met de plaatselijke omstandigheden en de behoefte aan instandhouding der cultuur redelijkerwijze kon worden opgelegd. Verder ook dáár, waar tengevolge van het aanleggen van vrijwillige aanplantingen of anderszins, de koffieproductie van deze of gene dessa of ook dezen of genen cultuurdienstplichtige, in verband met de plaatselijke omstandigheden, reeds zeer belangrijk mocht heeten.

Waar reeds veel vrijwillige aanplant van koffie bestond, waarvan voldoende productie en inlevering werd verkregen, behoorde men zich te bepalen tot verdere ontwikkeling en verbetering door raad en leiding enz.

De voordeelen van zulk een staat, die een overzicht gaf van den geheelen cultuurtoestand van de dessa, kunnen niet te hoog worden geschat. Ik moet er dan ook nog een oogenblik bij stilstaan, omdat zeer ten nadeele der koffiecultuur, ook die voorstelstaat later is ingetrokken.

Bleek er nu bijv. dat de inlevering van eene of andere dessa te wenschen overliet, zoodat de bevolking daar alleen de lasten

van de cultuur had te dragen en geen voldoende loon kreeg in verhouding tot den gepraesteerden arbeid, dan werd er een onderzoek ingesteld. Was de dessa wellicht ingedeeld op een slecht gekozen terrein, zoodat de productiviteit der plantsoenen beneden het middelmatige bleef?

De staat gaf daarop antwoord; met een oogopslag zag men hoe groot de gemiddelde productie was per bouw.

Was deze inderdaad niet groot, dan kon dadelijk een onderzoek worden ingesteld naar de redenen daarvan.

Men kon nagaan of wellicht het terrein gelegen was in een zeer vochtig klimaat, in de hoogere bergstreken, waar zeer vaak de plantsoenen, speciaal in de maanden, die aan den bloei voorafgaan (Augustus en September), gebrek hadden aan licht en zonneschijn wegens menigvuldige bewolking, waardoor de oogsten zeer wisselvallig waren en alleen noemenswaardig product uit die tuinen verkregen werd na een zeer drogen en langdurigen oostmoesson met heldere luchten in Augustus en September 1).

Men kon nagaan of wellicht de oorzaak was gelegen in een minder zorgvuldige cultuur, weinig overleg bij de ontginning, onvoldoend onderhoud, te volle schaduw waardoor de bloei werd belemmerd; dan ook of wellicht de bodem minder geschikt was voor de teelt van koffie etc.

Door de dessa een ander plantterrein aantewijzen of door de cultuur op meer rationeele wijze te doen drijven, kon dan in een en ander worden voorzien.

Bleek het evenwel, dat de productiviteit der gronden niet te wenschen overliet, dan kon men verder uit dien staat nagaan of dan wellicht de geringe inlevering der dessa het gevolg was van een tijdelijk gebrek aan een voldoende aantal vruchtdragende boomen wegens belangrijke afschrijvingen in vorige jaren,

1) Zie hierover een artikel in *Teysmannia* Jaargang 1896 »*Over koffie-productie in verband met den regenval*» waarin ik heb aangetoond, dat de schommelingen in de koffieoogsten, boven of beneden een bepaald gemiddeld bedrag, in hoofdzaak worden beheerscht door den toestand van de lucht in de maanden Augustus en September (meerdere of mindere vochtigheid of bewolking, langer of korter verblijf der tuinen in de nevelen).

die wellicht reeds geheel of ten deele waren aangevuld door jong plantsoen, maar die, zoolang deze nog geen vrucht afwierpen, de dessa tijdelijk in ongelegenheid brachten; was dit niet het geval, dan kon worden onderzocht of wel al het product, door de tuinen afgeworpen, op behoorlijke wijze zijn weg vond naar 's Lands inkooppakhuizen en of niet een deel van het product clandestien aan de levering werd onttrokken.

Was het plantsoen niet toereikend om de dessa in staat te stellen eene loonende cultuur te drijven, dan kon tevens uit dienzelfden staat — zooals reeds gezegd is — worden opgemaakt of aan de dessa eene nieuwe taak kon worden opgelegd, en zoo ja, welke taak in verband met den economischen toestand der bevolking in redelijkheid kon gevorderd worden.

Nauwelijks een paar maanden nadat dit Besluit genomen was, waarbij het model van den voorstelstaat door een nieuw model was vervangen, werden bij eene circulaire van den Directeur van Binnenlandsch Bestuur van 23 Februari 1879 No. 1551 (Bijblad 3378) nadere ophelderingen gegeven aangaande die nieuwe voorschriften, speciaal betreffende de voor de koffiecultuur te reserveeren gronden (waarbij ik hier niet wil blijven stilstaan) en omtrent het aantal boomen per cultuurdienstplichtige.

Wat het maximum-aantal boomen per cultuurdienstplichtige aangaat, wordt in de Nota van toelichting bij den staat meegegeeld, dat hiermede wordt bedoeld een cijfer, dat in billijkheid kan geveerd worden en vatbaar is om naar den eisch te worden bereikt.

„Daar als regel is gesteld” — zoo wordt daarin gezegd „— „dat niet meer dan 50 boomen per gezin 's jaars zullen „worden geplant, zal het maximum niet meer kunnen bedragen „dan genoemd cijfer, vermenigvuldigd met den levensduur der „boomen.

„Is bijv. de gewone levensduur 6 jaren, dan zal 6×50 „of 300 boomen het hoogste cijfer zijn waartoe kan worden „gekomen; is ze 20 jaren, dan zal 20×50 of 1000 boomen die „grens aanduiden, enz.

„Doch niet overal kan het planten van 50 boomen als eene „goed uitvoerbare taak worden beschouwd.

„De meerdere of mindere gemakkelijkheid om haar naar
„eisch nittevoeren is toch afhankelijk:

„a. van de economische toestanden, wat men zou kunnen
„noemen de cultuurkracht van de bevolking, d. w. z. de mate
„in welke zij bij heeredienst is betrokken, dan wel de moeite,
„die zij heeft om in haar eigen onderhoud te voorzien;

„b. van de afstanden, op welke de te beplanten gronden
„gelegen zijn van de woningen der planters.

„c. van de geaardheid van het te gebruiken terrein als:
„begroeiing, meerdere of mindere steilte, steenvermenging,
„mulle of harde grondsoort, enz.

„ad. a. Het moge zeer moeilijk wezen om juiste lijnen
„te trekken naar de economische toestanden, toch is het zaak
„die niet buiten rekening te laten.

„Twee dessa's toch onder overigens vrij gelijke omstandigheden,
„doch waarvan de eene veel — de andere weinig — heeredienst
„heeft te verrichten, of de eene vele — de andere weinige —
„ressources bezit in eigen landbouw als anderszins, mogen
„niet op eenzelfde maximum worden gesteld.

„ad. b. Ware het niet dat andere omstandigheden soms
„veel van elkander afwijken dan zou, om regelmaat te erlangen,
„eene zekere reeks kunnen worden aangenomen, naar welke het
„cijfer der bijplantingen kan worden bepaald.

„Men zou b. v. kunnen aannemen dat op afstanden:

„van 0 tot 4 palen 50 boomen zullen worden bijgeplant;
„van meer dan 4 tot 6 palen — 40

„ „ „ 6 „ 8 „ — 30

„ „ „ 8 „ 10 „ — 20

„ „ „ 10 „ 12 „ — 10

maar, de afstand is somtijds nog afhankelijk van toestanden
van het terrein als: moeilijke wegen enz. Verder:

„Bij de bepaling van het maximum komt alles aan op plaat-
„selijke kennis, beleid en practisch inzicht.

„Men beginne b. v. de dessa's te groeperen in dezulke die,
„wat oeconomische toestanden aangaat, in nagenoeg gelijke
„omstandigheden verkeerden en tevens in dezelfde streek ge-
„legen zijn.

„In verband daarmede zou men kunnen stellen, dat daar
„waar veel heerdienst gepraesteerd moet worden of waar de
„eigen landbouw weinig voordeel oplevert, zekere procentsge-
„wijze vermindering in rekening behoort te worden gebragt.”

„Men zou daar al dadelijk kunnen bepalen, dat b. v. 20 %
„minder zal worden gevorderd dan voor dessa's, waar beide
„omstandigheden gunstiger zijn, en zou voor zulk een groep,
„insteede van anders 50, thans 20 % minder of 40 boomen
„als maximum bijplanting per jaar kunnen worden aangenomen.

„Daarna houde men rekening met de afstanden en volge
„daartoe b. v. de aangegeven verhoudingen.

„Men zou er dan toe komen om de evenbedoelde dessa's op
„te leggen bij afstanden:

„van 0 tot 4 palen.... — 40

„ „ meer dan 4 tot 6 palen — 30

„ „ „ 6 „ 8 „ — 20

„ „ „ 8 „ 12 „ — 10

„boomen per huisgezin.

„Dan de omstandigheden van den grond in aanmerking
„nemende, kan het nog gebeuren, dat men in omgekeerde
„reden heeft te handelen, en bij zeer goede en gemakkelijk
„te bewerken gronden, het cijfer bij een afstand van meer dan
„6 tot 8 palen, brengt op 30 en bij zeer moeilijk te ontgin-
„nen terrein op 20, voor afstanden van slechts 4 tot 6 palen.

„Het spreekt van zelf dat de beslissing moeilijker wordt
„naarmate men met meer bijkomende omstandigheden rekening
„moet houden.

„Waar die toch zeer gunstig zijn en de koffieboomen b. v.
„20 jaren leven en veel vrucht afwerpen, zal er wel schier
„nergens bezwaar bestaan reeds dadelijk het cijfer van 50
„boomen tot grondslag te nemen voor het te stellen maximum.

„Immers, zelfs bij grooten afstand, zal alsdan de moeite
„ruimschoots beloond worden en meestal zal men voor zulke
„streken bevinden, dat de koffiecultuur er een der voornaamste
„middelen van bestaan vormt.

„Het zal daar trouwens niet zelden gebeuren, dat het ma-
„ximum slechts pro forma bestaat, omdat, zoo de afstanden

„niet te groot zijn, vrijwillige cultuur jaar op jaar tot vrijstelling van verplichte bijplanting zal leiden.

Ik heb den inhoud dezer circulaire uitvoerig geciteerd; zij bevat bepalingen, die der koffiecultuur niet ten voordeele zijn geweest; integendeel. Tot dus verre zijn bij de regeling der Gouvernements-koffiecultuur de financieele belangen van den Lande steeds hand aan hand gegaan met die der bevolking.

De Staat had behoefte aan de baten uit de koffiecultuur en de bevolking niet minder. Zoolang elke cultuurdienstplichtige een flink plantsoen bezat van vruchtdragende boomen, zoolang werd zijn arbeid ruimschoots beloond.

Hoe gunstiger de verhouding was tusschen het aantal vruchtdragende boomen tot dat van jong plantsoen, hoe gunstiger was ook de toestand voor de bevolking.

Had zij niets dan vruchtdragend plantsoen, b. v. 500 à 600 boomen gelijkstaande met $\pm \frac{1}{3}$ bouw aanplant, dan was de cultuur voor haar wel bijzonder voordeelig, al liet ook de productiviteit van het plantsoen te wenschen over. Zelfs wanneer de tuin gemiddeld niet meer dan 3 picols opbracht in het jaar, bij de cultuur van die dagen een zeer laag cijfer, dan verkreeg ieder, die in het bezit was van $\frac{1}{3}$ bouw, 1 picol product, waarvoor hem aan 't pakhuis f 14 werd te goed gedaan. (1)

Kon men rekenen op eene jaarlijksche gemiddelde productie van 6, 8 of 12 picols per bouw, dan stegen de inkomsten tot f 28, f 37, of f 56.

Dat dit loonend was, weten wij nu reeds en volgt ook dadelijk uit de overweging, dat die sommen van f 14, f 28, f 37, en f 56, resp. 70; 140; 185 en 280 dagdiensten vertegenwoordigden van f 0.20 en wanneer eene zaak vast staat, dan is het wel deze — wij hebben het zooeven gezien — dat men geen 70 dagen in het jaar behoefde voor het onderhoud van het vruchtdragend plantsoen ($\frac{1}{3}$ bouw) en het plukken en bereiden van een picol koffie.

De cultuur was derhalve voor die menschen zeer voordeelig ja zelfs wanneer de gemiddelde productie niet boven 2 picols

(1) De inkoopsprijs was sedert 1874 gesteld op f 14.

per bouw steeg en zij derhalve jaarlijks uit de cultuur niet meer trokken dan f 9 per hoofd, dan nog werd elke dag, die zij in hunne koffietuinen doorbrachten, hetzij met het onderhoud hetzij met den pluk, ruimer betaald, dan wanneer die dag werd besteed aan de cultuur van eigen gewassen of met het verrichten van koeliediensten.

En het geld werd niet moeilijk verdiend.

De pluk van een picol koffie, inclusief de bereiding van dit product tot marktkoffie, kostte, wel is waar, 20 dagen arbeids, maar die arbeid werd niet verricht door den cultuurdienstplichtige doch in den regel door hem en zijne vrouw en kinderen.

Wanneer nu zulk een man niet alleen vruchtdragend plantsoen had te onderhouden, maar tevens elk jaar een stukje grond had te ontginnen, kweekbedden had aan te leggen en jong plantsoen moest verzorgen, dan werd natuurlijk de verhouding tusschen arbeid en loon ongunstiger: de arbeid werd zwaarder en het loon bleef hetzelfde.

Maar ook dan nog, wanneer hij jaar op jaar 50 boompjes heeft bij te planten en drie bijplantingen van jonge boomen heeft te verzorgen behalve zijn vruchtdragend plantsoen en andere werkzaamheden zoo even genoemd, maakt hij met de teelt van koffie eene goede verdienste, zoo al niet bij eene productie van 2 picols per bouw, dan toch zeker bij 3 picols en meer.

Maar hoe nu, wanneer langzamerhand zijne vruchtdragende boomen sterven en bijplant en afschrijving niet meer gelijken tred houden?

Dan spreekt het toch immers wel van zelf, dat de toestand van jaar tot jaar ongunstiger wordt?

Hoe zal nu ooit een cultuurdienstplichtige, die jaarlijks 10 boomen heeft aan te planten, in het bezit blijven van een voldoende aantal vruchtdragende boomen? Jaarlijks gaan er meer dood, dan er aan het plantsoen worden toegevoegd en in korten tijd heeft hij niets meer over.

Nemen wij eens aan, dat zijn oude plantsoen is uitgestorven en dat hij, wat terreinkeuze aangaat, onder zeer gunstige con-

dities verkeert, zoodat zijne tuinen 20 jaar oud worden, welnu dan zal hij na 20 jaren achtereen te hebben geplant, een maximum-plantsoen hebben gekregen van 200 boomen, waarvan 170 volwassen.

Het allereerste jaar heeft hij zijn kweekbed aangelegd, zijne plantjes gekweekt, zijn terrein ontgonnen enz. en kreeg natuurlijk geen vergoeding, want zijn vruchtdragend plantsoen was dood.

Het 2e en 3e jaar kon hij nog niet op product rekenen; het 4e jaar (misschen ook reeds het 3e) oogstte hij het eerste product van zijn oudste 10, toen nog niet recht volwassen boompjes.

Als hij verstandig was en er niet toe werd aangezet door het dessabestuur, liep hij geen 20 tot 24 paal (6 à 8 uur) heen en weer om dat product binnen te halen.

Eindelijk, na 20 jaar achtereen jaar op jaar, zonder tusschenpoozen te hebben geplant, verkrijgt hij zijn maximum-oogst van 170 boomen ($\pm \frac{1}{9}$ bouw).

Hoe groot moet nu de productiviteit van zijn plantsoen niet zijn om van 170 boomen zooveel product te oogsten, dat zijn jaarlijks aan de koffiecultuur ten koste gelegde arbeid naar behooren wordt betaald?

Zooveel is met zekerheid wel te zeggen, dat wanneer zijn tuin niet meer dan 10 of 12 picols per bouw opbracht hij ten eeuwigen dage geen loon zou krijgen naar arbeid.

Zij die op 8 à 10 palen afstands woonden en dientengevolge 20 boomen hadden bij te planten, waren er wel *iets* maar niet *veel* beter aan toe. Na 20 jaren onafgebroken te hebben bijgeplant, hadden zij een plantsoen van 400 boomen waarvan 340 vruchtdragend ($\pm \frac{1}{4}$ bouw) en daarmee konden zij ook alleen, wegens den aanzienlijken afstand, bij een zeer goede vruchtdracht tot eene loonende cultuur komen.

Bereikte het plantsoen geen hooger leeftijd dan b.v. 15, 12 of 8 jaar, zoodat hun maximum-aanplant bestond uit 240, 180 of 120 vruchtdragende boomen, dan waren ook zij gedoemd om steeds te planten zonder behoorlijke betaling.

Zij die 30 boompjes plantten, konden na 12 jaren te hebben gewerkt, op 270 boomen rekenen ($\pm \frac{1}{6}$ bouw) en konden dus ook alleen bij eene flinke jaarkelijksche gemiddelde productie

eenmaal eene loonende cultuur drijven; maar werden de tuinen maar 10 of 8 jaar oud, dan bereiken zij dit nooit.

Hierboven zagen wij reeds, dat bij eene planttaak van 40 boomen, zelfs het 11de jaar bij eene productie van 4 picols per bouw, nog niet overal een behoorlijk loon wordt gemaakt.

Uitgaande van de bedoeling, dat iedere cultuurdienstplichtige van de teelt van koffie minstens evenveel voordeel moest trekken als van de teelt van eigen gewassen op droge velden en voorts van de meening, dat aan de bevolking niet meer mocht worden opgelegd dan noodig was om hieraan te voldoen, had men de volgende redeneering moeten houden: De cultuurdienstplichtige A plant op zijn eigen milik grond, dus vlak bij huis; zijne cultuurlasten zijn derhalve gering; hij is in staat om aan zijn tuintje alle zorg te besteden en te maken, dat hij daarvan de hoogste opbrengst verkrijgt, overeenkomende b.v. met die van het nabij gelegen erfpachtsperceel, 8, 10, 12 picol per bouw.

Met den oogst van $\pm$ 200 boomen of 2/15 bouw maakt die man reeds een zeer loonende cultuur; welnu, ik zal hem geen hogere planttaak opleggen dan van 20 boompjes.

Aangezien zijn tuin zeker wel 10 jaar oud wordt, is dit ruimschoots voldoende om zijn plantsoen van 200 vruchtdragende boompjes voltallig te houden. Bestaat er vrees voor, dat zijn tuinen niet zoo productief zullen zijn en dat hij op niet meer zal mogen rekenen dan op 5, 6 of 7 picols, dan zal ik zijne planttaak stellen op 30 boomen om voor alle eventualiteiten gedekt te zijn.

Maar B. moet op 12 paal afstands planten en heeft natuurlijk voor dien zwaarderden arbeid lang niet genoeg aan het product van 200 of 300 boomen.

B. moet een plantsoen hebben van 500 à 600 boomen; met den oogst van 1/3 of 2/5 bouw, maakt hij dan ten allen tijde eene loonende cultuur, zelfs wanneer zijn plantsoen slechts 3 picols per bouw opbrengt.

Daarom breng ik zijne planttaak op 50 boomen of zoo mogelijk voorloopig op het dubbele, tot hij zijn plantsoen compleet heeft; later kan dan worden onderzocht, hoeveel hij per jaar

zal hebben bijteplanten om zijn plantsoen voltallig te houden.

C. verkeert onder zeer ongunstige oeconomische omstandigheden en heeft veel moeite om in zijn onderhoud te voorzien; zijne producten hebben weinig waarde wegens den niet geregelde afzet en de enorme afstanden, waarover het vervoerd moet worden, alvorens het ter markt komt.

Om nu dien man onder betere condities te brengen zal ik zijne planttaak zoo hoog mogelijk stellen, opdat hij in den kortst-mogelijken tijd een vrij belangrijk product heeft, hetgeen hij ten allen tijde kan inbrengen in het naast bijzijnde inkoopshuis tegen een vasten prijs van f 14.

In stede van zijne planttaak dus 20% *lager* te stellen, zal ik die verhoogen, zooveel dit met de heerendiensten, die hij te praestereen heeft, in overeenstemming is te brengen.

Omdat zijn eigen landbouw hem weinig voordeel oplevert, zal ik hem koffie laten planten.

Dit was eene redeneering meer in overeenstemming met die van de Nota van 22 September 1874, hier te voren meegedeeld, een gedachtengang in den geest van de ontwerpers der Preanger-regeling.

De gevolgen van dien maatregel bleven niet uit; al aanstonds waren de bijplantingen belangrijk minder dan de afschrijvingen.

Het onderstaand staatje, ontleend aan de Koloniale Verslagen van 1883 en 1882 geeft ons daarvan een overzicht:

Jaar	afgeschreven	bijgeplant
1876	19.256.462	21.918 431
1877	15.585.526	23.002 696
1878	18.033.296	21.854.156
1879	20.276.232	15.889.539
1880	17.805.431	12.845 275
1881	19 071.364	13.745.064

Na 1879 verminderden derhalve de plantsoenen jaarlijks met millioenen boomen en dit was nog slechts een begin van een algemeenen achteruitgang, die later volgen zou. Er zou toch weldra een tijd aanbreken, waarin geconstateerd moest

worden, dat er *van de op hoog gezag* aangelegde tuinen in 15 jaren tijds van 1880—1895, 100.000.000 boomen meer waren afgeschreven dan bijgeplant, terwijl het met de vrijwillig aangelegde plantsoenen niet veel beter was gegaan.

Wij zijn nu langzamerhand met ons overzicht gekomen tot de bepalingen en voorschriften voor de Gouvernements-Koffie-cultuur dateerende van 1883/87, die ook thans nog geldig zijn; meerendeels voorschriften en regelingen samenhangende met de cultuurplannen.

Nieuwe bepalingen werden gemaakt omtrent de jaarlijksche afschrijvingen. Vroeger geschiedden deze na bekomen machtiging van de Regeering; voortaan was dusdanige machtiging niet meer noodig; de ambtenaren van het Binnenlandsch Bestuur (de controleurs telkens na bekomen vergunning van hun onmiddellijken chef) verkregen de bevoegdheid om al aanstonds de afschrijvingen te bewerkstelligen der tuinen, waarvan hun tijdens den bloeitijd der boomen (September en October) de raadzaamheid gebleken was (1).

Bij de samenstelling der cultuurplannen, waarmee men in 1883 een aanvang nam, werd als regel aangenomen, dat koffieterreinen van niet meer dan redelijke hoedanigheid slechts beplant mochten worden door dessa's binnen een kring van 4 palen, terreinen van beteren aard, door dessa's binnen 6 palen, terwijl alleen dáár de planters op grooteren afstand werden te werk gesteld, waar de gronden zoo uitnemend waren, dat slechts weinig arbeid noodig was om een groot product te verkrijgen (2).

Voorts werden overal, waar bij de onderzoekingen, die aan de samenstelling der cultuurplannen voorafgingen, bodem, klimaat en omgeving geen voldoende kansen voor het behoud bleken op te leveren, de bestaande plantsoenen, zoodra zij zouden ophouden vruchtdragend te zijn, niet meer door nieuwe vervangen.

(1) Koloniaal Verslag 1885. p. 188.

(2) Met dien verstande, dat zonder de uitdrukkelijke toestemming van den Gouverneur-Generaal nergens het maximum van 12 palen mocht worden overschreden. (Koloniaal Verslag 1887).

Gronden, die naar de inzichten van den Hoofdinspecteur aan het koffieplantsoen geen zes jaren levensduur beloofden (1) werden aangemerkt als voor de cultuur niet geschikt en werden ten behoeve van de instandhouding der cultuur niet meer beschikbaar gehouden.

Daarbij werd nadrukkelijk op den voorgrond gesteld, dat ingeval van twijfel, de terreinen niet voor de cultuur mochten worden aangewezen.

Dat die gronden nog al eens ongeschikt werden geoordeeld en daaraan in elk geval getwijfeld werd, blijkt wel het beste uit het feit, dat van de 86.757 bouws bestaande tuinen op hoog gezag aangelegd, slechts 29.187 bouws in de leggers werden opgenomen.

De rest, 57.570 bouws, waren de tuinen, aangelegd op terreinen, die verder dan 6 paal van de dessa's gelegen waren alsmede die, welke door bodem, klimaat en omgeving geen voldoende kansen opleverden voor het behoud der cultuur en die welke vermoed werden aan het koffieplantsoen geen zes jaren levensduur te beloven. De dessa's daarbij ingedeeld, werden van cultuurdienst ontheven, tenzij haar andere, beter gelegene of beter geschikte gronden konden worden aangewezen.

Bij duizenden werden zij vrijgesteld en de plantsoenen, die naar matige schatting 80 millioen boomen moesten dragen? Daarmede werd officieel afgerekend.

De registers en leggers werden bij besluit van 8 Maart 1885 no. 23 (Bijblad no. 4132) door nieuwe vervangen en *in die nieuwe leggers werden zij niet meer opgenomen*; de bevolking kon ze nog onderhouden zoo zij dit verkoos, tot zij waren gestorven. Hier en daar werden zij op verzoek van de bevolking toegevoegd aan de monosoeko aanplantingen b. v. in Bangil (Kol. verslag 1887 pag. 160).

De nieuwe leggers zouden nu „voortaan uitsluitend vermelden

(1) Wel te verstaan bij de toepassing der eenvoudige cultuurmethode; vóór dien tijd leest men weinig in de rapporten van inspecteerende ambtenaren van tuinen, die 6 jaar oud werden; 12, 15, 20 en meer jaren werden die tuinen eertijds.

„de werkelijk te controleeren aanplantingen, namelijk de op „hoog gezag aangelegde tuinen.” De andere aanplantingen werden in 't vervolg beschouwd als *vrijwillige*.

Wat dit zeggen wil, zal zoo aanstonds duidelijk worden. Voorheen was bepaald — ik heb dit reeds hierboven meege-deeld — dat wanneer men vrijwillige aanplantingen wenschte tot stand te brengen, alsdan daarbij de toen bij de Gouvernements-koffiecultuur gebruikelijk wijze van aanleg en onderhoud moest gevolgd worden.

Geschiedde dit niet, hield men zich niet aan de vastgestelde bepalingen, dan werd o. a. geen vrijstelling verleend van gedwongen bijplanting en zulks onverschillig of die boompjes waren uitgeplant op eigen grond (kebon-milik) af op woesten grond door het bestuur daartoe afgestaan (Kebon sorangan of wonosoeko).

Men was daarbij uitgegaan van de alleszins zuivere rede-neering, dat de lust van de bevolking om zich op de teelt van koffie toeteleggen, ten nauwste verband hield met de resultaten en dat zij eerst dan met hart en ziel zou gaan planten, wanneer zij ondervond, dat hare arbeid bij goeden aanleg en zorgvuldig onderhoud naar behooren werd beloond. Dat dit principe niet alleen juist was, maar ook door de bevolking begrepen werd, dat leeren ons de Koloniale Verslagen van dien tijd, waaruit ik hierboven reeds een en ander heb aangehaald.

De vrijwillige teelt nam toen jaar op jaar toe; de bijplan-tingen overtroffen belangrijk de afschrijvingen; de productie steeg tot de ongekende hoogte van gemiddeld 988.000 picols en eene som van f 14.000.000 werd jaarlijks onder 722.000 cultuurdienstplichtigen verdeeld.

Met dat principe werd nu ten eenenmale gebroken.

Had men in die dagen er zich toe gezet om eene berekening op te maken omtrent de verhouding van arbeid en loon bij de koffiecultuur; een onderzoek als thans allerwege op Java in de koffie-produceerende gewesten heeft plaats gehad ten behoeve van den bijslag, dan zou men zonder eenigen twijfel den toestand *hoogst* bevredigend gevonden hebben.

(1) Circulaire Dir. B. B. 20 Sept 1874 No. 3912 (Bijblad No. 2738 III).

Bij een dergelijk gedetailleerd onderzoek zouden de bezwaren, die aan de cultuur van die dagen in een of ander district verbonden waren aan het licht zijn gekomen. Het zou zijn opgevallen, dat er hier en daar een ongemotiveerd langen tijd werd zoek gebracht b.v. aan het graven van plantkuilen en het maken van doorloopende terrassen. Het zou dadelijk aan 't licht zijn gekomen, dat nu en dan bij gebrek aan behoorlijke leiding, tijd en arbeid werd vermorst aan keurige afwerking van de zuiver afgemeten kuilen en terrasranden etc. en verlichting zou dan zijn aangebracht door de bevolking er op te wijzen, dat men hetzelfde doel langs eenvoudiger weg kon bereiken.

Thans bij gebrek aan grondige kennis van den toestand en allicht een weinig te veel het oor leenende aan de verhalen over cultuurdwang, druk en last voor de bevolking, die ons haast zouden doen gelooven, dat den cultuurdienstplichtige geen tijd werd gelaten voor het onderhoud zijner eigen cultures; alleen lettende op de lasten en niet op de lusten en meer en meer door die eenzijdige berichten in den waan gebracht, dat de betaling in 't geheel niet in verhouding stond tot den aan de cultuur ten koste gelegden arbeid, meende men eene andere richting te moeten uitgaan.

Met trachtte de lasten te verlichten door de bevolking vrijstellen van werkzaamheden, die een *conditio sine qua non* waren voor het welslagen der cultuur en zonder te bedenken, wat toch voor de hand lag, of die verlichting ook misschien kon uitloopen op eene verzwaring?

Thans werd ter kennis gebracht 1), dat voor den aanleg van vrijwillige tuinen, de voorwaarde van terrasseering, opgenomen in de ontginnings-ordonnantie (Staatsblad 1874 No. 9), voorgeschreven voor de op hoog gezag 'aanteleggen tuinen, niet van volstrecte toepassing behoefde te zijn, aangezien de wijze, waarop de bevolking de gronden bij deze cultuur behandelt, voldoende waarborgen tegen afspoeling van de bouwkuin aanbiedt. Voorts, dat het bosch slechts gedeeltelijk behoefde te worden geveld en dat men op andere dan bosch-

(1) Circulaire 2 Nov. 1885 No. 6985 Zie ook K. V. 1887 pag. 160.

gronden mocht planten naar plaatselijke ervaring en vrijen wil.

In de keuze van het kweekmateriaal, schaduwboomen en plantwijdte werd aan de bevolking de vrije hand gelaten; almede werd zij vrijgelaten in de wijze en tijden van grondbewerking, daar hare kennis haar hierin ten beste zou raden 1).

Men meende nu hiermede de bezwaren verbonden aan de koffiecultuur te hebben opgeheven en verwachtte thans een kolossalen vooruitgang van de vrijwillige teelt.

Het liet zich zelfs aanzien, dat er in het vervolg van verplichte cultuur — waarvoor gansch andere voorschriften gegeven waren 2) — ternauwernood meer sprake zou zijn en dat de reserve-terreinen nu wel veel eerder zouden zijn volgeplant dan waarop in de cultuurplannen gerekend was.

Ik wil bij die verschillende voorschriften en bepalingen niet lang stilstaan, maar al dadelijk de vraag stellen of men werkelijk met het geven van die faciliteiten het doel heeft bereikt?

Of de monosoeko zich nu werkelijk heeft ontwikkeld en men met eene zekere gerustheid de toekomst mag te gemoet zien?

Die vragen laten zich het beste beoordeelen door een blik op ondervolgend overzicht van het aantal vrijwillig aangelegde vruchtdragende boomen aanwezig in 1883 en in 1893.

	1883	1893
Bantam	1.179000	313000
Krawang	88000	—
Cheribon	2.358000	61850
Pekalongan	4.344000	3.467000
Samarang	8.585000	3.234000
Japara	152751	—
Bezoeki	1.839000	648000
Banjoemas	4.068000	1.834000
Bagelen	8.210000	124700
Kedoe	13.526000	2.827000
Madioen	4.419000	2.993000
Kediri	5.213000	1.462000

1) Zie over de voorschriften bij aanleg van monosoeko-tuinen de Handleiding 1887 p. 81

2) Handleiding 1887 p. 9; 17—22; 38 etc.

Preanger Reg.	15.800000	57.676000
Tegal	10,354000	15.599000
Soerabaja	442450	1.081000
Pasoeroean	38.000000	54.281000
Probolinggo	5.000000	12.877000

Alleen bij eene zeer oppervlakkige beoordeeling van dit overzicht zou men tot de conclusie kunnen komen, dat die maatregel goed heeft gewerkt en dat, alle Residenties samengenomen, de monosoeko zich op groote schaal heeft uitgebreid met millioenen boomen; maar ieder, die wat dieper in de zaak doordringt, zal met mij dien tegenwoordigen toestand met groote bezorgdheid gadeslaan.

Wel verre dat de toestand in de 5 laatstgenoemde gewesten bevredigend is, wekt hij de grootste ongerustheid voor de toekomst, hetgeen duidelijk zal worden, wanneer men bedenkt, dat dit resultaat is verkregen door het in enkele jaren tijds volplanten der reserve-terreinen ten gevolge van die milde bepalingen, zoodat er reeds sedert jaren in die z.g. monosoeko-streken niet meer wordt bijgeplant en er reeds thans een zeer duidelijke achteruitgang te constateeren valt.

Nog steeds zijn er 100 à 120.000 menschen op Java, die met de teelt van koffie eene loonende cultuur drijven en daaronder vele duizenden, die daaruit zeer belangrijke inkomsten trekken.

In de afdeeling Bandong verkrijgt men nog altijd gemiddeld per jaar 3 picols per cultuurdienstplichtige 1) en elders nog meer.

In Malang is dit 4.71; in het district Tengger van Probolinggo 5.16; in Tengger van Pasoeroean 7.20 etc.

Men voelt toch, dat het niet aangaat om na verloop van enkele jaren, wanneer die plantsoenen zullen zijn uitgestorven, ons ten opzichte van die menschen te bepalen tot een hartelijken gelukwensch, dat zij nu nooit en nimmer meer koffie behoeven te planten en nu voor altijd bevrijd zijn van die zware last en geweldigen druk van de Gouvernements Koffiecultuur.

Er dienen maatregelen te worden genomen opdat die menschen niet plotseling van hun bestaan worden beroofd; nieuwe

1) Gemiddelde uit de inlevering van 1891—1894.

koffie-centra moeten worden gezocht om de bevolking tegemoet te komen in de voortzetting van haar bedrijf.

En zijn die tuinen nu werkelijk „vrijwillige” aanplantingen? Ik haal hier aan wat omtrent die monosoeko wordt meegegeeld in het Koloniaal Verslag van 1890 pag. 188, waaruit zal blijken, dat zij zeer vaak in de plaats traden voor verplichte aanplantingen en haar derhalve de naam, „vrijwillige” niet toekomt.

„Voor al in de Preanger-Regentschappen breidden de vrij-
„willige aanplantingen, *of die welke onder dien naam in de*
„*plaats van de gedwongene worden tot stand gebracht*, zich
„weder belangrijk uit, hetgeen mede blijken kan uit het lager
„opgegeven aantal vrijstellingen van verplichte bijplanting,
„verleend aan onderscheidene dessa's in verschillende afdeelingen,
„wegens het aanleggen van uitgestrekte vrijwillige
„plantsoenen.

„Die uitbreiding, welke in gemeld gewest een aanvang nam
„na de openstelling voor de vrijwillige cultuur van de in de
„cultuurplannen begrepen terreinen, wordt voornamelijk toegeschreven
„aan de ontheffing van de verplichting om terrassen
„aan te leggen en van de vergunning om tusschen de jonge
„koffie polowidjo te planten, alsmede aan de verhooging sedert
„het jaar 1889 van de inkoop prijs (van f 14.— f 15 per picol).

„Evenwel wordt bericht, dat niet alle vrijwillige aanplantingen
„in de Preanger-Regentschappen naar wensch staan en
„de cultuur daar niet algemeen een volks cultuur is en ook
„niet zal kunnen worden. Daartoe werken klimaat en bodem
„niet overal genoegzaam mede 1).

„Toch heeft men in meergenoemd gewest de bevolking op onderscheidene plaatsen door voor haar voordeelige bepalingen,
„tot het vrijwillig planten van koffie weten te brengen, zij het
„dan ook dikwijls ter vervanging van gedwongen aanplantingen,
„die haar anders zouden zijn opgelegd.

Men ziet, dat klinkt niet meer zóó als ten tijde van de

1) Hiertegen moet worden opgemerkt, dat de teelt van koffie in de Preanger-Regentschappen ten tijde van de Preanger-regeling wel degelijk eene volks cultuur was. Zie Kol. Versl. van 1873—1880.

Preanger-regeling; er is verschil tusschen de monosoeko van dien tijd en die van later.

In verreweg de meeste gewesten zijn dus de vrijwillige plantsoenen van eertijds verdwenen en hierboven teekenden wij reeds aan, dat het nagenoeg even zoo gesteld was met de op hoog gezag aangelegde tuinen; dat er n.l. tusschen de jaren 1880 en 1895 juist 100 millioen boomen meer waren afgeschreven dan bijgeplant, zoodat de thans nog bij de koffie-cultuur ingedeelde personen in vele streken ternauwernood meer boomen hebben overgehouden om van te oogsten.

Hoezeer die toestand sedert 1870 is veranderd, moge nog nader blijken uit het onderstaand overzicht van het aantal vruchtdragende boomen (vrijwillige en op hoog gezag aangelegde samen) per cultuurdienstplichtige.

Residentie	1870	1894
—	—	—
Bantam	184	—
Krawang	183	—
Cheribon	480	113
Pekalongan	346	267
Semarang	562	187
Japara	390	—
Soerabaja	739	315
Besoeki	396	210
Banjoemas	414	134
Bagelen	455	37
Kadoe	210	164
Madioen	546	152
Kediri	470	190
Preanger Regentschappen	414	760
Tegal	533	987
Pasoeroean	790	1600
Probolinggo	440	900

Met uitzondering der 4 z. g. monosoeko-gewesten is dus het gemiddeld aantal boomen per cultuurdienstplichtige in elk gewest gedaald beneden dat, hetwelk noodig is om eene loonende

cultuur te kunnen drijven. In 7 gewesten bezit men zelfs geen 200 boomen meer gemiddeld per man.

Deze cijfers zijn slechts globale cijfers, die op groote juistheid geen aanspraak mogen maken. De Koloniale Verslagen kunnen ons ten deze geene voldoende inlichtingen geven. Wel vinden wij daar opgegeven het aantal boomen in elk gewest, afdeeling of district en ook het aantal cultuurdienstplichtigen, doch dit laatste is niet gelijk aan het aantal deelgerechtigden in de plantsoenen. Wegens de enorme vrijstellingen van cultuurplicht is het aantal thans nog ingedeelde personen veel geringer dan dat, hetwelk het plantsoen destijds heeft aangelegd.

Men komt dus niet tot het aantal boomen per man door eenvoudige deeling van het aantal vruchtdragende boomen door de thans nog bij de cultuur ingedeelde personen; dit zou aanleiding geven tot gansch verkeerde voorstellingen. Wilde men bijv. het aantal boomen per hoofd berekenen in de Residentie Bagelen in 't jaar 1888, door de toen voorhanden 7948550 koffiëboomen te deelen door 8126 cultuurdienstplichtigen, dan zou men het kolossale cijfer vinden van 977 boomen per hoofd, zijnde 20 jaarlijksche bijplantingen van 50 boompjes, waaruit men zou moeten afleiden, dat in 1888 nog de gemiddelde leeftijd, dien de koffiëboom in Bagelen bereikte, 20 jaren was. Die boomen werden echter geplant door ongeveer 55000 personen, waarvan bij de opmaking der cultuurplannen en de daarop volgende jaren 46.874 werden vrijgesteld; deze laatste waren niet meer met bijplant belast, doch behielden natuurlijk hunne tuinen.

Het bovenstaand overzicht is dan ook op die wijze berekend, dat het aantal vruchtdragende boomen werd gedeeld door het gemiddeld aantal cultuurdienstplichtigen in de 10 voorafgaande jaren, na aftrek van de drie laatste, omdat de jongste tuinen nog niet tot de vruchtdragende konden gerekend worden.

De cijfers zijn dus niet in alle opzichten juist.

Ware de voorstelstaat van 1878, waarbij ik hierboven (op pag. 60 en vlg.) reeds uitvoerig heb stilgestaan, niet ingetrokken, dan zou men weten hoeveel vruchtdragende boomen iedere cultuurdienstplichtige ten naastenbij bezat, want die voorstelstaat gaf een overzicht van den geheelen cultuurtoestand van elke dessa.

Maar ook die voorstelstaat werd helaas ingetrokken en bij besluit van 8 Maart 1885 door een anderen vervangen, die ons niets leert omtrent het aantal boomen per dessa en per man, doch alleen omtrent de hoeveelheid koffie, die de laatste drie jaren per dessa werd ingeleverd.

Sedert was de koffiecultuur jaren achtereen een quaestie van raden en van gissen en bleef men in onzekerheid of de geringe inlevering hier en daar, moest worden toegeschreven aan ongeschiktheid van den bodem voor de teelt van koffie, dan wel aan het feit, dat er geen boomen meer waren om van te oogsten,

Het gevolg van de intrekking van dien voorstelstaat is dan ook geweest, dat er in de latere jaren vele dessa's werden vrijgesteld, alleen omdat de inlevering van zeer geringe betekenis was, zonder dat door voorafgaand onderzoek was uitgemakt, waaraan dit moest worden toegeschreven. Al heel licht werd dan de bodem ongeschikt geoordeeld om koffie voorttebrengen, terwijl het nu, wanneer men die voorstellen nog eens onderzoekt en de registers der proefplukken raadpleegt, blijkt, dat de geschiktheid van den bodem voor de teelt van koffie vaak boven alle bedenking stond, doch dat het aantal vrucht dragende boomen per dessa gedaald was beneden het minimum, vereischt voor eene loonende cultuur. Later heeft men wel ingezien, dat de inlevering per gezin niet de ware maatstaf was tot beoordeeling van de al of niet geschiktheid des bodems en dat daarop geene voorstellen mochten worden gebaseerd tot vrijstelling van dessa's en wordt er dan ook door den gewezen Hoofdinspecteur Heijting in zijne bekende Nota van April 1890 1) met nadruk op gewezen, hoe dit tot verkeerde resultaten kan leiden.

In die Nota wijst de Heer Heijting er o. a. op, dat Bantam, wat betreft de gemiddelde levering, berekend per bouw, boven alle andere gewesten stond, behalve Pasoeroean, Tegal en de Preanger Regentschappen en de bodem daar meer opleverde dan het gemiddelde voor geheel Java, zijnde in 1887 de inlevering 5.45 picols en in 1888, 5.73 picol per bouw, terwijl het gemiddelde over geheel Java voor 1888 bedroeg 4.46 en voor 1889, 4.35 picols.

1) Kol. Verslag 1890 Bijlage T. T. I. p. 131.

„Bantam behoort dus — zoo zegt de Heer Heijting — volstrekt niet tot de slechte koffiестreken, zoo als menigeen uit de gemiddelde levering per gezin heeft opgemaakt. Dat komt omdat Bantam per gezin zoo weinig boomen, het minst van geheel Java, te onderhouden heeft namelijk:

„verplicht — 109
„onverplicht — 132 | per gezin in 1888.

„Totaal 241

Trekt men hier nog $\pm$ 140 af voor jong plantsoen, dan blijkt daaruit, dat de geringe inlevering te wijten was aan de omstandigheid, dat men in dat gewest slechts 100 boomen per gezin had om van te oogsten.

Waren deze berekeningen eenige jaren eerder gekomen dan meen ik te mogen betwijfelen of men er wel zoo spoedig toe ware overgegaan om de koffiecultuur in dat Gewest in te trekken wegens ongeschiktheid van den bodem voor de teelt van koffie.

Uit het zoo even meegedeeld overzicht van het aantal vrucht dragende boomen omstreeks 1870 en 1894, vinden wij ook de verklaring van het reeds vermelde feit, dat ook in vroegere jaren de inlevering in Bantam en Krawang veel te wenschen heeft overgelaten. In het 20 jarig tijdvak 1850 — 1870, toen in elk gewest (behalve Banjoemas) eene loonende cultuur werd gedreven, werden in deze beide Residenties per cultuurdienstplichtig gezin slechts 60 en 71 katti's verkregen 1). Was dit slechts de helft of een derde van hetgeen elders werd ingeleverd, dan leeren wij nu, dat die productie ook verkregen werd van de helft of een derde van het aantal planten, waarvan in de andere gewesten in dien tijd geoogst werd. In *Japara* had men toen nog 390 vrucht dragende boomen per man. juist genoeg voor eene loonende cultuur, maar in 1880 was ook hier het aantal zeer belangrijk gedaald, zooals het volgend overzicht ons leert:

	1870	1880
Bantam	184	225
Krawang	183	142
Japara	390	170

1) Zie pag. 50.

boomen per gezin, alles te zamen: tuin-bosch-pagger en kam-poeng-koffie.

In deze gewesten is dus de koffiecultuur nooit behoorlijk geregeld geweest en was daardoor wel altijd eene drukkende last voor de bevolking; ook met de bosch-kampong- en erfkoffie was het daar allertreurigst gesteld. Waar men overaf op de erven en in de kampoengs een 200-tal boomen vond, per gezin, maakten ook deze gewesten daarop eene uitzondering zooals hieronder blijkt:

Bosch- erf en kampoeng-koffie 1).

Jaar.	gemiddeld voor			
	alle gewesten	Bantam-Krawang-Japara.		
1853	211	100	—	16
1854	202	74	26	12
1855	209	78	19	12
1856	202	32	13	12
1857	191	36	13	9
1858	191	?	23	9
1859	207	?	50	10
1860	206	?	100	7
1861	212	?	101	8
1862	209	?	70	11
1863	204	?	43	12
1864	203	?	43	10

Volgt hier niet uit, dat ook wanneer maar een weinig meer zorg was besteed aan erf- en kampong-koffie, — toch waarlijk geen bezwarende cultuur — de bevolking ook in deze gewesten eene behoorlijke vergoeding zou hebben verkregen voor allen arbeid aan de koffiecultuur ten koste gelegd? Wat de geschiktheid van den bodem betreft voor de teelt van koffie, heb ik zooeven reeds aangehaald, wat de opinie van den Heer Heijting was betreffende Bantam en wat de beide andere gewesten aangaat, geeft het ondervolgend staatje gelegenheid om daarover een oordeel te vellen.

1) Ontleend aan Bosch. Enquête koffiecultuur.

Aantal boomen waarvan een picol koffie
werd verkregen 1).

Jaar	geheel Java	Krawang	Japara
1853	327	370	272
1854	212	177	245
1855	201	169	191
1856	281	332	730
1857	241	333	190
1858	228	345	347
1859	298	814	286
1860	225	516	244
1861	256	530	202
1862	354	940	171
1863	207	216	177
1864	548	395	586

Uit dit overzicht blijkt, dat in Japara de geschiktheid van den bodem weinig te wenschen overliet en dat in Krawang — misoogsten als in 1859 en 1862 uitgezonderd — in den regel een zeer bevredigende productie per bouw verkregen werd.

Het bijslag onderzoek heeft ons gelukkig weer een kolosalen stap vooruitgebracht. Daardoor zijn wij nu teruggekeerd tot de tijden van omstreeks 1878.

In elken — districtsgewijze opgemaakten — staat, vinden wij nu aangegeven hoeveel jonge en hoeveel vruchtdragende boomen ieder bij de cultuur ingedeelde persoon in 't geheel bezit en in 't vervolg kan het niet meer voorkomen, dat gronden worden afgekeurd, alleen omdat de inlevering te wenschen overlaet.

Raadplegen wij die staten dan leeren wij daaruit, dat de toestand in vele gewesten allertreurigst is.

Er zijn districten waar de bevolking niet meer bezit dan gemiddeld tusschen 13 en 66 vruchtdragende boomen per man en legio is het aantal dessa's, dat minder dan 100 boomen heeft, per man, om van te oogsten.

1) Ontleend van Bosch. Enquête koffiecultuur.

In Ambarawa met 115 ingedeelde dessa's zijn er slechts 20 met een 200 tal vruchtdragende boomen of daar boven. In de Residentie Kediri, algemeen bekend om hare goede koffiëgronden is bij het bijslag-onderzoek aan het licht gekomen, dat van de 264 alsnog bij de koffiëcultuur ingedeelde dessa's, de cultuur slechts loonend is voor 10 dessa's met 552 cultuurdienstplichtigen en niet loonend voor 241 dessa's met 16.558 cultuurdienstplichtigen; 13 dessa's met 2300 planters zijn hier tijdelijk van bijplant vrijgesteld in afwachting van een nader onderzoek.

Begrijpelijk wordt die zaak, wanneer men tevens ziet uit die staten, dat er onder die 264 dessa's slechts zeer enkele zijn, waarvan de ingezetenen meer bezitten dan 300 boomen en deze zijn weer bijna uitsluitend bezitters van monosoekotuinen; 216 dessa's hebben hier in dit gewest minder dan 250 boomen en er zijn er onder met 0,7, 31, 50, 60, 64, 84, 85 en 88 per man.

Dat geringe aantal boomen van 0—100 wijst er op, dat de plantsoenen in die streken in de Gouvernements-tuinen ongeveer 4 en 5 jarigen leeftijd bereiken. Zij zijn de eenig overgeblevenen van twee of meer bijplantingen 4 en 5 en meer jaar geleden in den grond gebracht.

De oorzaken van dien treurigen toestand heb ik in mijn eerste artikel uitvoerig behandeld en behoef ik daarop thans niet meer terug te komen.

Alleen zij hier nog aangeteekend, dat enkelen van oordeel waren, dat ik daarin te weinig rekening had gehouden met de bladziekte; daarom wordt hier in herinnering gebracht, dat ik onlangs in een artikeltje tegen zekeren *Trisnoboemie* 1) een overzicht heb gegeven van het optreden der koffiëbladziekte in de verschillende gewesten van af 1885 tot 1895 2).

De drie algemeene oorzaken in mijn eerste artikel genoemd, gaven eene verklaring van het feit, dat de afschrijvingen in de laatste jaren, die bijplantingen verre overtroffen en van het

1) Tijdschrift. B.B. Dl. XII, afl. 11.

2) Ook in 1896 is de bladziekte van weinig beteekenis geweest. Veel meer hadden de overvloedig dragende boomen te lijden van de

verschijnsel, dat vele plantsoenen werden afgeschreven, vaak nog vóór zij tot vruchtdracht waren gekomen of dat, wanneer zij het zoover brachten, deze dan toch verre ten achter bleef bij hetgeen daarvan bij eene eenigszins rationeele cultuur kon verkregen worden.

Geven nu die oorzaken ook eene verklaring van het zooeven geconstateerde feit, dat alle plantsoenen van eertijds letterlijk verdwenen zijn?

Ik ben er zeker van, dat dit niet het geval is en dat er nog eene andere algemeene, over gansch Java haren invloed uitoefenende, oorzaak valt aantewijzen voor den treurigen toestand, waarin de cultuur verkeert en die meer bepaaldelijk hare nadeelige werking heeft uitgeoefend op de monosoeko.

Deze is de bepaling: *dat eigener beweging aangelegde tuinen zullen worden aangemerkt als vrije cultuur zonder verdere bemoeienis van het bestuur dan aanmoediging, leiding, en leering; dat de 57000 bouws bestaande tuinen op gronden, die niet werden aangehouden, zouden worden beschouwd als vrijwillige en dat de nieuwe registers en leggers voortaan alleen zouden vermelden, de werkelijk te controleeren aanplantingen, namelijk de op hoog gezag aangelegde tuinen.*

M. a. w. vrijwillige tuinen en die, welke bij de samenstelling der cultuurplannen daaraan werden toegevoegd, *vielen buiten de contrôle der ambtenaren.*

Ik acht dit eene groote economische fout, omdat daarbij geheel over 't hoofd werd gezien, dat men de zorg voor de cultuur niet kan overlaten aan den gewonen dessa-man, die van eeuwen her, in alle opzichten, onder contrôle heeft gestaan van zijn eigen hoofden.

Door deze bepalingen werden onmondigen voor mondig verklaard. Men zag over 't hoofd, dat de koffiecultuur werd gedreven door den minst ontwikkelden, doodgewonen dessa-man, van wien ieder weet, dat men hem niet kan laten werken buiten

gevolgen van overdracht, waarbij de bladeren, van de takken die veel vruchtdragen, afvallen en een deel der bessen zwart wordt; een verschijnsel, dat geen verband houdt met de Hermileia, maar door de ambtenaren daarmee vaak wordt verwisseld. (Bangil, Malang, Preanger Regentschappen).

voortdurend toezicht en leiding van meer ontwikkelde hoofden.

De nadeelige gevolgen van dergelijke bepaling konden niet achterwege blijven, al traden zij bij de koffiecultuur niet zoo dadelijk aan 't licht, dan bij toepassing van dezelfde beginselen elders zou geschied zijn.

Niemand, dunkt mij, kan er aan twijfelen, dat wanneer er een voorschrift uitging om zich ten aanzien der cultuur van padi en tweede gewassen in den vervolge te gedragen op juist dezelfde wijze als thans ten aanzien der vrijwillig aangelegde koffieplantsoenen, er reeds een volgend jaar in menige streek gebrek zou heerschen en dat wel allerwege op Java de oogst veel minder resultaten zou opleveren dan onder het aanhoudend toezicht der ambtenaren.

Wanneer niet aanhoudend op elken maandelijkschen afdeeling-rapportdag, op elke districts-, onderdistricts- en desa-vergadering bij ambtenaren en hoofden werd aangedrongen op het tijdig bewerken der sawahs, het op juisten tijd uitzaaien, planten en wieden van de padi en de tweede gewassen, op het behoorlijk regelen van den water-toevoer enz. enz.; indien dit alles aan de landbouwers zelven werd overgelaten, zou er zelfs meer-malen van den sawahbouw niets terecht komen.

Dat de koffiecultuur een *volkscultuur* zal kunnen worden, daaraan wordt door mij geen oogenblik getwijfeld, maar alleen dan, wanneer zij onder leiding staat en contrôle d. w. z. onder dezelfde leiding en contrôle als de sawahbouw en de teelt van tweede gewassen, niet meer maar ook niet minder. *Aanmoediging, leiding en leering* zijn inderdaad voldoende om eene volks-koffiecultuur tot ontwikkeling te brengen, maar die woorden opgevat in de beteekenis, die daaraan werd gehecht in de tijden der Preanger-regeling, toen die woorden — naar ik meen — het eerst werden gebruikt om duidelijk te maken, hoever de bemoeienis der ambtenaren zich moest uitstrekken bij den aanleg van vrijwillige tuinen.

En in dien tijd was de koffiecultuur eene volkscultuur. Die woorden hebben later een anderen zin gekregen. Sedert men uitging van het denkbeeld, dat de keuze van het kweekmateriaal en de schaduwboomen, de plantwijdte, de wijze en tijden van

bewerking der tuinen en den aanleg, veilig kon worden overgelaten aan de plaatselijke ervaring en den vrijen wil der bevolking, daar hare kennis van zaken haar daarin ten beste raadde en men daarmede feitelijk te kennen gaf, dat de bevolking *ons* en niet wij *haar* zouden leeren, hoe met den aanleg en het onderhoud der tuinen te handelen, vielen *leiding* en *leering* weg en bleef slechts *aanmoediging* over.

Een paar voorbeelden uit mijn eigen ervaring — die met een zeer groot aantal zouden kunnen worden aangevuld — wil ik hier aanhalen om duidelijk te maken, wat er terecht komt van *aanmoediging* zonder meer.

Nauwlijks een paar maanden geleden, op eene inspectie, moest er worden geconstateerd, dat alle kweekbedden van z. g. vrijwillige planters, ten gevolge van de buitengewone en langdurige droogte ten eenenmale mislukt waren, zoodat er in dezen west-moesson nagenoeg niet kon worden geplant, terwijl alle kweekbedden, aangelegd door de op hoog gezag plantende personen, even frisch en krachtig zich voordeden.

Dit was een gevolg van de omstandigheid, dat men de vrijwillige planters niet de verplichting kon opleggen, hunne kweekbedden nu en dan te begieten; zij vielen buiten de contrôle en het toezicht der ambtenaren.

In eene naburige afdeeling werd mij een aanplant gewezen van 8 bouw Liberia-koffie, door de bevolking „vrijwillig” 3 jaar geleden tot stand gebracht.

De aanplant was eenige weken geleden „ontdekt” door een nieuw opgetreden assistent-wedana, d. w. z. de genoemde ambtenaar ontdekte op een goeden morgen, daarlangs komende, eenige koffieplantjes te midden van een hoog opgeschoten alang-alang-wildernis.

Bij informatie vernam hij toen, dat dit een 3 jarige Liberia monosoeko-tuin was, onder leiding van zijn voorganger aangelegd, bij wijze van proef. Na de overplaatsing van dien assistent-wedana had men verzuimd om zijn opvolger met het bestaan van dien proeftuin bekend te maken, met dat gevolg, dat er niet meer naar was omgezien en de monosoeko Liberia Koffie-tuin in een alang-alang-veld veranderde.

De tuin werd nu op last van den nieuwen assistent-wedana schoongemaakt en toen de alang-alang was verwijderd, bleek het, dat het terrein met veel zorg was geterrasseerd, dat veel arbeid daaraan was ten koste gelegd; maar de plantjes waren dood of nagenoeg; de tuin werd afgeschreven vóór dat hij vrucht gedragen had.

Alle arbeid besteed aan het kweken van de plantjes, aan de ontginning, aan het terrasseeren, grondbewerking, planten etc. was derhalve voor niets geweest.

Ware hier de aanmoediging en ook de leiding, die ditmaal blijkbaar in den beginne niet vergeten was, gevolgd geworden door eenig toezicht en contróle niet meer dan zooveel als uitgeoefend wordt op alle andere cultures, dan had die aanplant van 8 bouw Liberia-koffie reeds het volgend jaar een vrij aardig product kunnen afwerpen en na een paar jaren, ware de bevolking rijkelijk beloond geworden voor allen arbeid daaraan besteed; nu heeft zij een vrij aanzienlijk aantal dagen gewerkt zonder eenige vergoeding en zijn in dien tijd verhinderd geweest om elders, door koeliediensten, een dagloon te verdienen; het geval deed zich voor in eene streek, waar de bevolking zeer arm was.

Ieder, die destijds kennis heeft gemaakt met het met veel zaakkennis geschreven artikel van den vroegeren redacteur van *De Locomotief* Mr. P. BROOSHOOFT „*De monosoeko in het Koffie-vraagstuk*” (*stellingen met toelichting*), weet, hoe de vrije Koffie-cultuur in Pasoeroean de bevolking in stede van tot welvaart, tot armoede en demoralisatie dreigde te brengen en voelt hoe anders het had kunnen zijn, wanneer het eertijds daarbij aan behoorlijke leiding niet ontbroken had.

„*Niet het woord of de idéé „vrijheid” hebben voor een volk „waarde, maar de zegeningen, door die vrijheid te verkrijgen.*

„*Door redeneering — zoo zegt BROOSHOOFT — „kan de quaestie „of de vrijheid voor den Javaan al dan niet nadeelige gevolgen „zal hebben, niet worden uitgemaakt, daar ieder die zich met „de Indische oeconomische vraagstukken bezig houdt, aan de „bevolking dat karakter toekent, dat in zijn kraam het meest „te pas komt. Slechts door „ervaring” n l. door waarneming*

„der gevolgen, die de vrijheid heeft waar zij geheel of gedeeltelijk „bestaat, kan de zaak worden beslist.”

En nu mogen wij vragen, had men dan toen nog geen ervaring opgedaan; wist men toen nog niet wat er van terecht kwam, wanneer men de Koffiecultuur overliet aan de ervaring, de landbouwkennis en het beleid van den dessa-man?

Zeker, men wist toen reeds, dat er van de erf-kampoeng- en pagger-koffie nagenoeg niets meer was overgebleven, nadat het toezicht daarop niet meer werd uitgeoefend *).

Omtrent den toestand in den Tengger in Probolinggo was reeds lang bekend, dat de daar gevolgde methode om 20.000 boomen of meer per bouw te planten, aanleiding had gegeven tot het ontstaan van koffiewildernissen, die minder product gaven dan wanneer men op behoorlijken onderlingen afstand 1000 boomen had geplant.

Ook in Pasoeroean moest de Regeering meer dan eens tuschenbeiden komen en wordt daaromtrent o. a. in het Koloniaal verslag van 1878 het volgende opgemerkt: „van de meening, „dat de residentie Pasoeroean van de toepassing dier (Prea-

*) Het hier vermelde feit, dat de erf-kampoeng- en paggerkoffie nagenoeg geheel op Java is verdwenen, heeft ook het hare er toe bijgedragen om de Koffiecultuur bezwarender te maken voor de bevolking. Welke cultuur was eenvoudiger en gemakkelijker dan die op de erven en in de kampoengs? Wilden wij den arbeid uitdrukken in dagen, noodig voor het uitplanten van eenige boompjes en het onderhoud daarvan in een pagger dan zouden wij zeker op een uiterst gering bedrag uitkomen. De plantjes krijgt de dessa-man in den regel voor niets, uit den voorraad op de kweekbedden overgebleven en voor het onderhoud behoeft hij niet uitte komen. Hoe gemakkelijk kwam men daardoor niet tot de vereischte hoeveelheid koffie, noodig voor eene loonende cultuur. Bovendien is dit neergekomen op groote schade voor het Gouvernement. In den regel toch werd de koffie voor eigen consumtie van de bevolking van erfkoffie verkregen en nu geeft dit verwaarloozen van deze cultuur aanleiding tot eene onttrekking van koffie aan de levering op zeer groote schaal. Bij de intrekking der cultuur toch in eenig district of afdeeling, hebben natuurlijk de menschen hunne gewoonte om koffie te drinken niet afgelegd en nu de erfkoffie is verdwenen en in zulk een district ook geen tuinkoffie meer voorkomt, wordt de voor eigen consumtie benoodigde hoeveelheid onttrokken aan de tuinkoffie uit naburige districten, waar de cultuur nog niet is ingetrokken.

„ger) regelingen zou kunnen uitgesloten blijven, omdat „de koffiecultuur er reeds grootendeels eene volkscultuur „geworden was, is de Indische Regeering teruggekomen. De „inspectiën, in den laatsten tijd in dat gewest verrigt, hadden „de schaduwzijden doen kennen van het stelsel om de bevol- „king geheel aan zich zelve overtelaten. Terwijl in sommige „streken, door overmatige bijplantingen, uitgestrekte koffie- „wildernissen waren ontstaan, waar het product niet behoorlijk „kon worden geoogst, waren er daarentegen tal van dessa's „die, ofschoon in hare onmiddellijke nabijheid de gelegenheid „voor de cultuur zeer gunstig was, reeds sedert jaren geen „koffie hadden bijgeplant etc.

Men had derhalve reeds in zake de koffiecultuur eene rijke ervaring opgedaan.

Zooals ik zooeven reeds zeide, zou het mij niet moeilijk vallen deze aantekeningen met een groot aantal andere uittebreiden en daartoe zou ik zeker overgaan, wanneer ik wist, dat de hier meegedeelde feiten niet voldoende waren om den lezer te overtuigen van de noodzakelijkheid van leiding en leering bij den aanleg van tuinen aan de eene zijde en toezicht en contrôle op die werkzaamheden van de andere zijde. In mijn vorig artikel heb ik willen aantoonen, dat over het algemeen de voor de koffiecultuur gereserveerde terreinen geschikt waren voor de teelt van koffie en om dit duidelijk te maken, koos ik 3 willekeurige gewesten uit en besprak alle reserveterreinen uit die gewesten één voor één. Voor 2 andere gewesten bepaalde ik mij tot een paar losse opmerkingen over de kwaliteit van den bodem. Ik heb het succes gehad, dat ik de lezers wel heb kunnen overtuigen ten aanzien der behandelde gewesten, maar nu maakte men mij de opmerking, dat ik dit nu, wel is waar, had aangetoond voor 5 gewesten, maar dat er 17 waren? Hoe was nu de toestand in de 12 overige?

Mijn succes was derhalve maar matig; later speet het mij, niet bij elk gewest in 't bijzonder uitvoerig te hebben stilgestaan. Zoo iets dergelijks laat zich ook nu verwachten. Lezers, die zich niet gemakkelijk laten overtuigen van de noodzakelijkheid van toezicht op de werkzaamheden van den

dessaman, zullen mij nu kunnen verwijten, dat ik mij heb bepaald tot een paar aantekeningen uit mijn eigen ervaring en een paar aanhalingen uit de Koloniale Verslagen, waarmee de lezer wordt verzocht genoeg te nemen. Wist ik zeker dat die opmerking komen zou, dan zou ik er werkelijk toe overgaan om vele pagina's hier te laten volgen met aantekeningen van mij zelf en die van ambtenaren van het Binnenlandsch Bestuur, omdat ik het voor de toekomst der koffiecultuur van overwegend belang acht, dat men wel algemeen overtuigd zij, dat toezicht, leiding en leering onmisbaar zijn en zelfs eene conditio sine qua non voor de ontwikkeling eener volkscultuur. Toch zie ik er van af om te veel mijn eigen ondervinding te laten meespreken en wil hier liever nog aanhalen de opinie ter zake van den gewezen Hoofdinspecteur voor de koffiecultuur, den lateren Resident der Preanger Regentschappen, J. Heijting. Men weet hoe de Heer Heijting als Hoofdinspecteur volstrekt geen voorstander was van inmenging van het Bestuur in zake den aanleg en het onderhoud van monosoeko-tuinen en ook voorschreef, dat men den vrijwilligen planter vrij moest laten in den aanleg zijner tuinen, de plantwijdte, de keuze van schaduwboomen, de keuze van bibit of opslag, in de wijzen en tijden van grondbewerking enz. (Handleiding p. 81).

Wanneer dus de Heer Heijting in latere jaren als Resident der Preanger Regentschappen van oordeel veranderde, zoowel in zake contrôle en toezicht als betreffende het loslaten der cultuurvoorschriften, dan is dit niet anders optevatten, dan als een gevolg van eene treurige ervaring door den Heer Heijting opgedaan. Zijne opinie in deze aangelegenheid heeft dan zeker een zeer bijzondere waarde.

Daarom haal ik hier aan wat daaromtrent wordt meegedeeld in zijn reeds boven besproken Nota van April 1890 opgenomen in 't Koloniaal Verslag Rijk. T. T. I. pag. 127.

Toenmaals — tijdens de Preanger-regeling —, „kon dus ook „de keuze van het terrein voor den verplichten aanplant aan „den cultuurdienstplichtige worden overgelaten.

„Het gevolg daarvan was echter, dat de verplichte aanplant

„in duizende plekjes verspreid werd. Men vond zelfs aan-
„deelen van 40 of 50 boomen, geplant op 2 of 3 verschil-
„lende erven of stukjes grond, met groepen van 10 tot 20
„boompjes bij elkaar. Contrôle werd geheel onmogelijk en
„binnen weinige jaren waren die boomen gestorven of groei-
„den ze, verstikt tusschen alang-alang en gras of kwijnende
„en vruchtloos onder te zware schaduw van andere erfboomen.
„Van die verspreide plantsoenen koffieboomen in groepjes is
„bijna niets terecht gekomen; zij hebben althans weinig of
„geen vrucht gegeven, omdat ze door hun oneindig verspreide
„ligging voor *contrôle der ambtenaren onvatbaar waren*. Dat
„feit waarschuwt mij voor herhaling van de zoo onpractisch
„en schadelijk bevonden bepaling, die de staatscommissie we-
„der in het leven wil roepen. Eenparig waren de door mij
„gehoorde ambtenaren en hoofden dan ook tegen die bepaling
„gestemd en zagen ze daarvan veel nadeel en moeilijkheid in
„'t vooruitzicht. Het is een denkbeeld, welks vreemdheid
„en ondoelmatigheid duidelijker wordt, bij de toepassing op
„andere gedwongen verrichtingen.

„Neem bijv. den aanleg van een weg in heerendienst.

„Aan iederen heerendienstplichtige wordt opgedragen een
„zeker aantal roeden nieuwen weg te maken, maar hij mag
„dat gedeelte weg aanleggen waar hij wil, hoe breed of smal
„hij wil, al dan niet verharden, begrinden, van dijken voor-
„zien, hellend of vlak maken.

„Er zou van den nieuwen weg natuurlijk niets terecht komen.

„Desgelijks wanneer aan iederen dienstplichtige werd vrij-
„gelaten zijn weg-aandeel eigendunkelijk al dan niet te on-
„derhouden; bij het onderhoud groote steenen of fijn zand
„te bezigen; op den weg het gras weg te nemen of te laten staan;
„aan het regenwater afvoer te geven of niet. Die weg zou
„binnen enkele weken niet meer begaanbaar zijn.

„Elk dwangwerk moet noodwendig geregeld worden, om
„daarvan goede resultaten te verkrijgen. Wil men hetzelfde
„werk, vroeger in dwang verricht, tot stand brengen door
„vrijen arbeid, dan is ruime betaling 't eenige afdoende middel.

„Zoo heeft de Regeering bij geleidelijke afschaffing van ver-

„schillende heerendiensten, den overgang gezocht in voldoende „betaling, maar niet in loslating der voorschriften, waarop de „dienst, hetzy gedwongen dan wel vrijwillig, gedaan moet worden.

„Zoo ook moet de overgang van de gedwongen koffiecultiuur tot de vrijwillige teelt gezocht worden in ruime betaling „van den tuinarbeid en van het ingeleverde product, maar „niet in het losmaken van alle regelen der cultuur. (1)

„Nog dezer dagen kon men in 't Koloniaal Verslag van „1889 lezen, dat de Indische Regeering gemeend heeft bij „den Directeur van Binnenlandsch Bestuur de vraag te moeten „aanhangig maken, of het aanbeveling verdient, bij de gewestelijke bestuurders aantedringen op stiptere naleving der „circulaire, den 28sten October 1875 door zijn ambtsvoorganger „uitgevaardigd, bevattende uitvoerige aanwijzingen, nopens „hetgeen op den langen weg tot eene verbeterde wijze van „padiplanten zou kunnen leiden.

„„Slechts door jaren lang aan leiding en leering van den „inlandschen landbouwer de hand te houden,” zoo staat in „het verslag geschreven, „„zal men kunnen bereiken, dat hij „zijn aloude gewoonten met betrekking tot de rijstcultuur „naar nieuwe denkbeelden wijzigt.”” „Daarop is gevolgd eene „circulaire van den Directeur van Binnenlandsch Bestuur „dd. 24 Februari 1890 No. 1009, aan de gewestelijke bestuurders, houdende een vijftiental vragen ter beantwoording, „waarom de reeds herhaaldelijk aangegeven middelen om in „de rijstcultuur der inlandsche bevolking op Java en Madura „verbetering te brengen, nog zoo weinig toepassing gevonden „hebben.

„Een dier vragen luidt:

„„In welke contrôle-afdeeling is door den controleur en de „inlandsche hoofden voldoende gelet op het gebruik door den

(1) Uit deze woorden mag de gevolgtrekking worden afgeleid, dat de Heer Heijting reeds in 1890 zijne z. g. eenvoudige cultuurmethode niet meer verdedigde. Ware de Heer Heyting thans nog Hoofdinspecteur voor de koffiecultuur, dan zouden dergelijke voorschriften als voorkomen in de Handleiding van 1887 betreffende de monosoeko-cultuur, reeds lang tot het verledene behooren.

„landbouwer van goed gerijpt, onvermengd en goed gecon-
„serveerd zaad, op eene goede en tijdige bewerking van den
„grond, op eene niet te dichte uitzaaiing (sebar), op tijdig
„overplanten en op behoorlijk wieden, alsmede op zijn tijd
„bevloeien en droogleggen van den aanplant?””

„En op welke wijze geschiedt dat? Is sinds daar, waar de
„bevolking er toe overging met korrels uittezaaien, doch nog
„vol genoeg, er wel op gewerkt, om geleidelijk de vereischte
„rijlheid te verkrijgen, om op die wijze volmaakt gezonde
„zaailingen te kweken?””

„Kan de inmenging in eenige cultuur wel sterker zijn dan
„boven verlangd wordt, en dat bij eene cultuur, die reeds op
„Java bestond vóór dat wij Hollanders van rijstbouw iets
„afwisten, en die met recht de geliefkoosde cultuur der in-
„landsche bevolking genoemd wordt?”

„De doelmatigheid der inmenging laat ik hier buiten be-
„spreking, maar ik constateer alleen het feit, dat, zolang de
„Regeering nog zooveel leiding en leering noodig vindt bij
„eene geheel vrije volkscultuur, zooals de rijstbouw, zij zeker
„die leiding en leering niet zal willen loslaten bij de gedwon-
„gen koffiecultuur, tenzij op de staatsinkomsten dier cultuur
„geen prijs meer wordt gesteld.”

Na het bovenstaande zal men het — denk ik — wel met mij eens zijn, dat het gebrek aan contróle op de vrijwillige aanplantingen en op die, welke op hoog gezag eertijds aangelegd, later uit de leggers en registers zijn afgevoerd en tot de vrijwillige gerekend werden, eene voorname oorzaak is van het verdwijnen van al die plantsoenen van vroegere jaren.

Wordt er naar zulke tuinen niet meer omgezien, vallen zij buiten de contróle der ambtenaren, dan worden zij niet meer onderhouden en moeten al heel spoedig worden afgeschreven. Wanneer het nu mogelijk is — en zoo aanstonds zal het blijken, dat dit waarlijk geen moeilijk optelossen vraagstuk is — om de koffiecultuur weder op dien voet te regelen, dat er allerwege op Java voldaan wordt aan den eisch van art. 56 § 4 van het Regeeringsreglement, zoo acht ik het eene zaak

eerst voor de toekomst, om haar zóó te regelen, dat bestuursbemoeienis kan worden gemist. Tot zoo lang het nog niet zoover gekomen is, dat deze kan achterwege blijven bij den sawahbouw en bij de teelt van producten van eigen landbouw op droge velden, zal ook op de koffiecultuur moeten worden toegezien.

Aanmoediging, leiding en leering, maar alle drie uitgaande van de ambtenaren van het Binnenlandsch Bestuur; *toezicht* en *contrôle*, maar deze ook niet meer dan noodig zijn voor alle andere zaken, zijn de onmisbare factoren voor de ontwikkeling eener volkskoffiecultuur.

Dit is de meening van de tegenwoordige Regeering en ongetwijfeld is dit de juiste opvatting.

„Noch door algeheele onthouding van bemoeienis, noch door „overdreven inmenging of directe pressie van bestuurswege kan „het beoogde doel: het in het leven roepen eener waarlijk „vrijwillige koffiecultuur, naar behooren worden bereikt; ook „hier zal de middenweg de veiligste blijken” etc. (1).

IV. In hoever kan bij het behoud der tegenwoordige bepaling omtrent de jaarlijksche planttaak worden voldaan aan den eisch van art. 56 § 4 van het Regeeringsreglement?

Na al het meegedeelde zal het niet noodig zijn om uitvoerig toetelichten, dat de tegenwoordige bepaling, betreffende het jaarlijks bijplanten van 40 of 50 boomen, eene herziening behoeft.

Voorheen toen een vaste planttaak van 50 boompjes het eerst werd voorgeschreven (1870), had zij ten doel om de plantsoenen voltallig te houden en tevens om door eene behoorlijk regeling te voorkomen, dat nu en dan, de noodzakelijk geoordeelde bijplantingen de krachten van de bevolking te boven zouden gaan, wanneer door langdurige vrijstelling van bijplant, een groot deel van het plantsoen tegelijk zou uitsterven. Thans—nu de omstandigheden zijn gewijzigd—nu in vele streken en eigenlijk overal, waar uitsluitend op hoog gezag, koffie wordt geplant, de plantsoenen aanzienlijk zijn ingekrompen en de

(1) Circulaire v. d. Gouvernements-Secretaris dd. 24 September 1894 No 2405.

jaarlijks bijteplanten 40 en 50 boommpjes niet moeten dienen om den aanplant voltallig te houden, maar om de planters weer een tuin van eenig belang te doen verkrijgen, gaat het niet aan op die wijze voorttegaan en dienen er — vooreerst althans — andere maatregelen genomen te worden.

De zaak zou vrij wel hopeloos staan wanneer niet tevens de cultuurmethode mocht worden gewijzigd en de bevolking ook in het vervolg zou moeten blijven planten volgens de tegenwoordige Handleiding, op zoodanige wijze, dat zij nimmer in 't bezit kwam van eenig vruchtdragend plantsoen.

In verschillende streken zijn nu evenwel de cultuurplannen reeds herzien en werden de nieuwe, meer rationeele cultuurvoorschriften door de Regeering goedgekeurd en gearresteerd. In andere gewesten, waar nog geen gelegenheid is geweest om nieuwe cultuurplannen optemaken, werden bereids — als zijnde het meest urgent — de cultuurvoorschriften herzien en van Regeeringswege goedgekeurd, zoodat thans verwacht mag worden, dat de boomen voortaan weder een behoorlijken leeftijd zullen bereiken.

Maar ook nu zullen de menschen nog jaren lang moeten planten, alvorens zij een tuintje hebben gekregen van voldoende uitgebreidheid, om uit de winsten daarvan eene belooning te krijgen evenredig aan den daaraan besteden arbeid. Wij berekenden hierboven, dat een cultuurdienstplichtige 11 jaar moet hebben geplant, vóór dat hij bij eene gemiddelde opbrengst van 4 picols per bouw, voldoende inkomsten uit zijn tuin kan trekken en dat iemand, die slechts 40 boompjes plant, ook zelfs dan nog geene loonende cultuur drijft.

Vóór dien tijd heeft hij dus jaren lang arbeid verricht tegen geen of tegen eene gansch onvoldoende vergoeding.

Die tegenwoordige regeling kan dus niet gehandhaafd blijven; zij voldoet in het geheel niet aan den eisch van het Regeeringreglement en de cultuur is voor de bevolking niet anders dan een zware last, waaraan zoo spoedig mogelijk een eind moet komen.

Ook nog eene andere bepaling uit den tijd van het opmaken der cultuurplannen, moet zonder verwijl worden ingetrokken

n. 1. die omtrent de vrijstelling van bijplant, wanneer eene vooraf berekende hoeveelheid koffie door de dessa zal zijn ingeleverd.

„De dessa's, wier gemiddelde koffielevering van de 3 laatste oogstjaren het bepaalde maximum bereikt heeft of overtreft, worden van gedwongen bijplant voor dat jaar vrijgesteld.

„Deze vrijstelling komt der geheele dessa d. w. z. allen cultuurdienstplichtingen ten goede, dus ook diegenen hunner, die hoofdelijk minder dan de vereischte hoeveelheid per cultuurdienstplichtige ingeleverd hebben.” (1)

Die hoeveelheid die „minimum-levering” heet, wordt berekend naar de formule $\frac{a \times b \times c}{d}$ waarin:

a. = het aantal jaren van vruchtdracht d. i. de vermoedelijke leeftijd verminderd met de 3 eerste jaren waarin de boomen nog te jong zijn om vrucht te geven.

b. = de jaarlijksche bijplant in boomen.

c. = de gemiddelde productie per bouw.

d. = aantal boomen per bouw.

Bijv. De tuin wordt vermoed een leeftijd te zullen bereiken van 12 jaren en eene productie te zullen geven van gemiddeld 4 picols; het aantal boomen is 50 en de plantwijdte 5: 5; nu is de minimumlevering:

$$\frac{9 \times 50 \times 4}{2880} = 62 \text{ katti's}$$

Of de tuin zal vermoedelijk bereiken een 8-jarigen leeftijd en wordt verwacht gemiddeld 5 picols te zullen opleveren; dan wordt bij eene planttaak van 40 boomen 6: 6; de minimum-levering:

$$\frac{5 \times 40 \times 5}{2000} = 50 \text{ katti's}$$

De vraag, die zich nu al dadelijk voordoet is natuurlijk deze of die minimum-levering wel altijd voldoende is om de dessa in staat te stellen een loon te krijgen naar arbeid?

In de beide genoemde voorbeelden is dit zeker niet het geval en zulks moet natuurlijk meermalen voorkomen.

Daarmee is derhalve die bepaling reeds dadelijk veroordeeld;

(1) Gids voor de koffiecultuur van den Hoofd-Inspecteur Heijting pag. 6 en pag 35/36.

zij houdt geen rekening met den eisch van het Regeerings-reglement.

Bovendien is het niet moeilijk aantetoonen, dat ook al ware die inlevering voldoende om de bevolking eene loonende cultuur te doen drijven, dit voordeel n. l. dat de cultuur eindelijk, na vele jaren van inspanning, loonend is geworden, dan toch slechts enkele jaren genoten wordt, terwijl de bevolking, tengevolge van genoemde bepaling, spoedig weer van eene loonende tot eene niet loonende cultuur wordt teruggebracht of in het gunstigste geval van een rijkelijk loonende tot eene minder rijkelijk loonende.

Ik zal dit trachten duidelijk te maken door een overzicht der jaarlijksche bijplantingen in cijfers.

Ik ga uit van de veronderstelling, dat de tuin 10 jaar oud zal worden en dat de gemiddelde productie 5 picols per bouw zal zijn; bij een geregelden bijplant van 50 boomen 6: 8 wordt dan de minimum-levering $\frac{7 \times 50 \times 5}{1500} = 1.16$ pocols.

Ik neem nu verder aan, dat een opbrengst van 116 katti's, waarvoor bij inlevering f 17.40 wordt uitgekeerd, juist voldoende is voor eene loonende cultuur.

Wanneer de cultuurplichtige dan 10 jaar achtereen zonder voldoende loon heeft gewerkt, dan bezit hij tien bijplantingen van 50 boomen elk, die ik wil voorstellen door eene rij van cijfers, waarin het cijfer 1 de oudste en 10 de jongste bijplant is:

10. 9. 8: 7. 6. 5. 4. 3. 2. 1.

De afscheiding tusschen jong en vruchtdragend plantsoen is door : aangegeven.

De aanplant is nu op het maximum gekomen: de planter verkrijgt derhalve van zijn 7 vruchtdragende bijplantingen 116 katti's product.

Van bijplant is hij echter nog niet vrij, daar dit voordeel eerst verkregen wordt, wanneer het gemiddelde over de drie laatste jaren, 116 katti's heeft bedragen.

Hij plant dus bij, brengt zijn 11^{den} bijplant in den grond, doch verliest tegelijkertijd zijn 1sten, aangezien zijn tuin slechts 10 jaar oud wordt.

Bijplant 1 valt dus weg; bijplant 2 wordt de oudste en alle andere schuiven, om zoo te zeggen, eene plaats op.

Onderstaand overzicht zal nu wel duidelijk zijn :

10 ^{de} jaar	10.	9.	8.:	7.	6.	5.	4.	3.	2.	1.
11 ^{de} „	11.	10.	9.:	8.	7.	6.	5.	4.	3.	2.
12 ^{de} „	12.	11.	10.:	9.	8.	7.	6.	5.	4.	3.

Thans heeft hij het doel bereikt: de 13de bijplant blijft dus achterwege.

13de jaar — 12. 11.: 10. 9. 8. 7. 6. 5. 4.
In de twee volgende jaren worden nu ook de 11de en 12de vruchtdragend :

14 ^{de} jaar	—	—	12.:	11.	10.	9.	8.	7.	6.	5.
15 ^{de} „	—	—	—:	12.	11.	10.	9.	8.	7.	6.

Nog altijd heeft hij nu 7 vruchtdragende bijplantingen of 350 boomen en bereikt dus ook dit jaar nog de minimum-levering, maar daarna verliest hij een vruchtdragenden bijplant, die niet wordt aangevuld, zoo dat het aantal boomen om van te oogsten met 50 afneemt; dit gaat vier jaren zoo door, zoodat hij slechts 150 vruchtdragende boomen overhoudt, waarop hij nu vier jaren blijft staan, tot eindelijk zijn aanplant weer geregeld met 50 boompjes toeneemt.

En heeft hij nu eindelijk zijne boomen weer bij elkaar, dan moet hij nog twee jaar bijplanten, vóór hij weder vrijstelling kan erlangen.

16 ^{de} jaar	—	—	—:	—	12	11	10	9	8	7
17 ^{de} „	17	—	—:	—	—	12	11	10	9	8
18 ^{de} „	18	17	—:	—	—	—	12	11	10	9
19 ^{de} „	19	18	17:	—	—	—	—	12	11	10
20 ^{ste} „	20	19	18:	17	—	—	—	—	12	11
21 ^{ste} „	21	20	19:	18	17	—	—	—	—	12
22 ^{ste} „	22	21	20:	19	18	17	—	—	—	—
23 ^{ste} „	23	22	21:	20	19	18	17	—	—	—
24 ^{ste} „	24	23	22:	21	20	19	18	17	—	—
25 ^{ste} „	25	24	23:	22	21	20	19	18	17	—
26 ^{ste} „	26	25	24:	23	22	21	20	19	18	17
27 ^{ste} „	27	26	25:	24	23	22	21	20	19	18

28 ^{ste}	„	28	27	26:	25	24	23	22	21	20	19
29 ^{ste}	„	—	28	27:	26	25	24	23	22	21	20

Na dus 12 jaar achtereen te hebben bijgeplant, geniet hij het 13^e, 14^e, 15^e en 16^e jaar vrijstelling om dan van af het 17de tot het 29de jaar weder geregeld met bijplant te worden belast.

Wanneer het dus in de bedoeling heeft gelegen met deze bepaling om den planter nu en dan eenige verlichting te verschaffen, dan is deze toch in elk geval van luttel beteekenis.

Tegenover dit voordeel staat het groote nadeel, dat de planter, nadat hij het zoover gebracht heeft, dat hij eindelijk eene behoorlijke vergoeding krijgt voor zijn arbeid nu — na 4 jaren van bijplant te zijn vrijgesteld geweest — weer opnieuw 10 jaar moet werken tegen een onvoldoend loon. Die „verlichting” moet hij derhalve jaren lang ter dege voelen.

Wordt zijn aanplant slechts 7 jaar oud, dan komt er natuurlijk een tijd, dat hij in 't geheel niets meer te oogsten heeft en alleen jong plantsoen heeft overgehouden.

7 ^e	jaar	7	6	5:	4	3	2	1
8 ^e	„	8	7	6:	5	4	3	2
9 ^e	„	9	8	7:	6	5	4	3
10 ^e	„	—	9	8:	7	6	5	4
11 ^e	„	—	—	9:	8	7	6	5
12 ^e	„	—	—	—:	9	8	7	6
13 ^e	„	—	—	—:	—	9	8	7
14 ^e	„	14	—	—:	—	—	9	8
15 ^e	„	15	14	—:	—	—	—	9
16 ^e	„	16	15	14:	—	—	—	—
17 ^e	„	17	16	15:	14	—	—	—
18 ^e	„	18	17	16:	15	14	—	—
19 ^e	„	19	18	17:	16	15	14	—
20 ^e	„	20	19	18:	17	16	15	14
21 ^e	„	21	20	19:	18	17	16	15
22 ^e	„	22	21	20:	19	18	17	16
23 ^e	„	—	22	21:	20	19	18	17

Eerst dan wanneer het plantsoen een aanmerkelijk hooger

leeftijd bereikt, van b.v. 14 jaren, zoodat de planter als maximum 11 vruchtdragende bijplantingen of 550 boomen bezit, terwijl 7 reeds voldoende zijn om hem voor zijn arbeid te beloonen, blijft hij een loonende cultuur drijven, maar ook in dit zeer gunstige geval, zal hij, na enkele jaren vrij aanzienlijke inkomsten verkregen te hebben van zijn 550 boomen, jaren achtereen zich met de mindere winsten tevreden moeten stellen, die hij van 350 boomen verkrijgen kan.

Aangezien het nu de laatste jaren volstrekt geen regel was, dat de plantsoenen 14 of meerjarigen leeftijd bereikten, moest derhalve deze bepaling omtrent vrijstelling wegens bereikte minimum-levering er toe meewerken, om de bevolking de lasten van de cultuur te doen dragen zonder de daaraan verbonden lusten.

V. Over de wijze waarop de koffiecultuur met de bestaande middelen en met behoud van den tegenwoordigen picolprijs zou kunnen worden geregeld.

In het vorenstaande heb ik uitvoerig en naar ik vertrouw ook duidelijk toegelicht, dat de Gouvernements-koffiecultuur eertijds gedurende eene lange reeks van jaren een rijke bron is geweest van volkswelvaart.

Zij is het thans in vele streken en zelfs in gansche gewesten niet meer.

Het bijslag-onderzoek heeft aan 't licht gebracht, dat aan een groot deel der cultuurdienstplichtigen — ongeveer 40 à 50 pCt. der totaal ingedeelden — jaarlijks een som gelds moet worden uitgekeerd, om ze geen schade te doen lijden bij de teelt van koffie.

Die toestand is dus de laatste jaren enorm veranderd.

Zij, die geen bijslag behoeven, zijn voor verreweg het grootste gedeelte bezitters van zoogenaamd vrijwillig aangelegde tuinen in *Paseroewan*, *Probolingo*, *Preanger Regentschappen* en *Tegal*, die zooals wij zoo even zagen, niet zoozeer — althans niet alleen — hunne groote inkomsten danken aan de uitnemende eigenschappen van den bodem en het klimaat voor de teelt van koffie, maar inzonderheid hieraan, dat zij nog altijd

een groot aantal boomen bezitten, waardoor zij eene loonende cultuur *moeten* drijven, zelfs daar waar, hetzij door mindere geschiktheid des bodems of door zorgeloozen aanleg en onderhoud, de productie niet hooger wordt dan 3, 2 of zelfs minder dan 2 picols per bouw.

Voor de overigen — maar dat zijn nagenoeg allen, die op hoog gezag planten — is de koffie-cultuur nu reeds sedert jaren een groote druk, eene zware belasting, waarbij beslag wordt gelegd op den arbeid en tijd van eene bevolking, die al te zeer hare werkkrachten noodig heeft om door productieven arbeid in haar onderhoud te voorzien.

Geen wonder dan ook, dat van alle zijden werd aangedrongen op intrekking, om aan dien treurigen toestand een einde te maken met het gevolg, dat de koffie-cultuur, van jaar tot jaar, met reuzenschreden achteruitging en een algeheele ondergang reeds in vooruitzicht lag.

Het bijslag-stelsel heeft nu daaraan paal en perken gesteld.

De groote onbillijkheden ten opzichte van de bevolking zijn opgeheven.

Het gevaar, dat een cultuurdienstplichtige schade lijdt bij de teelt van koffie bestaat niet meer. (1)

Ieder, die in verplichten cultuurdienst koffie plant is thans zeker van een behoorlijk dagloon. Het aantal dagen daaraan besteed is voor elke dessa berekend; zoomede het loon daarvoor verkregen bij de inlevering van koffie.

Men weet welke dessa eene tegemoetkoming noodig heeft en hoe groot deze zijn moet om het dagloon bij de teelt van koffie gelijk te maken aan dat bij de cultuur van gewassen van eigen landbouw.

De enorme vrijstelling van cultuurdienst, waardoor in eene soort van koortsachtige overijling, de koffiecultuur dreigde ten gronde te gaan, werd er door tegengehouden en de gelegenheid werd nu gegeven, om met de vereischte kalnte en met het noodige overleg te onderzoeken, welke de oorzaken waren van

(1) Hiermede is natuurlijk niet gezegd, dat het stelsel reeds thans overal zóó goed is toegepast, dat het geene verbetering behoeft.

dien enormen achteruitgang en wat er gedaan moest worden om in dien toestand verbetering te brengen.

Zoo is het bijslag-stelsel een groote weldaad voor de bevolking en terzelfder tijd een slagboom, die aan den algeheelen ondergang in den weg werd gesteld.

Om het op zijne ware beteekenis te schatten, hebben wij ons slechts een oogenblik voortstellen, dat het plotsling werd ingetrokken, thans, nu wij niet meer als voorheen *vermoeden*, maar *zeker weten* — het onderzoek naar de verhouding tusschen arbeid en loon heeft het ons geleerd —, dat 100 à 120.000 menschen, schade lijden bij de teelt van koffie. Wie zou onder die omstandigheden de dwangcultuur nog willen verdedigen?

Maar het bijslagstelsel is geen regeling, in staat om de koffiecultuur opteheffen uit den toestand van verval, waarin zij gekomen is. Het is niet bij machte om haar weder te maken tot eene bron van volkswelvaart en om die terugtebrengen overal daar, waar zij is verloren gegaan. Het is als eene barrière opgeworpen om de koffiecultuur, die van jaar tot jaar achteruitging, in hare vaart te stuiten, vóór dat het te laat was.

Om daarvan te eischen, dat het de cultuur weder naar boven zal brengen is te veel gevergd; aan de ontwikkeling van eene vrije volkscultuur kan het niet bevorderlijk zijn.

Maar ook zonder dat verdient het bijslagstelsel al onze belangstelling.

Het is een maatregel, waardoor de ambtenaren thans met een gerust geweten en zonder zich geweld aantedoen, de bevolking tot den arbeid kunnen aanzetten, daar de planter geen gevaar meer zal loopen om bij de teelt van koffie schade te lijden.

Het was inderdaad in den laatsten tijd, in vele streken, een alles behalve benijdenswaardige taak om de bevolking aan te sporen tot het planten van koffie, wanneer men wist, dat die arbeid van den cultuurdienstplichtige, niet naar behooren zoude worden vergoed.

Het humaniteitsgevoel kwam hier in hevige botsing met ambtelijke plichten.

Die zaak is nu veranderd.

De ambtenaren weten nu, dat voortaan elke dag, door de bevolking in de tuinen doorgebracht, betaald wordt met hetzelfde dagloon als bij de teelt van producten van eigen landbouw.

Is dit voor hen eene groote verlichting in de moeilijke taak hun opgelegd om contrôle uitte oefenen op de nakoming der voorschriften bij de verplichte teelt van koffie, voor de bevolking is het bijslag-stelsel een maatregel, waardoor een einde is gebracht aan een zwaren druk.

Het brengt echter de zaak niet verder; het mag niet worden beschouwd als eene *regeling*, maar uitsluitend als een door de billijkheid voorgeschreven voorloopige maatregel, om de bevolking ter hulp te komen tot dat eene *regeling* zal zijn ingevoerd.

En die regeling is zeer urgent, want de bevolking kan de koffiecultuur niet missen.

De intrekking daarvan heeft aan de welvaart een zeer gevoeligen slag toegebracht, waarvan de gevolgen, in menige streek, duidelijk aan den dag treden. Daar, waar de particuliere landbouw zich heeft ontwikkeld, kunnen thans velen, door zich als koelie te verhuren, zich een dagloon op de erfpachtsperceelen verzekeren en al moet nu ook gezegd worden, dat daardoor de vrije landbouwer van voorheen, daglooner is geworden, toch moet dit onder de omstandigheden, waaronder het heeft plaats gevonden, beschouwd worden als een groot geluk.

Het leed ware niet te overzien geweest, wanneer hun bij het wegvallen der baten uit de teelt van koffie, in 't geheel geen compensatie ware aangeboden.

Maar toch wanneer velen in de zoogenaamde centra van den Europeeschen landbouw, een middel van bestaan hebben kunnen vinden op erfpachtondernemingen, zijn duizenden en duizenden niet zoo gelukkig geweest. Het aantal van hen, die daarvoor *niets* hebben teruggekregen is *vele malen* grooter dan dat der anderen; in vele streken is de welvaart *zichtbaar* achteruitgegaan en het schijnt mij een uiterst moeilijk optelossen vraagstuk toe, om alsnog op andere en vooral op betere en eenvoudiger wijze daarin te voorzien, dan in het doen herleven der koffiecultuur, die goed geleid en goed beheerd, voor

de bevolking de meest loonende is van alle cultures en die, flink aangepakt, binnen weinige jaren overal een ware volks-cultuur kan worden.

Mij werd door een afdeelingsschef voorgerekend, dat in een district van zijne afdeeling door den achteruitgang der koffiecultuur, tengevolge van de invoering der eenvoudige cultuur-methode, jaarlijks niet minder dan 80.000 gulden schade werd geleden en dat de bevolking daarvoor niets had teruggekregen dan een gering bedrag aan bijslag; en in andere districten en afdeelingen in die schade nog oneindig veel grooter.

Dat de bevolking de koffiecultuur mist, is nu reeds in menig district gebleken; van daar dan ook, dat het reeds is voorgekomen, dat zij, afgevraagd wordende of zij zich bezwaard zou gevoelen, wanneer zij op nieuw verplicht werd om Gouvernements koffietuinen aan te leggen, verklaarde, dat dit niet het geval was; dat zij verwachtte, dat hierdoor de oude toestanden zouden terugkomen, toen zij zelden of nooit hare woonplaats behoefde te verlaten om, middels koeliearbeid, geld te verdienen, om hunne belastingen te kunnen afbetalen.

Elders gaat men uit eigen beweging er weer toe over om koffietuinen aan te leggen en dit laatste zou zeker overal worden waargenomen, wanneer het groote bezwaar, dat die lieden daarvan terughoudt, meer en meer werd uit den weg geruimd.

Dit bezwaar is, dat een dessaman niet bij machte is zijn tijd te geven voor de teelt van een gewas, dat eerst na 3 jaren product afwerpt.

Om in het dagelijksch onderhoud te voorzien, moet er dag aan dag werk worden gezocht. Niemand kan een 50 of 60 tal dagen van 't jaar missen voor den aanleg van een koffietuin.

Dit is de groote belemmering, die aan eene ontwikkeling van een *vrijwillige cultuur* in den weg staat, terwijl het niet loonende *der verplichte cultuur*, zijne oorzaak vindt in het feit, dat de bepalingen, omtrent jaarlijkschen bijplant van een bepaald aantal boomen, onder de tegenwoordige omstandigheden niet meer voldoen.

Beide bezwaren kunnen uit den weg worden geruimd en het komt mij voor, dat wel ieder thans een antwoord zal weten te

geven op de vraag hoe en op welk eene wijze zulks geschieden moet en voor de verplichte en voor de vrijwillige cultuur.

Wat de *verplichte* cultuur betreft, kan alleen voor die weinige dessa's, die nu nog in het bezit zijn gebleven van een voldoende uitgestrektheid vruchtdragend plantsoen van 1/4 bouw of meer boomen van verschillende leeftijd, per man, de bepaling omtrent het jaarlijks bijplanten van een aantal boomen om den aanplant voltallig te houden, behouden blijven met intrekking nochtans der bepaling omtrent vrijstelling wegens bereikte minimum-levering.

Overal waar dit niet het geval is, moet, naar mijne meening, de bijplant weer geregeld worden volgens de denkbeelden van de ontwerpers der Preanger-regeling, uitgedrukt in de hierboven, op pag. 79 en vlg., uitvoerig besproken Nota, welke bij circulaire van den Directeur van Binnenlandsch Bestuur van 22 September 1874 No. 9302 den ambtenaren werd aanbevolen als leiddraad bij het onderzoek naar de mogelijkheid tot invoering der Preanger-regeling in de overige gewesten van Java.

In korte woorden komt dit hierop neer: *de dessa's, die door eene of andere omstandigheid niet in 't bezit zijn van een plantsoen van voldoende uitgestrektheid om eene loonende cultuur te kunnen drijven, dienen door bijzondere maatregelen zoo spoedig mogelijk weer in het bezit daarvan te worden gesteld.*

Is dit doel bereikt, dan kan verder uitgemaakt worden hoeveel boompjes ze jaarlijks hebben bijteplanten om het plantsoen voltallig te houden.

En wat de *vrijwillige* cultuur betreft, kan de belemmering, die haar in den weg staat m. i. alleen worden weggenomen door betaling van den, in de eerste drie jaren aan den aanleg en het onderhoud van een koffietuin ten koste gelegden arbeid, op eene wijze als reeds sedert vele jaren van verschillende zijden, naar ik meen, het eerst door Mr. BROOSHOOFT, is aanbevolen.

Eene dergelijke regeling zou met onoverkomelijke bezwaren gepaard gaan, wanneer niet met groote liberaliteit door de Staten Generaal tegenwoordig jaarlijks de belangrijke som van

f 500.000 werd toegestaan voor het nemen van maatregelen in het belang van de koffiecultuur.

De tijden zijn voorbij, dat men de bevolking eenvoudig oplegt om in den kortst mogelijken tijd, een koffietuin aan te leggen op eene wijze als eertijds geschiedde in de Residentie *Pasoe-roean*, waar de vrijwillige aanplantingen zijn tot stand gebracht op een wenk van den Regent van *Malang*. Ook zou het moeilijk gaan, om die dessa's, die thans jaren lang gewoon zijn aan een bijplanting van 40 of 50 boompjes per jaar, optelegen nu, van stonde af aan, de dubbele hoeveelheid of meer in den grond te brengen, zooals zulks kon geschieden in 1874, toen zij ook, na overdracht harer tuinen aan anderen, toch nog altijd eenige baten trokken uit de pagger- kampoeng- en erfkoffie. Thans zou een dergelijke maatregel zeer zeker hare krachten te boven gaan, daar de bevolking haren tijd al te zeer noodig heeft om door dagelijkschen arbeid in haar onderhoud te voorzien.

Maar wat niet op deze wijze kan tot stand worden gebracht, kan geschieden, wanneer de planter wordt betaald voor den noodzakelijk geoordeelden cultuurarbeid, uit de zooeven vermelde fondsen. Hiermede vallen de genoemde bezwaren weg. Komt het wenschelijk voor, dat een planter in een jaar tijds b. v. 100 of 200 boomen tegelijk aanplant, dan kan met de gegevens, die ter onzer beschikking zijn, worden berekend, hoeveel dagen arbeids daaraan zullen moeten worden besteed, zoowel het eerste jaar, voor den aanleg en de ontginning, als het tweede en derde jaar voor het onderhoud; dit aantal dagen, vermenigvuldigd met het plaatselijk loon bij de teelt van producten van eigen landbouw, kan aan den planter worden uitgekeerd.

Ik stel mij voor, dat die zaak op de volgende wijze moet worden geregeld, verschillend naar gelang de dessa's alsnog bij de cultuur zijn ingedeeld, dan wel daarvan zijn vrijgesteld. Het eerste geldt dus de *verplichte* cultuur en het tweede de *vrijwillige*.

Regeling voor dessa's, die nog zijn ingedeeld.

Voor elke dessa wordt in de eerste plaats bepaald, welke

bizondere maatregelen genomen moeten worden om haar weder in 't bezit te stellen van een plantsoen, van voldoende uitgebreidheid voor een loonende cultuur, m. a. w. van $\frac{1}{4}$ bouw vruchtdragende boomen en verder, op welk aantal boomen den *jaarlijkschen geregelden bijplant* moet worden gesteld, om dit plantsoen in 't vervolg voltallig te houden, opdat de cultuur loonend blijft.

Vooreerst dient nu weder, evenals te voren, rekening gehouden te worden met de plantwijdte voor de verschillende koffiereserve-terreinen voorgeschreven, aangezien zich hieruit berekenen laat, hoeveel boomen de dessa noodig heeft.

Is de plantwijdte 6: 6 Rh. voeten, dan zijn er 500 boomen noodig voor $\frac{1}{4}$ bouw; terwijl bij eene plantwijdte van 6: 8 of 6: 10 voet, dit aantal wordt 375 en 300. Bij de Liberia-koffie-teelt, waar in den regel op onderlingen afstand van 10: 10 en 12: 12 voet wordt geplant, heeft men dienovereenkomstig voor $\frac{1}{4}$ bouw noodig 125 of 180 boomen.

Om niet te uitvoerig te worden, neem ik in het ondervolgende aan, dat de cultuurdienstplichtigen Java-koffie planten bij een plantwijdte van 6: 8 voet en Liberia-koffie op 12 voet onderlingen afstand. Een dergelijk exposé eenmaal gegeven zijnde, zal het niet moeilijk vallen eene soortgelijke te maken voor andere plantwijdten.

Naar den aard der terreinen, waarop de dessa zal planten en meer in 't bijzonder, naar den leeftijd, dien het plantsoen verwacht wordt te zullen bereiken, zouden dan de *bizondere bijplant* en de *geregelde jaarlijksche bijplant* als volgt bepaald moeten werden.

I. Vermoedelijke leeftijd van het plantsoen 15 jaar.

a. De dessa wordt voorondersteld nagenoeg geen vrucht-dragend plantsoen te bezitten, dan wel alleen zoodanig plantsoen waarvan men niet met zekerheid verwachten kan, dat het tot behoorlijke vruchtdracht zal komen en eenen goeden leeftijd bereiken zal. Zij heeft echter 3 bijplantingen jonge boomen, die

goed in den grond gebracht, zeker wel den vereischten leeftijd zullen bereiken. Over drie jaar heeft de dessa derhalve 150 vruchtdragende boomen, welk aantal moet worden aangevuld met 225 om $\frac{1}{4}$ bouw compleet te hebben.

Nu wordt de bijplant tijdelijk 3 jaren lang tot 75 boomen opgevoerd om daarna en voor 't vervolg te worden gesteld op 30.

De hieronder volgende voorstelling zal dit duidelijk maken.

	1	2	3:	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
	50	50	50:	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 ^e jaar	75	50	50:	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2 ^e „	75	75	50:	50	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3 ^e „	75	75	75:	50	50	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4 ^e „	30	75	75:	75	50	50	50	—	—	—	—	—	—	—	—
5 ^e „	30	30	75:	75	75	50	50	50	—	—	—	—	—	—	—
6 ^e „	30	30	30:	75	75	75	50	50	50	—	—	—	—	—	—
7 ^e „	30	30	30:	30	75	75	75	50	50	50	—	—	—	—	—
8 ^e „	30	30	30:	30	30	75	75	75	50	50	50	—	—	—	—
9 ^e „	30	30	30:	30	30	30	75	75	75	50	50	50	—	—	—
10 ^e „	30	30	30:	30	30	30	30	75	75	75	50	50	50	—	—
11 ^e „	30	30	30:	30	30	30	30	30	75	75	75	50	50	50	—
12 ^e „	30	30	30:	30	30	30	30	30	30	75	75	75	50	50	50
13 ^e „	30	30	30:	30	30	30	30	30	30	30	75	75	75	50	50
14 ^e „	30	30	30:	30	30	30	30	30	30	30	30	75	75	75	50
15 ^e „	30	30	30:	30	30	30	30	30	30	30	30	30	75	75	75
16 ^e „	30	30	30:	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	75	75
17 ^e „	30	30	30:	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	75
18 ^e „	30	30	30:	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30

Het 6e jaar is de cultuur loonend en blijft nu ook loonend.

Tot dat dit bereikt is geniet de dessa een bijslag, welke bijslag natuurlijk van jaar tot jaar minder wordt naar mate haar vruchtdragend plantsoen toeneemt. Het 6e jaar wordt de bijslag ingetrokken.

Uit dit exposé blijkt, dat het na de invoering van dezen bizonderen maatregel nog 5 jaar zal duren vóór dat de dessa uit haren tuin voldoende product trekt, om den bijslag te kunnen missen.

Natuurlijk zou de cultuur reeds veel eerder in het gewenschte stadium treden wanneer men de cultuurdienstplichtigen reeds dadelijk het eerste jaar kon opleggen om 225 boomen aantepplanten ($\pm \frac{1}{7}$ bouw), in stede van dit over 3 jaar te verdeelen.

Na het 3^e jaar was dan reeds het doel bereikt en kon de bijslag worden ingetrokken.

Of dit mogelijk is of niet, hangt natuurlijk geheel af van de omstandigheden waaronder de dessa verkeert.

Niet overal zal een bijplant van 225 boomen een gemakkelijk uitvoerbare taak zijn, die men aan de dessa kan opleggen.

In verscheidene streken op Java zou hiertegen wel geen bezwaar bestaan, vooral niet daar, waar de menschen weinig gelegenheid hebben om op andere wijze een behoorlijk dagloon te maken; daar zou het zelfs voor velen een uitkomst zijn in de gelegenheid te worden gesteld om in een zeker aantal dagen, tegen een behoorlijk loon, een koffie-tuintje aan te leggen, maar er zijn ook streken, waar dit niet zoo gemakkelijk gaan zou en waar een zoodanige planttaak met groote bezwaren zou gepaard gaan bijv. daar, waar de planters veel eigen landbouw drijven en niet veel dagen kunnen missen voor den aanleg van een koffie-tuin.

Ook zou het kunnen voorkomen, dat een of andere naburige landelijke onderneming, die hare werkkrachten ontleent aan de plantende dessa's, daardoor in ongelegenheid zou worden gebracht, door gebrek aan arbeiders gedurende een betrekkelijk groot aantal dagen.

Daarom heb ik hier als regel aangenomen, dat de dessa eerst langzamerhand en geleidelijk haar plantsoen op de gewenschte uitgebreidheid zal brengen op welken regel dan uitzonderingen kunnen worden toegelaten, naar gelang van locale omstandigheden.

Zoo zal het hier en daar kunnen voorkomen, dat wanneer niet de geheele dessa in staat is om in één jaar tijds 225 boomen aantepplanten, zulks wel kan geschieden door een zeker percentage van het aantal cultuurdienstplichtigen.

Telt bijv. een zekere dessa 75 cultuurdienstplichtigen, dan is het niet onmogelijk, dat 25 daarvan reeds dadelijk het eerste jaar hun plantsoen op de gewenschte uitgebreidheid kunnen brengen, terwijl anderen dit slechts geleidelijk kunnen doen of een volgend jaar daartoe kunnen overgaan. Men dient derhalve ten deze naar bevind van omstandigheden te handelen.

De particuliere landbouw-industrie kan niet anders dan profijt trekken van eene goede regeling der Gouvernements-koffiecultuur. Wanneer toch de baten uit de koffiecultuur van jaar tot jaar minder worden met het vooruitzicht, dat die cultuur over enkele jaren geheel zal zijn verlopen, dan spreekt het wel van zelf, dat *zij* daarvan in de allereerste plaats den terugslag zal moeten ondervinden. (1)

b. De dessa wordt nu voorondersteld, behalve jong plantsoen, ook reeds 50 vruchtdragende boomen te bezitten, die goed geplant zijn; in dit geval is het voldoende wanneer zij twee jaar achtereen 75 boomen plant en daarna 30.

	1	2	3:	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
	50	50	50:	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 ^e jaar	75	50	50:	50	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2 ^e „	75	75	50:	50	50	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3 ^e „	30	75	75:	50	50	50	50	—	—	—	—	—	—	—	—
4 ^e „	30	30	75:	75	50	50	50	50	—	—	—	—	—	—	—
5 ^e „	30	30	30:	75	75	50	50	50	50	—	—	—	—	—	—
6 ^e „	30	30	30:	30	75	75	50	50	50	50	—	—	—	—	—
7 ^e „	35	30	30:	30	30	75	75	50	50	50	50	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
17 ^e jaar	30	30	30:	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30

c. De dessa bezit reeds 100 goed geplante vruchtdragende boomen. Het is nu voldoende wanneer zij het eerste jaar 75 boomen plant; het volgend jaar 50 en verder 30.

(1) Ik wijs hier speciaal op, omdat men wel eens de meening hoort uitspreken, dat de gouvernements koffiecultuur de particuliere landbouw-industrie in den weg zit.

	1	2	3:	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
	50	50	50:	50	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 ^e jaar	75	50	50:	50	50	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2 ^e „	50	75	50:	50	50	50	50	—	—	—	—	—	—	—	—
3 ^e „	30	50	75:	50	50	50	50	50	—	—	—	—	—	—	—
4 ^e „	30	30	50:	75	50	50	50	50	50	—	—	—	—	—	—
5 ^e „	30	30	30:	50	75	50	50	50	50	50	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
17 ^e „	30	30	30:	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30

d. Bezit de dessa reeds 150 vruchtdragende boomen, dan is een bijplant van 75 boomen in het eerste jaar voldoende:

	1	2	3:	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
	50	50	50:	50	50	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 ^e jaar	75	50	50:	50	50	50	50	—	—	—	—	—	—	—	—
2 ^e „	30	75	50:	50	50	50	50	50	—	—	—	—	—	—	—
3 ^e „	30	30	75:	50	50	50	50	50	50	—	—	—	—	—	—
4 ^e „	30	30	30:	75	50	50	50	50	50	50	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
16 ^e „	30	30	30:	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30

II. De vermoedelijke leeftijd, dien het plantsoen bereiken zal, wordt geschat op 12 jaar.

a. De dessa bezit weder alleen 3 bijplantingen jong plantsoen, die goed zijn geplant.

Evenals in het geval sub Ia wordt haar opgedragen om 3 jaar achtereen 75 boomen te planten. Daarna is een geregelde jaarlijksche bijplant van 40 boomen voldoende om het plantsoen voltallig te houden.

	1	2	3:	4	5	6	7	8	9	10	11	12
	50	50	50:	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 ^e jaar	75	50	50:	50	—	—	—	—	—	—	—	—
2 ^e „	75	75	50:	50	50	—	—	—	—	—	—	—
3 ^e „	75	75	75:	50	50	50	—	—	—	—	—	—
4 ^e „	40	75	75:	75	50	50	50	—	—	—	—	—
5 ^e „	40	40	75:	75	75	50	50	50	—	—	—	—
6 ^e „	40	40	40:	75	75	75	50	50	50	—	—	—

7 ^e jaar	40	40	40:40	75	75	75	50	50	50	—	—
8 ^e „	40	40	40:40	40	75	75	75	50	50	50	—
9 ^e „	40	40	40:40	40	40	75	75	75	50	50	50
10 ^e „	40	40	40:40	40	40	40	75	75	75	50	50
11 ^e „	40	40	40:40	40	40	40	40	75	75	75	50
12 ^e „	40	40	40:40	40	40	40	40	40	75	75	75
13 ^e „	40	40	40:40	40	40	40	40	40	40	75	75
14 ^e „	40	40	40:40	40	40	40	40	40	40	40	75
15 ^e „	40	40	40:40	40	40	40	40	40	40	40	40

b. De dessa bezit behalve jong plantsoen ook reeds 50 vruchtdragende boomen, die onder goede condities verkeerren. Zij plant nu tweemaal achtereen 75 boomen en daarna 40.

c. De dessa bezit reeds 100 vruchtdragende boomen; thans plant zij eens 75 boomen, eens 50 en daarna 40.

d. De dessa bezit reeds 150 vruchtdragende boomen, zij plant dus eens 75 boomen, daarna geregeld 40.

III. De vermoedelijke leeftijd, dien het plantsoen bereiken zal wordt geschat op 10 jaar.

a. De dessa bezit alleen 3 bijplantingen jong plantsoen. Haar wordt weder opgedragen om de 3 eerstvolgende jaren 75 boomen te planten; daarna zal zij jaarlijks 50 boomen moeten bijplanten, om den aanplant compleet te houden.

	1	2	3:	4	5	6	7	8	9	10
	50	50	50:	—	—	—	—	—	—	—
1 ^e jaar	75	50	50:	50	—	—	—	—	—	—
2 ^e „	75	75	50:	50	50	—	—	—	—	—
3 ^e „	75	75	75:	50	50	50	—	—	—	—
4 ^e „	50	75	75:	75	50	50	50	—	—	—
5 ^e „	50	50	75:	75	75	50	50	50	—	—
6 ^e „	50	50	50:	75	75	75	50	50	50	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
13 ^e „	50	50	50:	50	50	50	50	50	50	50

b. De dessa bezit bovendien 50 goed geplante vruchtdragende boomen.

Zij plant dus tweemaal achtereen 75 boomen; daarna 50.

c. De dessa bezit 100 vruchtdragende boomen.

Zij plant nu eenmaal 75 boomen, daarna weder geregeld 50.

d. De dessa bezit 150 vruchtdragende boomen en plant dus ook eens 75 boomen.

IV. Vermoedelijke leeftijd, dien het plantsoen bereiken zal 8 jaar.

Onverschillig of de dessa alleen jong plantsoen bezit of ook reeds eenige vruchtdragende boomen zal zij in 't vervolg, om eene loonende cultuur te kunnen drijven 100 boomen moeten bijplanten.

1	2	3:	4	5	6	7	8
50	50	50:	—	—	—	—	—
100	50	50:	50	—	—	—	—
100	100	50:	50	50	—	—	—
100	100	100:	50	50	50	—	—
100	100	100:	100	50	50	50	—
100	100	100:	100	100	50	50	50
100	100	100:	100	100	100	50	50
100	100	100:	100	100	100	100	50
100	100	100:	100	100	100	100	100

Eene planttaak van 100 boomen zal den lezer allicht wat hoog voorkomen, maar hieromtrent moet worden opgemerkt, dat een geregelde bijplant van 50 boomen niet toereikend is voor eene loonende cultuur, aangezien de dessa daardoor hoogstens 250 vruchtdragende boomen kan verkrijgen. Met 75 boomen komt zij tot een maximum van 375; dit zou voldoende zijn, wanneer niet hare ontginning etc. haar meer arbeid kostte, dan bij een bijplant van 50 boomen.

De lezer zal zich herinneren, dat ik hierboven tot 350 à 375 boomen gekomen ben door eene berekening, waarbij werd uitgegaan van de onderstelling, dat er geregeld 50 boomen werden bijgeplant. Hiervan uitgaande toonde ik aan, dat men dan bij eene gemiddelde minimum-productie van 4 picols per bouw eene loonende cultuur moest drijven.

Dit aantal toch beslaat ongeveer $1/4$ bouw, zoodat de inkomsten 1 picol zijn ter inleveringswaarde van f 15.— terwijl het aantal arbeidsdagen met inbegrip van 20 voor pluk en bereiding, 60 zou bedragen d. i. dus het aantal arbeidsdagen waartoe ik in mijne staten gekomen ben bij moeilijk terrein, verren afstand van de dessa en goed onderhoud. Wordt nu de planttaak op 75 boomen gesteld, dan wordt het aantal dagen, dat vooral in de eerste 3 jaren wordt vereischt voor ontginning, aanleg, bijplant en onderhoud grooter en moeten derhalve ook de uit de cultuur getrokken voordeelen grooter zijn, dan die, welke van 375 boomen te verkrijgen zijn.

Daardoor komt men van zelf tot eene planttaak van 100 boomen, waardoor de dessa een maximum aanplant verkrijgt van 500 boomen of $1/3$ bouw vruchtdragend plantsoen, die dus $1\frac{1}{3}$ picol of f 20.— opbrengt, waardoor die meerdere arbeid ruim wordt betaald.

Maar hoe het ook zij of de dessa jaarlijks, al naar omstandigheden, 30, 40, 50 of 100 boompjes heeft bijteplanten, in elk geval is de cultuur loonend voor iedereen; is zij het reeds in streken waar het dagloon 25 cts. bedraagt, zooveel te meer is zij het daar, waar dit op 20 of 15 cts. moet worden gesteld. Verder moet nog worden opgemerkt, dat wanneer de cultuur loonend mag heeten bij eene productie van 4 picols per bouw, zij rijkloonend gaat worden, zoodra de gemiddelde productie stijgt tot 5, 6, 7, 8 en meer picols. Aangezien dit nu in vele gevallen nauw verband houdt met de meerdere zorgen aan het plantsoen besteed, is hierin voor de bevolking een prikkel gelegen om hare tuinen naar behooren te onderhouden.

LIBERIA-KOFFIE.

Vermoedelijke leeftijd van het plantsoen 15 jaar.

a. De dessa wordt voorondersteld nagenoeg geen vruchtdragend plantsoen te bezitten, dan wel alleen zoodanig plantsoen waarvan men niet met zekerheid kan zeggen, dat het tot behoorlijke vrucht dracht zal komen en eenen gewenschten leeftijd bereiken zal.

Zij heeft echter 3 bijplantingen jonge boomen, die goed in den grond gebracht, zeker wel een goeden leeftijd zullen bereiken.

Over 3 jaar heeft de dessa dus 45 vruchtdragende boomen (3/30 bouw), welk aantal moet worden aangevuld tot 125 (1/4 bouw).

Nu wordt de bijplant tijdelijk gesteld op 25 boomen, gedurende de 3 eerstvolgende jaren.

Is de aanplant dan compleet, dan zal een geregelde jaarlijksche bijplant van 10 boomen voldoende zijn — om de cultuur voor 't vervolg loonend te doen blijven.

	1	2	3:	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
	15	15	15:	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 ^{ste} jaar	25	15	15:	15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	25	25	15:	15	15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	25	25	25:	15	15	15	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4	10	25	25:	25	15	15	15	—	—	—	—	—	—	—	—
5	10	10	25:	25	25	15	15	15	—	—	—	—	—	—	—
6	10	10	10:	25	25	25	15	15	15	—	—	—	—	—	—
7	10	10	10:	10	25	25	25	15	15	15	—	—	—	—	—
8	10	10	10:	10	10	25	25	25	15	15	15	—	—	—	—
9	10	10	10:	10	10	10	25	25	25	15	15	15	—	—	—
10	10	10	10:	10	10	10	10	25	25	25	15	15	15	—	—
11	10	10	10:	10	10	10	10	10	25	25	25	15	15	15	—
12	10	10	10:	10	10	10	10	10	10	25	25	25	15	15	15
13	10	10	10:	10	10	10	10	10	10	10	25	25	25	15	15
14	10	10	10:	10	10	10	10	10	10	10	10	25	25	25	15
15	10	10	10:	10	10	10	10	10	10	10	10	10	25	25	25
16	10	10	10:	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	25	25
17	10	10	10:	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	25
18	10	10	10:	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10

b. De dessa heeft reeds 30 vruchtdragende boomen, die goed zijn geplant.

Het is nu voldoende wanneer zij twee jaar achtereen 25 boomen plant en later 10.

	1	2	3:	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
	15	15	15:	15	15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 ^{ste} jaar	25	15	15:	15	15	15	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	25	25	15:	15	15	15	15	—	—	—	—	—	—	—	—

3	jaar	10	25	25:15	15	15	15	15	—	—	—	—	—	—	—
4	"	10	10	25:25	15	15	15	15	15	—	—	—	—	—	—
5	"	10	10	10:25	25	15	15	15	15	15	—	—	—	—	—
		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
17	"	10	10	10:10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10

c. De dessa heeft reeds 60 vruchtdragende boomen en plant nu maar eenmaal 25 boomen te gelijk en daarna 10.

	1	2	3:	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
	15	15	15:	15	15	15	15	—	—	—	—	—	—	—	—
1 ^e jaar	25	15	15:	15	15	15	15	15	—	—	—	—	—	—	—
2 ^e "	10	25	15:	15	15	15	15	15	15	—	—	—	—	—	—
3 ^e "	10	10	25:	15	15	15	15	15	15	15	—	—	—	—	—
4 ^e "	10	10	10:	25	15	15	15	15	15	15	15	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
16 ^e "	10	10	10:	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10

De hierboven voorgestelde regeling van de dwangcultuur is een zoodanige, die zich geheel aansluit aan de tegenwoordige n. l. eene, die gebaseerd is op een jaarlijksche geregelde bijplanting van een bepaald aantal boomen.

Zij heeft dit vóór, dat door een goede regeling der afschrijvingen en bijplantingen, de plantsoenen, die door bijzondere maatregelen weder op hun gewenschte maximum zijn gebracht, nu ook in 't vervolg op dat maximum gehouden worden.

Voorts nog eischt deze regeling betrekkelijk geringe geldelijke opofferingen voor den Staat, want zijn eenmaal met eene tegemoetkoming, de aanplantingen weder op de noodige uitgebreidheid gebracht, dan behoeft de Staat niet meer tusschenbeide te komen, behalve in gevallen van onverwachtsche ziekten en plagen en is dus de besproken tegemoetkoming op te vatten als eene uitgaaf voor eens en voor altijd.

Van den anderen kant beschouwd, blijft echter de koffiecultuur eene *dwangcultuur* en moge nu ook al het voornaamste bezwaar daartegen zijn weggenomen door eene voldoende of ruime betaling voor den arbeid, toch blijven haar enkele be-

zwaren aankleven, die eene belemmering zijn, om haar tot eene gewilde volkscultuur te maken.

Het telken jare gedwongen aanplanten van een voorgescreven aantal boompjes, het telkens en telkens weer ontginnen en plantklaar maken van een klein stukje grond en het voortdurend onderhoud van jong plantsoen zullen de koffiecultuur nimmer tot een werkelijk vrijwillige maken.

Die regeling is ontstaan uit eene veel betere n. l. die van vóór 1870 toen — zooals ik hier boven uitvoerig heb meegedeeld — ieder cultuurdienstplichtig huisgezin belast was met het onderhoud en het voltallig houden van een plantsoen van 5 à 600 of meer boomen. Dit bracht mede, dat de planter vaak jaren achtereen vrij was van allen cultuurarbeid, uitgenomen het onderhoud van vruchtdragend plantsoen, den pluk en de bereiding.

De redenen waarom men destijds met dit stelsel heeft gebroken, heb ik reeds besproken; zij waren in hoofdzaak deze, dat wegens de moeilijke contróle, voornamelijk door de enorme afstanden, noodzakelijke bijplantingen weleens werden uitgesteld, waardoor nu en dan aan de dessa een grootere taak moest worden opgelegd, dan naar behooren kon worden ten uitvoer gebracht, terwijl dit tevens met een groot bezwaar voor de dessa gepaard ging.

Hieraan heeft de bepaling van 1870, dat in 't vervolg geregeld 50 plantjes zouden worden bijgeplant, haar ontstaan te danken.

Later in 1872 en volgende jaren, bij de invoering der Preanger-regeling, werd deze bepaling bestendigd, vooral omdat de dessa's, die op ver afgelegen terreinen waren ingedeeld, nieuwe tuinen zouden aanleggen, dichterbij huis.

Men kon toen ook wel niet anders; het ging toch in 't geheel niet aan, om de bevolking opteleggen een groot aantal dagen te besteden aan de ontginning van ongeveer $\frac{1}{8}$ bouw, zonder vergoeding. Men voerde de planttaak tijdelijk op tot 90 plantjes, waar dit zonder bezwaar kon geschieden, maar verder kon men niet gaan.

Maar wat *toen* niet mogelijk was, kan thans *wel* geschieden.

De groote som gelds jaarlijks door de Staten-Generaal ter beschikking gesteld voor het nemen van maatregelen in 't belang van de koffiecultuur, stelt ons nu in staat te doen, wat destijds niet mogelijk was.

Met deze som kunnen de bezwaren, die alsnog aan de koffiecultuur verbonden zouden blijven, worden weggenomen en binnen niet al te langen tijd van de *dwangcultuur* eene loonende volkscultuur gemaakt worden.

Op de volgende wijze stel ik mij voor, dat dit doel zal worden bereikt. Men stelle den cultuurdienstplichtige, die daartoe genegen is in de gelegenheid om in den kortst mogelijken tijd $\frac{1}{4}$ bouw te ontginnen, te beplanten en ook te onderhouden zoolang de boompjes nog geen vrucht dragen, tegen tegemoetkoming.

Geldt het de cultuur van Javakoffie, dan wordt die bijplant al naar de plantwijdte van 6: 6; 6: 8; of 6: 10 Rl. voeten, 500, 375 of 300 boompjes of bij de teelt van Liberiakoffie 125 of 180 boompjes. In 't 4^e jaar is de aanplant vrucht dragend en *nu wordt de planter van bijplant vrijgesteld zoolang zijn plantsoen in leven blijft*. Al naar gelang van den leeftijd, dien het plantsoen bereikt en ook van de mindere of meerdere zorg aan den aanplant besteed, geniet hij nu jaren lang de *lusten* der cultuur, terwijl de lasten enorm zijn verminderd.

Wordt het plantsoen 8, 10, 12, 15, 20 jaar, dan heeft hij jaren achtereen geen anderen cultuurarbeid te verrichten dan het onderhoud van zijn plantsoen en den pluk en de bereiding. Zijn inkomsten zijn daardoor vrij aanzienlijk.

Ik breng dit weer voor het gemakkelijk overzicht over in een staatje, overeenkomende met dat, hetwelk hiertevoren is gegeven op pag. 68.

PLANTWIJDTE.	BIJPLANT PER MAN.		TUINEN PER MAN.		PRO- DUCTIE.		AANTAL DAGEN ARBEIDS PER MAN.				INKOMSTEN PER MAN.	D A G L O O N.
	IN BOOMEN.	IN BOUWS.	JONG.	VRUCHT- DRAGENDE.	PER BOUW.	PER MAN.	VOOR JONG PLANTS.	ONDERHOUD LATER.	PLUK ETC.	T O T A A L.		
			BOOMEN.	BOUWS.								

JAVA-KOFFIE.

6/8	—	—	—	—	375	1/4	4	1	—	15	20	35	f 15.—	f 0.42 ¹ / ₂
6/8	—	—	—	—	375	1/4	6	1.50	—	15	30	45	» 22.50	» 0.50
6/8	—	—	—	—	375	1/4	8	2	—	15	40	55	» 30.—	» 0.54

LIBERIA-KOFFIE.

10/10	—	—	—	—	180	1/4	6	1.50	—	15	45	60	f 22.50	f 0.37 ¹ / ₂
10/10	—	—	—	—	180	1/4	8	2	—	15	60	75	» 30.—	» 0.40
10/10	—	—	—	—	180	1/4	10	2.50	—	15	75	90	» 37.—	» 0.42

Hieruit blijkt nu, dat een Java-koffieplanter op die wijze in 't bezit gekomen van $\frac{1}{4}$ bouw vruchtdragend plantsoen, naar gelang de gemiddelde productiviteit van zijnen tuin 4, 6 of 8 picols bedraagt, een dagloon maakt van resp. 42, 50 en 54 cts; en verder nog, dat dit dagloon wordt genoten gedurende 35, 45 en 55 dagen van 't jaar, terwijl hij die Liberia-koffie plant, gedurende 60, 75 en 90 dagen, een dagloon kan maken van $37\frac{1}{2}$, 40 en 42 cts. al naar gelang zijne tuinen 6, 8 of 10 picols opleveren. (1)

Dit dagloon wordt niet moeilijk verdiend, daar het grootste aantal dagen wordt besteed aan den pluk, een arbeid, dien hij deelt met zijn gezin.

(1) Men zal hier waarschijnlijk de opmerking maken, dat het aantal dagen uitgetrokken voor den pluk, de bereiding en het transport wel wat hoog is gesteld. Dit is ook werkelijk het geval. Wanneer er 30 dagen noodig zijn voor 1 picol Liberiakoffie, dan zijn er geen 2×30 dagen noodig voor 2 picols. Het dagloon wordt dus hooger; daar evenwel het aantal dagen, dat dit loon genoten wordt daarmede kleiner wordt komt dit vrij wel op 't zelfde neer.

Bovendien wordt hij daardoor niet verhinderd om 35—90 dagen op andere wijze diensten te praesteeren.

Moet zijn plantsoen worden afgeschreven, dan dient hem op nieuw eene tegemoetkoming te worden gegeven voor den aanleg van een nieuwen tuin. Daardoor komt deze regeling het Gouvernement op meerdere uitgaven te staan dan de vorige, doch zooals zoo aanstonds blijken zal, wordt toch die geldelijke opoffering voor den Lande niet zóó hoog, dat een dusdanige regeling daarop zou moeten afstuiten.

Natuurlijk gaat het niet aan, de cultuurdienstplichtigen nu te dwingen, om voortaan volgens deze regeling koffie te planten. Verkiest iemand liever geregeld jaarlijks zijn 10—100 boompjes bij te planten, dan moet hij daarin natuurlijk vrijgelaten worden; maar de voordeelen van deze regeling zijn zoo evident, dat 't m. i. niet lang kan duren of de cultuur met jaarlijkschen bijplant zal wel spoedig worden vervangen door deze.

Verder dient hier weer in aanmerking genomen te worden, dat het niet overal gemakkelijk zal gaan deze wijze van cultuur al dadelijk in te voeren; in vele streken zal dit weinig bezwaar opleveren en worden de cultuurdienstplichtigen daarmee belangrijk voortgeholpen, maar elders weder zal moeten worden onderzocht, hoeveel cultuurdienstplichtigen eener dessa zulks het eerste jaar zouden kunnen doen en hoeveel in een tweede of volgend jaar. Is de zaak eenmaal geregeld, dan brengt zij nog dit voordeel mee, voor de particuliere industrie o. a. van veel gewicht, dat er een groot aantal arbeidskrachten beschikbaar komen, aangezien er per man en per jaar, een veel geringer aantal dagen in de tuinen zal worden doorgebracht, wanneer er niet elk jaar behoeft te worden ontgonnen en er niet voortdurend jong plantsoen moet onderhouden worden.

De tegemoetkoming wordt nu berekend naar de gegevens, die wij daaromtrent reeds bezitten en zoo noodig gemakkelijk kunnen aanvullen.

Met enkele voorbeelden wil ik duidelijk maken op welke wijze dit dient plaats te hebben.

Eene dessa wil een Javakoffietuin van $\frac{1}{4}$ bouw per cultuurdienstplichtige aanleggen in *Kandangan*, in eene streek, die overeenkomt met die, waar het perceel gelegen is in den staat I pag. 13 van de vorige aflevering van dit Tijdschrift, gemerkt met i.

Wij weten nu, dat voor ontginning en aanleg van een bouw noodig zullen zijn 225 dagen en voor het onderhoud in de twee volgende jaren 125 dagen of in 't geheel in de 3 eerste jaren 475 dagen. Tegen een dagloon bij de teelt van eigen gewassen van f 0.20, zal derhalve hiervoor eene tegemoetkoming moeten worden verstrekt van f 95.—; waarbij dan nog geteld moeten worden f 12.— voor het kweken van 1200 plantjes. In 't geheel dus per bouw f 107.— of f 26.75 voor $\frac{1}{4}$ bouw.

Eene andere dessa wil een $\frac{1}{4}$ bouw Javakoffietuin aanleggen in het district *Toeren* der afdeeling *Malang* op een terrein, dat nagenoeg in alle opzichten overeenkomt met dat van de onderneming in mijn staat genoemd onder d.

In het eerste jaar zal ieder cultuurdienstplichtige daartoe noodig hebben $\frac{210}{4} = 53$ dagen, waarvoor hem eene tegemoetkoming toekomt van $53 \times f$ 0.25. = f 13.25 + f 1.50 voor 300 planten (tegen $\frac{1}{2}$ ct. per plant); de twee volgende jaren besteed hij $\frac{115}{4}$ d. = 29 dagen aan het onderhoud waarvoor hem toekomt $29 \times f$ 0,25 = f 7.25 het tweede jaar en even zooveel het derde jaar of in 't geheel voor een halve bouw f 29.25

Een derde legt een $\frac{1}{4}$ bouw Liberia-koffietuin aan in het district *Paninggaran* en besteed daaraan het eerste jaar $\frac{260}{4} = 65$ dagen het tweede jaar $\frac{112}{4} = 28$ dagen en het derde jaar ook 28 dagen, of in het geheel 121 dagen. Haar komt dus eene tegemoetkoming toe van $121 \times 0.20 = f$ 24.20 + f 1.75 voor 175 plantjes of in 't geheel f 26.

Een vierde wenscht een $\frac{1}{4}$ bouw Liberia-koffietuin tot stand te brengen in *Tjitjalengka* op een terrein, dat overeenkomt met de onderneming in staat II genoemd onder a. Het eerste jaar werkt zij hieraan 37 dagen; het 2^e jaar 30 dagen en het 3^e jaar ook 30 dagen of 97 dagen in 't geheel, waarvoor haar

eene tegemoetkoming toekomt van $97 \times 0.20 = f\ 19.40 + f\ 1.75$ voor 175 plantjes = $f\ 21.15$.

Een vijfde eindelijk wil hetzelfde doen op eigen milik grond, in haar tegals tegelijk met andere cultures. Dit kost haar — zooals wij boven reeds uitrekenden — het eerste jaar ongeveer 25 dagen en de twee volgende jaren nagenoeg in 't geheel geen tijd. De tegemoetkoming behoeft dus slechts uiterst gering te zijn.

Aangezien het nu in den laatsten tijd veel voorkomt, dat afgeschreven Java-koffietuinen beplant worden met Liberia-koffie en ook hiervoor de tegemoetkoming niet groot behoeft te zijn, geloof ik, dat ik voor de volgende beschouwingen en gemakshalve, de gemiddelde som, die zal moet worden uitgekeerd per bouw bij wijze van tegemoetkoming, op $f\ 90$.— mag stellen.

Dit aannemende, kunnen wij nu eene berekening opmaken van de financieele gevolgen daarvan voor het Gouvernement en de vraag trachten oplossen, hoe duur de picol koffie zal worden, wanneer er gerekend wordt op eene productie van niet meer dan 4 picols en eene gemiddelde tegemoetkoming van $f\ 90$ per bouw?

De koffieplantsoenen op Java bereiken eenen leeftijd van zegge: 60, 50, 40, 30, 25, 20, 15, 12, 10 en 8 jaren.

Vermoedelijke leeftijd.	Jaren van vruchtdr.	Productie per bouw.	Totale pro- ductie van het plantsoen.	Tegemoet- koming per bouw.	Tegemoet- koming per picol.	Picolprijs.
—	—	—	—	—	—	—
60	57	4 p.	228 p.	$f\ 90$.—	$f\ 0.40$	$f\ 15.40$
—	—	—	—	—	—	—
25	22	—	88 „	—	„ 1.—	„ 16.—
20	17	—	68 „	—	„ 1.30	„ 16.30
15	12	—	48 „	—	„ 2.—	„ 17.—
12	9	—	36 „	—	„ 2.50	„ 17.50
10	7	—	28 „	—	„ 3.—	„ 18.—
8	5	—	20 „	—	„ 4.50	„ 19.50

Bij eene productie van 4 picols per bouw is dus de hoogste prijs, dien de koffie aan het Gouvernement zal kosten f 19.50.

Bij 5 picols wordt deze

8 | 5 | 5 | 25 | f 90 | f 3.60 | f 18.60

Bij 6 picols

8 | 5 | 6 | 30 | f 90 | f 3.— | f 18.—

Men ziet derhalve, dat de picolprijs door dien maatregel niet aanzienlijk wordt verhoogd en zelfs *wanneer wij eens het ondenkbare geval aannemen, dat de productie nergens op Java hooger was, dan slechts 3 picols en dat de tuinen nergens ouder worden dan 8 jaar*, dan nog zou de picolprijs niet hooger worden dan f 21.— Thans met den bijslag wordt er nu en dan tot f 30.— per picol betaald.

Wat nu de Liberia-koffie aangaat, moet worden opgemerkt, dat de ondervinding voor zoover deze thans reikt, geleerd heeft, dat de plantsoenen een leeftijd bereiken boven de 20 jaren, terwijl zij in de Gouvernmentstuinen 7—11 picols per bouw oplevert.

Zij brengt derhalve in de 16 jaren, die zij vrucht draagt minstens $7 \times 16 = 112$ picols op.

Bij eene tegemoetkoming van f 90.— per bouw wordt dus de picolprijs verhoogd van f 15.— tot f 15.85.

De verhooging van den picolprijs behoeft dus geen beletsel te zijn tot regeling der cultuur op eene wijze als hierboven uiteengezet.

Regeling voor de dessa's, die thans zijn vrijgesteld.

Wat nu betreft de regeling der cultuur voor zoodanige dessa's en personen, die van verplichten bijplant zijn vrijgesteld, doch die thans uit eigen beweging en vrijen wil zich weder op de teelt van koffie wenschen toeteleggen, moet worden opgemerkt, dat van stonde af aan, een eind moet worden gemaakt aan de monosoeko in den zin, zooals die in de laatste jaren werd op gevat d. w. z. aan de monosoeko, die haar ontstaan te danken heeft aan aanmoediging zonder leiding en leering. Zij dient in 't vervolg evenzoo te worden geregeld als die voor de overige dessa's, opdat zij werkelijk bijdrage tot verhooging van de

welvaart en niet meer ontaarde in eene cultuur, die in de rapporten meermalen werd aangeduid met den naam van „wilde monosoeko” of „koffiecultuur in 't wilde”.

Voortaan mag het aan niemand meer geoorloofd zijn om den voor de teelt van koffie afgestanen grond naar verkiezing te gebruiken of te misbruiken en om aan zijn plantsoen eene uitbreiding te geven naar hem zelf goed dunkt, zonder dat daarbij in overweging wordt genomen of de aanplant boven zijne krachten gaat.

Thans nu de stand der Indische geldmiddelen niet meer in zulk eene mate betrokken is bij de koffiecultuur en het jaarlijksch budget meer onafhankelijk is gemaakt van de baten hieruit te trekken, moet het gronddenkenbeeld voor de toekomst zijn eene koffiecultuur te drijven ter verhooging van de volkswelvaart en in de tweede plaats in het belang van den Lande.

Eene schadelijke opdrijving, die in vele streken en vooral in Pasoeroean tot misstanden heeft geleid en werkelijk eenigen tijd bedreigd heeft tot eene demoralisatie en verarming der bevolking te zullen voeren, in plaats van tot verhooging van de welvaart, moet in 't vervolg worden voorkomen. De cultuur moet staan onder de leiding der ambtenaren. Evenals voor de dessa's, die nog zijn ingedeeld, moet de wijze van aanleg en onderhoud voor elk terrein worden opgemaakt door de plaatselijke ambtenaren, in overleg met mij of met een der aan mij toegevoegde landbouwkundige ambtenaren en aan de goedkeuring worden onderworpen van den Directeur van Binnenlandsch Bestuur en van de Regeering.

Het toezicht en de contrôle daarop moeten plaats hebben volgens de inzichten van de tegenwoordige Regeering, meege-deeld in de circulaire van 24 Sept. 1894 No 2405.

Overdreven inmenging en pressie moeten ten strengste worden voorkomen, doch de tuinen mogen niet worden gesteld buiten toezicht en bemoeienis van het Bestuur.

Hierdoor worden toezicht en contrôle overeenkomstig die voor de tegenwoordige z. g. verplichte tuinen; zooals ik reeds boven opmerkte is dit in verreweg de meeste streken zeer bevredigend en voldoende.

De regeling der cultuur voor de niet ingedeelde personen zal dan verder in de eerste plaats verband moeten houden met de omstandigheid, dat er een zoo zuinig mogelijk gebruik moet worden gemaakt van de alsnog voorhanden terreinen en dient men er derhalve op bedacht te zijn, evenals zulks thans geregeld wordt voor de dessa's, die nog zijn ingedeeld, den grond, door afwisselend gebruik en niet-gebruik, op zoodanige wijze in exploitatie te brengen, dat de volksofficiecultuur daarop tot in de verre toekomst verzekerd zij.

Wordt daarvoor niet gezorgd, worden alle voorhanden terreinen en terreintjes volgeplant, dan komt men spoedig voor het feit te staan, dat de bevolking, na eenige jaren achtereen min of meer aanzienlijke inkomsten te hebben getrokken uit de teelt van koffie, vrij plotseling van haar middel van bestaan wordt beroofd, wegens gebrek aan gelegenheid tot voortzetting der cultuur.

Wanneer bijv. op een terrein van voldoende uitgestrektheid voor 100 planters, 200 personen worden toegelaten, dan zou de cultuur na de afschrijving van het eerste plantsoen moeten worden gestaakt, tenzij die afgeschreven tuinen zonder braakligging dadelijk, op nieuw, werden beplant, waartoe lang niet alle gronden zich leenen.

Wat nu de tegemoetkoming betreft aan die personen uittekeeren, die een koffietuin wenschen aan te leggen, deze wordt natuurlijk op dezelfde wijze berekend als hierboven besproken.

Reeds in het jaar 1893 werd door de vorige Regeering in dezen geest een proef genomen met de aanmoediging der vrijwillige cultuur in het district Kandangan der afdeeling Locmadjang en werd een groot aantal planters in de gelegenheid gesteld om ieder voor zich $1\frac{1}{2}$ bouw koffietuin aan te leggen.

De resultaten hiervan zijn zeer bevredigend en ten bewijze, dat de bevolking daarmê is ingenomen moge strekken, dat mij ten vorigen jare, tijdens mijn verblijf in die afdeeling, werd meegedeeld, dat een groot aantal personen zich op nieuw bij het Bestuur had aangemeld, met het verzoek een soortgelijk contract met het Gouvernement te mogen aangaan.

Ook in een paar andere districten zullen nu dergelijke proeven genomen worden.

Die tegemoetkoming behoeft natuurlijk niet verder te gaan dan noodig is om den planter te helpen een plantsoen te krijgen van hoogstens een halve bouw.

Daaruit trekt de bezitter voldoende inkomsten om, wanneer hij zulks mocht verkiezen, aan zijn tuin eene grootere uitbreiding te geven; hij kan dan verder den financieelen steun van het Gouvernement ontberen.

Het volgend staatje geeft een overzicht van het dagloon en van het aantal dagen, dat dit genoten wordt bij het bezit van $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{3}$ en $\frac{1}{2}$ bouw vruchtdragend plantsoen.

PLANTWIJDTE.	BIJ- PLANT PER MAN.		TUINEN PER MAN.				PRO- DUCTIE.		AANTAL DAGEN ARBEIDS PER MAN.				Inkomsten per man.	DAGLOON.
	In boomen.	In bouws.	Jong.		Vrucht dragend.		Per bouw.	Per man.	In de eerste jaren.	Onderhoud later.	Pluk etc.	TOTAAL.		

JAVA-KOFFIE.

Bij 4 picols per bouw.

6'8	—	—	—	—	375	$\frac{1}{4}$	4	1	—	15	20	35	15	0.42	$\frac{1}{2}$
»	—	—	—	—	500	$\frac{1}{3}$	4	1.33	—	20	27	47	20	0.42	$\frac{1}{2}$
»	—	—	—	—	750	$\frac{1}{2}$	4	2	—	30	40	70	30	0.42	$\frac{1}{2}$

Bij 6 picols per bouw.

6'8	—	—	—	—	375	$\frac{1}{4}$	6	1.50	—	15	30	45	22 $\frac{1}{2}$	0.50	
»	—	—	—	—	500	$\frac{1}{3}$	6	2	—	20	40	60	30	0.50	
»	—	—	—	—	750	$\frac{1}{2}$	6	3	—	30	60	90	45	0.50	

Bij 8 picols per bouw.

6'8	—	—	—	—	375	$\frac{1}{4}$	8	2	—	15	40	55	30	0.54	
»	—	—	—	—	500	$\frac{1}{3}$	8	2.7	—	20	54	74	40	0.54	
»	—	—	—	—	750	$\frac{1}{2}$	8	4	—	30	80	110	60	0.54	

LIBERIA-KOFFIE.

Bij 6 picols per bouw.

10'10	—	—	—	—	180	$\frac{1}{4}$	6	1.50	—	15	45	60	22 $\frac{1}{2}$	0.37	$\frac{1}{2}$
»	—	—	—	—	240	$\frac{1}{3}$	6	2	—	20	60	80	30	0.37	$\frac{1}{2}$
»	—	—	—	—	360	$\frac{1}{2}$	6	3	—	30	90	120	45	0.37	$\frac{1}{2}$

Bij 8 picols per bouw.

10'10	—	—	—	—	180	$\frac{1}{4}$	8	2	—	15	60	75	30	0.40	
»	—	—	—	—	240	$\frac{1}{3}$	8	2.7	—	20	81	101	40	0.40	
»	—	—	—	—	360	$\frac{1}{2}$	8	4	—	30	120	150	60	0.40	

Bij 10 picols per bouw.

10'10	—	—	—	—	180	$\frac{1}{4}$	10	2.50	—	15	75	90	37 $\frac{1}{2}$	0.42	
»	—	—	—	—	240	$\frac{1}{3}$	10	3.33	—	20	100	120	50	0.42	
»	—	—	—	—	360	$\frac{1}{2}$	10	5	—	30	150	180	75	0.42	

Het middel om de bevolking met eene tegemoetkoming in geld, te hulp te komen bij den aanleg en het onderhoud in de 3 eerste jaren is niet alleen het beste om de dwangcultuur te doen overgaan in eene loonende volkscultuur, maar ook om de dessa's, die niet meer bij de dwangcultuur zijn ingedeeld, optewekken tot de teelt van koffie.

Binnen enkele jaren zal het onderscheid tussehen verplichte tuinen, monosoeko, soekasorangan, soekahati-tuinen en hoe die tuinen nog anders heeten mogen, verdwenen zijn en zal er geen sprake meer zijn van dwangcultuur.

De koffiecultuur zal dan allerwege zijn geworden eene volks-cultuur onder leiding der ambtenaren van het Binnenlandsch Bestuur.

BATAVIA, 5 April 1897.

**Toelichtingen bij den staat I ontleend aan de
mij door de administrateurs dier onder-
nemingen verstrekte gegevens.**

*besep 6 1/2 per bouw
bosch 0.42 1700
50, 94, de 13 heeft
in de 2 jaar
in de 1, 64 de 2 de
de 1.*

- a. Het terrein is zeer hellend en met zwaar bosch bekleed; er worden 1600 boomen geplant per bouw; het koeli-
loon varieerde van 50—35 cent; het werd door mij bij
de berekening van het aantal dagen teruggebracht tot
gemiddeld f 0.40.
- b. Het terrein is vlak of zacht hellend; in den kostenden
prijs voor een plantje is begrepen de prijs van de zaad-
koffie tegen f 100 de picol; er worden 1700 boomen
geplant per bouw en met poeterans uitgeplant; onder-
houd vruchtdragend plantsoen f 40 wanneer er niet ge-
topt wordt, anders f 50. Koelieloon 40 cent voor een
man en 25 voor eene vrouw.
- c. Ontginning en aanleg f 125 per bouw waaronder f 20
voor 2000 plantjes; in een dag kan een arbeider 40 boo-
men ondiep patjollen tegen 1 cent per boom.
- d. In de jonge tuinen wordt twee keer gepatjold en 10
keer gebabat en in de 4, 5 en 6 jarige tuinen wordt
10 keer gebabat en verder nog gevorkt; in oudere tuinen
8 keer gebabat; koelieloon 40 cent voor een man en 25
voor eene vrouw.
- e. Tegenwoordig wordt hier Liberia-koffie geplant; zie on-
der e in den staat II.
- i. Zwaar bosch; geaccidenteerd. Kostprijs van een plantje
in een droog jaar als 1896 toen er veel begoten moest
worden $1\frac{1}{10}$ et; de kosten van ontginning en beplanting
komen op f 95.50 met inbegrip van inkoop van dadap-
stekken, diversen, wachthuisjes etc; loon voor een man
40 cent; voor vrouwen en kinderen 25 cent.

- k.* Matig geaccidenteerd; middelmatig zwaar bosch, hier en daar alang-alang.
- l.* Het terrein is vlak met zwaar bosch bekleed; plantkuilen van 2 voet in 't kubiek.
- m.* Ieder plantje krijgt zijn eigen terrasje (kotaän); in 't eerste jaar wordt 2 maal gedangird en 7 maal gedjombret; in 't tweede en derde jaar 1 maal gepatjold, 9 maal gedangird; in de 4,5 en 6 jarige tuinen 10 maal gedjombret, voorts wordt dan de kokersnoei toegepast: hierdoor stijgen de onkosten tot *f* 35.
- n.* Kosten per bouw van ontginning, terrasseering etc. *f* 141.50 met inbegrip van *f* 20 voor 2000 plantjes en *f* 5.50 voor aankoop piketten; plantwijdte 6: 6 voet; onkosten aan onderhoud het eerste jaar *f* 50 en het tweede jaar *f* 45 en het derde en volgende jaren *f* 35—*f* 40; koelie-loon mannen 40—50 ct. en vrouwen 25—35 ct. Plukloon *f* 4—*f* 3.50.

Toelichtingen bij den staat II.

- a.* Moeilijk te bewerken roode klei; terrein begroeid met glagah en alang-alang; er wordt in de jonge tuinen 4 à 5 maal per jaar gepatjold; in de vruchtdragende tuinen wordt 5 maal gewied en eens gepatjold; het plukloon is *f* 2.50 voor Java-koffie en *f* 3 à *f* 3.50 voor Liberia-koffie per picol droog.
- b.* De kosten der ontginning en beplanting zijn met inbegrip van de koffieplantjes *f* 48 50; het terrein is begroeid met alang-alang, glagah of saliar; de kosten van onderhoud zijn het eerste jaar *f* 36.—, het tweede jaar *f* 24—; het derde jaar *f* 18 en het vierde jaar en volgende jaren *f* 15.—; het plukloon voor Liberia-koffie is *f* 4.50 à *f* 5 en voor Java-koffie *f* 5 à *f* 5.50.
- c.* Terrein zoo goed als geheel vlak, met vrij zwaar bosch begroeid.
- d.* Terrein matig hellend, hier en daar vlak; de begroeiing bestaat meerendeels uit kreupelgewas waartusschen sengon;

op de licht beschaduwde plekken komt een grassoort voor lamocran geheeten; de grond bestaat uit roodbruine klei, niet te vast; de bovenlagen door humus donkerder gekleurd. Gedurende het eerste jaar wordt 5 maal om het boompje heen gedangird en 5 maal gebabat; het 2^e jaar wordt 4 maal gedangird om den boom en 4 maal gebabat; het 3^e jaar 2 maal gedangird en 4 maal gebabat; na het derde jaar wordt slechts gebabat en nu en dan gedangird.

- e. Terrein sterk geaccidenteerd, roodbruine klei, de bovenlaag iets donderder gekleurd. Liberia 12:12. Kosten van ontginning en aanleg per bouw f 49.50 met inbegrip van f 5.— voor plantjes en f 5 voor dadap aankoop en planten. In het eerste jaar wordt eenmaal de aarde los gewerkt, 2 maal gedangird en 5 maal gebabat; het tweede jaar evenzoo; het 3^e jaar wordt twee maal gedangird en 4 maal gebabat; in 't oudere plantsoen wordt een maal gedangird en 3 maal gebabat. Plukloon per picol f 3.36. Oogsteijfers in 't 4^e jaar $\frac{1}{2}$ picol per bouw; in het 5^e jaar 2 picol en het 6^e jaar 5 en in het 8^e jaar 10 picol per bouw.

- f. Terrein zeer hellend, lichte boschgrond; plantbekleding zware Lantana en hier en daar nog enkele woudboomen, bamboestoelen en glagah; tuin onderhoud in de 3 eerste jaren 5 malen patjollen; in het 4—6 jaar 4 malen patjollen en 2 malen wieden of babatten; later eenmaal 's jaars goed diep patjollen.

Arbeidsloon voor mannen 27 cts; voor vrouwen 15 cts en voor kinderen boven de 10 jaren 10 cts.

- g. Ontginningskosten f 50.50 met inbegrip van f 7.50 voor 500 koffieplantjes.

Onderhoud: schoonmaken 8 keer in 't jaar in de eerste 2 jaren; 6 keer in het derde jaar en later, tot dat de boomen zoo groot geworden zijn, dat zij een aanéengesloten aanplant vormen; alsdan kan worden volstaan met twee keer babatten, eens tegen den regenmoesson en eens bij het einde van den westmoesson.